

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ - ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ Β': ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

Οι λόφοι της
Αθήνας ως τόποι
κοινωνικής
αλληλεπίδρασης
| Η περίπτωση του
Μητροπολιτικού
Πάρκου
Τουρκοβουνίων-
Αττικού άλσους

ΔΗΜΗΤΡΑ ΑΝΤΥΠΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΑΓΩΝΗΣ

ΑΘΗΝΑ | ΟΚΤΩΒΡΗΣ 2021

Στην εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέπων καθηγητή μου, κύριο Αθανάσιο Παγώνη για την πολύτιμη βοήθεια του, την καθοδήγηση του, καθώς και την αμέριστη κατανόηση και υπομονή που μου έδειξε. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους φίλους μου, την οικογένεια μου και τους συμφοιτητές μου για τη στήριξή τους.

Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η διερεύνηση και η ανάλυση της αλληλεπίδρασης διαφορετικών κοινωνικών ομάδων στο Μητροπολιτικό πάρκο Τουρκοβουνίων-Αττικού άλσους. Στο πλαίσιο της έρευνας, γίνεται μια προσπάθεια αναζήτησης καλών πρακτικών μέσα από όρους και εργαλεία των σύγχρονων πολεοδομικών στρατηγικών όπως αυτή της ανθεκτικότητας και της συμμετοχικότητας. Παράλληλα, γίνεται μία αναφορά στο χαρακτήρα και στην πολεοδομική εξέλιξη των μητροπολιτικών πάρκων της Αθήνας καθώς και στην σημερινή τους κατάσταση και μορφή. Η εργασία εξελίσσεται στηριζόμενη σε κάθε βήμα πάνω στην αντίληψη των κοινωνικών σχέσεων και αλληλεπιδράσεων πάνω σε έναν δημόσιο χώρο και ειδικότερα σε ένα χώρο πρασίνου. Βασιζόμενη στην χαρτογραφική και προσωπική παρατήρηση χώρου και των ομάδων μέσα σε αυτόν, στο ισχύον πολεοδομικό, νομοθετικό και ιδιοκτησιακό καθεστώς που διέπει το μητροπολιτικό πάρκο, καθώς και σε αφηγήσεις και περιηγήσεις πολιτών και επισκεπτών ιδίως εν μέσω της πανδημίας, η παρούσα εργασία προσπαθεί να καταλήξει σε συμπεράσματα σχετικά με την υφιστάμενη λειτουργία του πάρκου και το αποτύπωμα της στο κοινωνικό γίγνεσθαι των γειτνιαζουσών συνοικιών. Επιπλέον, προσπαθεί να προσδιορίσει το ρόλο του χώρου ως κοινωνικό όριο αναλύοντας τις χρήσεις περιμετρικά και εντός του λόφου, τη γενικότερη μορφολογία του, καθώς και τη συνολική ταυτότητα του. Με αυτό τον τρόπο γίνεται μια προσπάθεια απάντησης στο ερώτημα πως ο σχεδιασμός ενός μητροπολιτικού χώρου πρασίνου μπορεί να διαχειριστεί αυτές τις κοινωνικό-οικονομικές αντιθέσεις περιμετρικά του.

Abstract

This paper explores the interaction of different social groups in the Metropolitan Park of Turkovounia-Attiko Grove. Firstly, as part of the research, the paper explores recent planning moves of urban and spatial planning such as resilience and participation-citizen inclusion strategies. At the same time, the paper conducts an in dept analysis of the character and the urban development of the metropolitan parks of Athens, as well as their current condition and utilization. The work evolves based on the perception of social relations and interactions requiring in a public green space. The research is based on the cartographic and personal observation of the green space and the social groups within it and it analyzes the current urban, legislative, property and governance of the metropolitan park, as well as the narratives and tours of citizens and visitors, especially in the midst of the pandemic. Then, the research attempts to reach a conclusion about the existing operation of the Metropolitan Park of Turkovounia-Attiko Grove and its imprint on the social development of the neighborhoods. In addition, it tries to define the role of the green public infrastructure as a social boundary by analyzing the land uses within the park and its perimeter, its general morphology, as well as its overall identity. In this way, the paper attempts to answer the question of how these socio-economic contradictions of the neighborhoods around the park could be managed through urban and spatial planning.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....	5
1.1 Αρχικός Προβληματισμός.....	6
1.2 Αντικείμενο – υπόθεση εργασίας – πλαίσιο έρευνας.....	7
1.3 Μεθοδολογική προσέγγιση.....	8
2. Θεωρητικό πλαίσιο.....	10
2.1 Ενωσιολογική αποσαφήνιση του όρου της ανθεκτικότητας.....	11
2.1.1 Το πλαίσιο στρατηγικής σε επίπεδο πόλης.....	13
2.1.2 Το πλαίσιο στρατηγικής σε επίπεδο γειτονιάς.....	17
2.1.3 Μεταφράζοντας την κοινωνική υπόσταση του όρου της ανθεκτικότητας σε μια γειτονιά.....	19
2.2 Η λειτουργία της πράσινης υποδομής σε ένα αστικό περιβάλλον.....	21
2.3. Ο ρόλος της δημόσιας σφαίρας και η συμμετοχικότητα στο σχεδιασμό.....	23
3. Οι λόφοι και οι μητροπολιτικοί χώροι στην Αθήνα.....	26
3.1. Ιστορική και Πολεοδομική και εξέλιξη του πρασίνου στην Αθήνα.....	27
3.2. Τα Μητροπολιτικά Πάρκα σήμερα.....	28
4. Μελέτη Περίπτωσης : Μητροπολιτικό Πάρκο Τουρκοβουνίων- Αττικό Άλσος.....	33
4.1 Ανάλυση των χαρακτηριστικών του Μητροπολιτικού πάρκου σε σχέση με το Πολεοδομικό Συγκρότημα της Αττικής και την ευρύτερη περιοχή.....	34
4.2 Ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη του Μητροπολιτικού Πάρκου.....	36
4.3 Η κοινωνική υπόσταση των όμορων περιοχών.....	40
4.4 Το αποτύπωμα της αστικοποίησης στο λόφο.....	42
4.5 Ανάγλυφο και πράσινο στο Μητροπολιτικό Πάρκο.....	48
4.6 Προσβασιμότητα και Δίκτυο του Μητροπολιτικού πάρκου.....	54
4.7 Χρήσεις και Χωρικά Χαρακτηριστικά του Μητροπολιτικού Πάρκου και των όμορων περιοχών σε αυτό.....	58
4.8 Άτυπες χρήσεις.....	64
4.9 Κινήματα και κοινωνική δύναμη περιοχών.....	70
5. Συμπεράσματα-Ανοιχτή συζήτηση.....	74
6. Βιβλιογραφία.....	80

1.1 Αρχικός Προβληματισμός

Ο χώρος της Αθήνας μετασχηματίζεται συνεχώς οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά κατά τη διάρκεια της οικονομικής και πολιτιστικής κρίσης των τελευταίων χρόνων με αποτέλεσμα την εμφάνιση ανισοτήτων και συγκρούσεων μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, φορέων, καθώς και οικονομικών δραστηριοτήτων. Οι συγκρούσεις αυτές έχουν σαφές χωρικό αποτύπωμα, το οποίο συμβαδίζει με την ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη των περιοχών και αντικατοπτρίζεται στο δημόσιο χώρο που αποτελεί σημείο συνάντησης των ομάδων αυτών. Τα διαφορετικά συμφέροντα των πλευρών αυτών έχουν ως αποτέλεσμα το διαφορετικό τρόπο βίωσης ελεύθερων δημόσιων χώρων. Με άλλα λόγια, η διαφορετική κοινωνική διαστρωμάτωση της πόλης αντιστοιχεί σε διαστρωμάτωση των ελεύθερων χώρων και των δραστηριοτήτων-χρήσεων που εμπεριέχονται σε αυτούς.

Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια έχει εισαχθεί στις στρατηγικές των πόλεων ο όρος της ανθεκτικότητας, ο οποίος εντάχθηκε και στο στρατηγικό και πολεοδομικό σχεδιασμό του Δήμου Αθηναίων, με κύριο στόχο την αντιμετώπιση των προκλήσεων που αναπτύσσονται τα τελευταία χρόνια. Η ανθεκτικότητα ως όρος απαντά και στις συγκρούσεις λόγω διαφορετικής διαστρωμάτωσης, καθώς και αναπτύσσει στρατηγικές στη διαχείριση και ανάπτυξη ελεύθερων χώρων. Επιπλέον, υπάρχει έντονη συζήτηση για την ένταξη της συμμετοχικότητας στο σχεδιασμό, ειδικότερα σε περιπτώσεις ελεύθερων χώρων μεγάλης κλίμακας, λόγω της πολυπλοκότητας του ζητήματος, των πολλαπλών εμπλεκόμενων ομάδων και των δικαιωμάτων τους πάνω στους χώρους αυτούς. Η ένταξη της στρατηγικής αυτής γίνεται και σε μια προσπάθεια διαβούλευσης και διαφάνειας με σκοπό την επίλυση των συγκρούσεων, καθώς και λόγω της δυνατότητας του σχεδιασμού να γίνεται πιο προσαρμοστικός στις απαιτήσεις της κοινωνίας και να ενσωματώνει τον άνθρωπό-κάτοικο στη λήψη αποφάσεων για το χώρο. Οι παραπάνω όροι και πρακτικές σχεδιασμού εισέρχονται στην ελληνική πραγματικότητα τα τελευταία χρόνια, πολλές φορές όμως μόνο στη θεωρητική τους βάση με κίνδυνο να λειτουργούν προσχηματικά παρά ως μεθοδολογίες που θα εφαρμοστούν στην πράξη.

Με αφορμή την επαναξιολόγηση της σημασίας του πράσινου από τους κατοίκους εν μέσω Κορονοϊού, ειδικότερα τις περιόδους όπου παρέμειναν κλειστά τα καταστήματα, επιλέγεται να αναλυθεί το Μητροπολιτικό Πάρκο Τουρκοβουνίων-Αττικού Άλσους ως τοπίο κοινωνικής αλληλεπίδρασης, ένα τοπίο εγκαταλελειμμένο και απόκοσμο, που όμως απέκτησε μεγάλη επισκεψιμότητα εν μέσω Κορονοϊού.

1.2 Αντικείμενο – υπόθεση εργασίας – πλαίσιο έρευνας

Οι θέσεις της εργασίας ξεκίνησαν γύρω από συζητήσεις που έθεταν ως κύριο θέμα την αμφίδρομη επιρροή ανάμεσα στον Άνθρωπο και στο Χώρο, μέσα από τις κοινωνικές, οικονομικές και χωρικές μεταβολές και συγκρούσεις και πως όλα τα παραπάνω αποτυπώνονται σε έναν μεγάλης κλίμακας δημόσιο χώρο.

Η επιλογή της περιοχής του Μητροπολιτικού χώρου Τουρκοβουνίων- Αττικού άλσους είχε ως κύριο άξονα το διαφορετικό κοινωνικό-οικονομικό χαρακτήρα των γειτονιών που την περιβάλλουν. Επιπλέον, οφείλεται και στη χωρική κλίμακα του συγκεκριμένου πάρκου αλλά και στη διαχρονική επέκταση του αστικού ιστού εις βάρος του πρασίνου με εμπλοκή δημόσιων και ιδιωτικών φορέων. Δεδομένης και της δυσκολίας της προσβασιμότητας στο πάρκο λόγω της τοπογραφίας του και της απουσίας οργανωμένης διαχείρισης του πρασίνου, το πάρκο αποτελεί ένα διασπαστικό στοιχείο στον αστικό χώρο και θα μπορούσε να παρομοιαστεί με ένα τείχος, ενισχύοντας με αυτόν το τρόπο την απόσταση των κοινωνικών ομάδων των γειτνιαζόντων περιοχών.

Με την αρχική παρατήρηση του τοπίου αυτού επιβεβαιώθηκε η δυσκολία της κατανόησης των κοινωνικό-οικονομικών ζητημάτων και πως επηρεάζουν και επηρεάζονται από τη θέση και το χαρακτήρα του λόφου. Βάσει αυτού του προβληματισμού διαμορφώθηκαν το βασικό ερευνητικό ερώτημα:

Πως διαχειρίζεται ο σχεδιασμός ενός μητροπολιτικού πάρκου δύο κόσμους τόσο διαφορετικούς;

Η διερεύνηση τους παραπάνω ερωτήματος διαρθρώνεται στην ανάλυση των 5 βασικών αξόνων:

- Ο λόφος ως κοινωνικό όριο.
- Η προσπελασιμότητα στο λόφο. Σχέσεις χρήσεων, ανάγλυφου και δομημένου περιβάλλοντος.
- Η ικανότητα διακυβέρνησης του χώρου
- Η σημασία του χώρου πρασίνου ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες μέσω της ανάγνωσης των άτυπων χρήσεων.
- Εικόνες και αναπαραστάσεις του λόφου μέσα από τα μάτια των χρηστών.

Για να απαντηθούν αυτά τα ερωτήματα έπρεπε να συμβουλευτούμε αρχικά τις σύγχρονες στρατηγικές αξιοποίησης τέτοιας κλίμακας χώρων με αστικές συγκρούσεις. Παράλληλα, να αναζητήσουμε την πορεία εξέλιξης και τους βασικούς παράγοντες που επηρέασαν αυτή την εξέλιξη όπως το νομοθετικό καθεστώς που διέπει αυτούς τους χώρους . Με άλλα λόγια, πως δημιουργήθηκαν, ποια η κουλτούρα των κατοίκων που τους χρησιμοποιούν και ποια η σύνδεση μεταξύ τους. Με αυτή την ροή σκέψης, οδηγηθήκαμε στην ανάλυση των θεωρητικών εκείνων εννοιών που αφορούν στο σχεδιασμό μητροπολιτικών χώρων και λόφων της Αθήνας τα τελευταία χρόνια, όπως αυτή της ανθεκτικότητας και της συμμετοχικότητας.

1.3 Μεθοδολογική προσέγγιση

Αρχικά, γίνεται μια θεωρητική αποσαφήνιση του όρου της ανθεκτικότητας και της πράσινης υποδομής υπό το πρίσμα αυτού του ρόλου των μητροπολιτικών πάρκων σε κλίμακα γειτονιάς και πόλης, καθώς και των συγκρούσεων μεταξύ των εμπλεκόμενων ομάδων σε αυτά. Έπειτα, βάσει των ευρημάτων των προηγούμενων κεφαλαίων αναλύεται ο ρόλος της συμμετοχικότητας και πως αυτός μπορεί να αφορά το Αθηναϊκό πράσινο σήμερα. Τα πρώτα κεφάλαια έτσι βασίζονται σε βιβλιογραφική έρευνα και στοχεύουν σε μια προσπάθεια κατανόησης των όρων και καλών πρακτικών και στην ανάπτυξη ενός προσωπικού ορισμού της ανθεκτικότητας και συμμετοχικότητας σε ένα μητροπολιτικό χώρο πρασίνου.

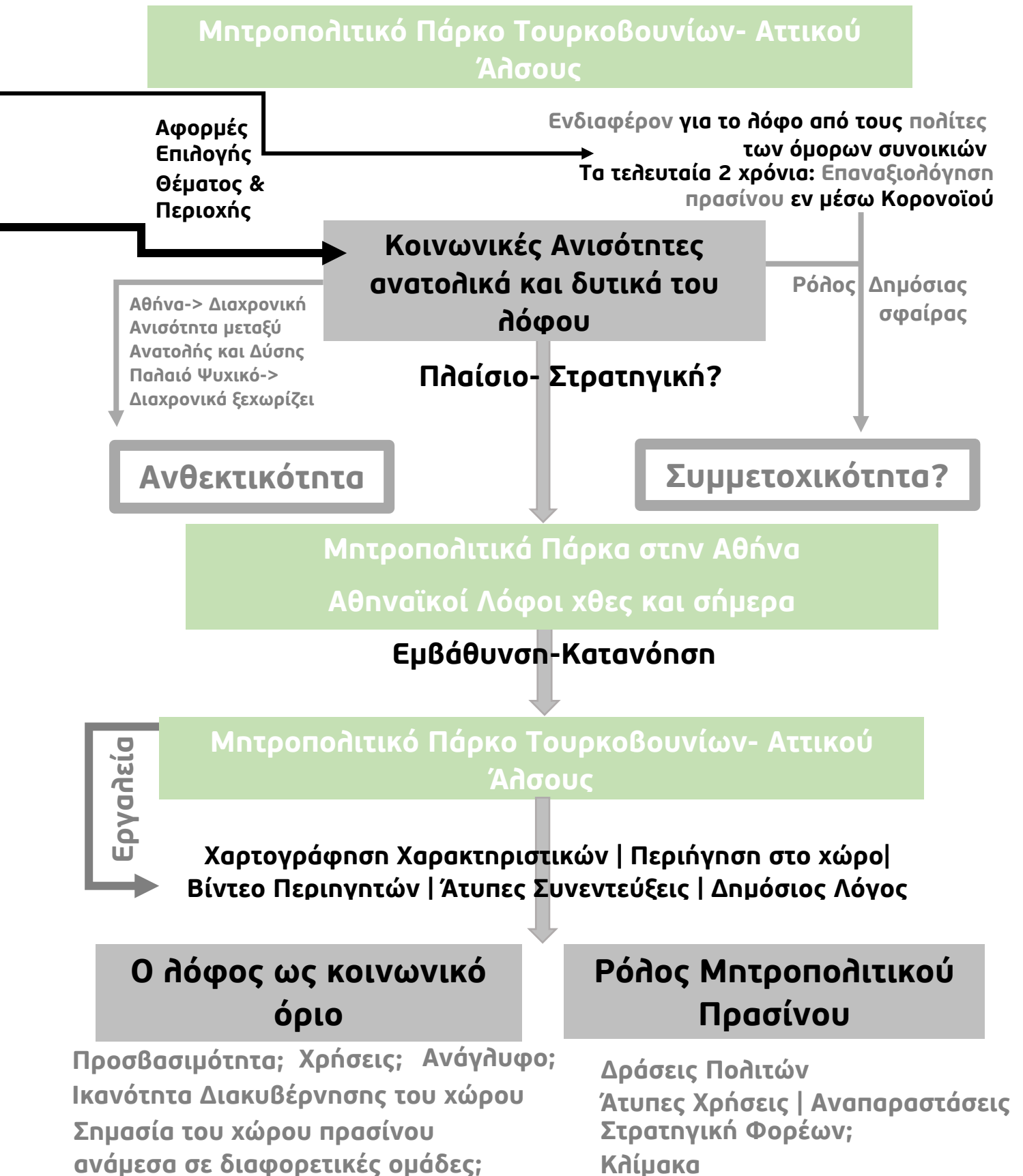
Περνώντας στη μελέτη περίπτωσης όπου επιλέγεται το Μητροπολιτικό πάρκο Τουρκοβουνίων- Αττικό άλσος, για την καλύτερη κατανόηση της λειτουργίας της χωρικής ενότητας αυτής γίνεται αρχικά μία συνοπτική πολεοδομική εξέλιξη και ανάλυση του ρόλου και της εξέλιξης των Μητροπολιτικών πάρκων και λόφων της Αθήνας και του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου που τους διέπει. Η ανάλυση αυτή βασίζεται στη βιβλιογραφική έρευνα με έμφαση κυρίως τα ερευνητικά προγράμματα Γουδί-Ελληνικό-Τρίτση.

Για να γίνει αντιληπτή η υπάρχουσα κατάσταση έγινε βιωματική καταγραφή των χαρακτηριστικών της περιοχής και εξετάστηκε η εξέλιξη στο χρόνο, το νομοθετικό-ιδιοκτησιακό καθεστώς και στη συνέχεια έγινε αποδόμηση με χαρτογραφική αποτύπωση σε διαφορετικά layers. Η αποδόμηση αυτή ξεκίνησε από έξω προς τα μέσα, δηλαδή από τα μέτωπα των συνοικιών προς το πάρκο, μεταβαίνοντας στο εσωτερικό του και πως αυτό αξιοποιείται από τους πολίτες και τους επισκέπτες. Έγινε συλλογή στοιχείων που αφορούν το ανάγλυφο, τις θεάσεις, τις χρήσεις, τις προσβάσεις, ζητήματα κλίμακας και μεγεθών, διάρθρωση του αστικού ιστού περιμετρικά του πάρκου και τυπολογία των ορίων-μετώπων. Έπειτα γίνεται μια ανάλυση των άτυπων χρήσεων στο λόφο, καθώς και των κινημάτων- δράσεων-συλλόγων των πολιτών στην περιοχή.

Το κεφάλαιο αυτό βασίζεται στην περιήγηση στο χώρο, σε άτυπες συνεντεύξεις με κατοίκους και γνώστες της περιοχής, σε σχεδιασμό χαρτών με εργαλεία όπως το Google Earth και Maps, Κτηματολόγιο, Open Street Maps και Cad Mapper, καθώς και σε εύρεση βίντεο των τελευταίων χρόνων (κυρίως στο διάστημα του lockdown) με βιωματικές περιηγήσεις πολιτών στο λόφο και στο δημόσιο λόγο.

Τέλος, μέσω μιας συγκριτικής και κριτικής προσέγγισης, η έρευνα καταλήγει σε συμπεράσματα που αφορούν το ζήτημα των συγκρούσεων και της διαχείρισης αυτών των μητροπολιτικών χώρων. Διευκρινίζονται προβληματισμοί απέναντι στη διαχείριση κοινωνικό-οικονομικών ζητημάτων μέσω του στρατηγικού σχεδιασμού ενός μητροπολιτικού χώρου πρασίνου, στο ρόλο του χώρου ως μεσάζοντα/κρίκου/τοίχου των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, καθώς και αναζητείται η προσέγγιση σχεδιασμού αυτών των χώρων.

Διάγραμμα Προσέγγισης

2.1 Εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου της ανθεκτικότητας

Οι απαρχές της έννοιας πηγάζουν από το Λατινικό όρο *resi-lire* που ουσιαστικά ορίζεται ως η ικανότητα της επαναφοράς. Ο όρος αρχικά χρησιμοποιήθηκε από τον κλάδο της φυσικής ως την ικανότητα των υλικών να επαναφέρονται στην αρχική τους κατάσταση και να αντέχουν σε εξωτερικές δυνάμεις-σοκ. Οι καταβολές της σημασίας του όρου σχετίζονται με τις ιδιότητες του περιβάλλοντος ως οικοσυστήματος, με αποτέλεσμα το 1960 η ανθεκτικότητα να εισαχθεί στο πεδίο της οικολογίας. Αυτό έδωσε την εκκίνηση και από άλλες επιστήμες να χρησιμοποιήσουν τον όρο, διευρύνοντας διαχρονικά την εννοιολογική του αποσαφήνιση του και δημιουργώντας διαφορετικές οπτικές και πλαισία πάνω στον ορισμό της.¹

Ο ορισμός λοιπόν της έννοιας δεν είναι κάτι στέρεο αλλά έρχεται να προσαρμοστεί κάθε φορά στις πτυχές και στα χαρακτηριστικά του συστήματος που επιχειρεί να ορίσει ως ανθεκτικό. Παράλληλα, ο τρόπος με τον οποίο το σύστημα ανταπεξέρχεται σε καταστάσεις σοκ προσδιορίζει το είδος της ανθεκτικότητας που διαθέτει. Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση της Simin Davoudi υπάρχει η **μηχανική ανθεκτικότητα** στην οποία το σύστημα αποτελεί ένα μηχανήμα που μπορεί να καταστραφεί σε μία κρίση και είναι αναγκαίο να αποκατασταθεί στην αρχική του κατάσταση για να είναι ανθεκτικό. Εδώ να προστεθεί ότι αυτή η θεώρηση προσαρμόστηκε σε πολλούς τομείς όπως της κοινωνιολογίας, της ψυχολογίας, της οικονομικής γεωγραφίας, του περιβαλλοντικού σχεδιασμού και κυρίως μελετών και σχεδιασμού μετά από φυσικές καταστροφές. Ωστόσο, ένας προβληματισμός που προέκυψε ήταν ότι κατά πόσο η επιστροφή σε μία προγενέστερη κατάσταση είναι όντως η φυσική ροή των πραγμάτων και αρμόζει σε ένα νέο ξεκίνημα μετά από μία καταστροφή. Εκεί λοιπόν αντιπαρά τίθεται η έννοια της **οικολογικής ανθεκτικότητας**, όπου το σύστημα ορίζεται ως ένα πολύπλοκο και φυσικό οικοσύστημα, το οποίο αφού υποστεί μία κρίση και εφόσον είναι ανθεκτικό μπορεί να μετασχηματιστεί και να μεταβεί σε διάφορες πιθανές νέες καταστάσεις. Εν συνεχεία, δίνεται και όρος της **εξελικτικής-ελαστικής ανθεκτικότητας** που στηρίζεται στην ιδέα ότι ενόσω τα συστήματα συνεχώς μετασχηματίζονται με ή χωρίς την επιρροή εξωτερικών παραγόντων, ιδιαίτερη σημασία έχει η ικανότητα τους να αλληλίζουν, να προσαρμόζονται και να μετατρέπονται ανάλογα με τις πιέσεις που δέχονται.²

¹ Simin Davoudi (2012): *Resilience: A Bridging Concept or a Dead End?* "άρθρο στο Planning Theory & Practice, Vol. 13, No. 2, 299–333, June 2012, εκδ Routledge 13:2, σελ 299-304, Διαθέσιμο στο :

https://www.researchgate.net/publication/235889459_Resilience_A_Bridging_Concept_or_a_Dead_EndReframing_Resilience_Challenges_for_Planning_Theory_and_Practice Interacting Traps Resilience Assessment of a Pasture Management System in Northern Afghanistan

² *ibid*

Στον αντίποδα με τους δύο προηγούμενους ορισμούς η εξελικτική-ελαστική ανθεκτικότητα δε θεωρεί ότι υπάρχει μια ιδανική κατάσταση στην οποία το σύστημα πρέπει να μεταβεί ή να επιστρέψει αλλά λόγω της πολυπλοκότητας του και των καταστάσεων που το περιβάλλουν και επηρεάζουν, ορίζει την εγγενή ικανότητα του να αυτό-αναδιοργανώνεται.³

Εδώ σημαντικό είναι να προστεθεί ότι η ανθεκτικότητα ενός συστήματος ορίζεται κάθε φορά με διαφορετικές παραμέτρους, και όταν ένα σύστημα είναι ανθεκτικό το πρώτο ερώτημα που θα πρέπει να τεθεί είναι: Ανθεκτικό ως προς τι; Ως προς ποια καταστροφή;

Η καταστροφή σύμφωνα με το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για τη μείωση ή πρόληψη και μετριασμό του κινδύνου καταστροφών (United Nations Office for Disaster Risk Reduction) ορίζεται ως εξής:

«σοβαρή διαταραχή που επηρεάζει μια κοινότητα ή πληθυσμό, προκαλώντας θανάτους, τραυματισμούς ή ζημιές σε περιουσιακά στοιχεία, μέσα διαβίωσης ή στο περιβάλλον, που υπερβαίνει την δυνατότητα της πληγείσας κοινότητας να αντιμετωπίσει τη χρήση των δικών της πόρων» (UN / ISDR 2004: 17)⁴

Ως διαταραχή, θα μπορούσε να οριστεί οποιοδήποτε σχετικά διακριτό γεγονός στο χρόνο που διαταράσσει το οικοσύστημα, την κοινότητα, ή τη δομή του πληθυσμού και μεταβάλλει τις εγγενείς ιδιότητές τους. Ο βαθμός της διαταραχής ανάγεται στο μέγεθος, τη συχνότητα-επαναληπτικότητα την προβλεψιμότητα και τη σοβαρότητα της.

Ιδιαίτερα, η παράμετρος του χρόνου διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον ορισμό της διαταραχής και κατ' επέκταση της ανθεκτικότητας ενός συστήματος καθώς υπάρχουν διαφορετικοί χειρισμοί για τις μακροχρόνιες πιέσεις που ασκούνται στο σύστημα (π.χ. κλιματική αλλαγή) και άλλοι για απρόσμενες κρίσεις (π.χ. Κορονοϊός).⁵ Ειδικά στις απρόσμενες κρίσεις, όπως μπορούμε να δούμε και από το παράδειγμα της Ελλάδας τα τελευταία 2 χρόνια μέσα στην πανδημία, τα μέτρα που λαμβάνονται είναι έκτακτα και δεν αποτελούν ένα ολιστικό σύστημα αντιμετώπισης της κρίσης, παρά αποτελούν έναν προσωρινό μηχανισμό άμυνας.

³ ibid

⁴ Helen J. Boon , Alison Cottrell (2011). *Bronfenbrenner's bioecological theory for modelling community resilience to natural disasters*, εργασία, εκδ Springer, σελ. 382- 408, εδώ σελ. 383 Διαθέσιμο στο <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11069-011-0021-4> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)

⁵ Kevin C. Desouza, Trevor H. Flanery, (2013) *Designing, planning, and managing resilient cities: A conceptual framework*, άρθρο, σελ 89-99

2.1.1 Το πλαίσιο στρατηγικής σε επίπεδο πόλης

Οι πόλεις θα πρέπει είναι ανθεκτικές με σκοπό την προστασία των πολιτών αλλά και των δράσεων τους. Εάν ξεκινήσουμε μεθοδολογικά με τον ορισμό του προηγούμενου κεφαλαίου θα πρέπει να αναζητήσουμε τις καταστροφές-διαταραχές που υφίστανται ή δύνανται να δημιουργηθούν σε μία πόλη.

Η συζήτηση για ανθεκτικότητα ξεκινάει με την παρατήρηση και την αντιμετώπιση των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες πόλεις και τα κοινωνικά συστήματα. Μέσα σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον από κοινωνική, οικονομική, πολιτική, περιβαλλοντική και τεχνολογική πλευρά, οι πόλεις καλούνται να αποτελούν ένα σύστημα συνεχώς εξελισσόμενο και προσαρμοστικό καθώς και προφυλαγμένο από τις κρίσεις των παραπάνω τομέων.

Όσον αφορά το περιβάλλον η ανθεκτικότητα έχει διπλό ρόλο. Αρχικά οι πόλεις πρέπει να προστατευθούν από τα έντονα φυσικά φαινόμενα (στην περίπτωση της Αθήνας σεισμούς, πλημμύρες, φωτιές κ.λπ.). Το απρόβλεπτο ως παράγοντας των έντονων φυσικών φαινομένων επηρεάζει δραματικά το ποσοστό επιτυχίας για το όποιο μέτρο ληφθεί ή τον όποιο σχεδιασμό γίνει και η οργάνωση του χωρικού σχεδιασμού σε αυτό το κομμάτι χρήζει εξέχουσας σημασίας. Η άλλη πλευρά των προκλήσεων του περιβάλλοντος πηγάζει από τις ανθρώπινες παρεμβάσεις, την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και τις δραστηριότητες εντός των πόλεων. Η περιβαλλοντική πολιτική είναι κάτι που μπήκε στη ζωή των ανθρώπων παγκοσμίως μόλις τα τελευταία 60 χρόνια και συνεχώς αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία ενόψει της κλιματικής αλλαγής. Ένας στρατηγικός σχεδιασμός μιας πόλης οφείλει να προβλέπει την προστασία της από της ανθρώπινες δραστηριότητες (βιομηχανίες, καυσάερια, υπεράντληση φυσικών πόρων κ.λπ.) για αφενός την προστασία της κοινωνίας και αφετέρου για το συνολικό περιβαλλοντικό αποτύπωμα της (ισορροπία οικοσυστημάτων, προστασία από πλημμύρες και πυρκαγιές κ.λπ.).⁶

Από πλευράς κοινωνικών προκλήσεων, η πόλη δύναται να βάλ्लεται εξωτερικά και εσωτερικά. Οι εξωτερικοί παράγοντες αφορούν σε εθνικές οικονομικές κρίσεις, πολεμικές επιθέσεις και μαζικές εισροές πληθυσμού. Οι εσωτερικοί παράγοντες αποτελούν ζητήματα της ίδιας της πόλης που είτε υπάρχουν χρόνια, ή είναι αποτελέσματα άλλων κρίσεων. Για παράδειγμα οι κοινωνικές ανισότητες, η ανεργία, η προσβασιμότητα σε υποδομές και σε παροχές υπηρεσιών, η έντονη αστικοποίηση που πολλές φορές συνεπάγεται και την απώλεια ταυτότητα μιας πόλης. Η κοινωνική ανθεκτικότητα λοιπόν αναφέρεται στα δημογραφικά χαρακτηριστικά μιας κοινωνίας όπως το φύλο, την ηλικία, την εθνικότητα, την ανασπηρία, την κοινωνικοοικονομική κατάσταση και γενικότερα το κοινωνικό κεφάλαιο μιας κοινότητας.

⁶ Collier, Hambling, Kemaghan et al. (2013). *Urban Design and Planning, Tomorrow's cities: A framework to assess urban resilience*, εργασία στο ICE, ICE Publishing, σελ. 1-13 Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/274349211_Tomorrow's_cities_A_framework_to_assess_urban_resilience (Τελ.Πρόσβαση: 1/9/2021)

Η αίσθηση της συλλογικότητας και του συνόλου, η σύνδεσή της με έναν τόπο, η δημιουργία μιας ταυτότητας μιας κοινωνίας αλλά και η ικανότητα μιας κοινότητας να προσαρμόζεται στις αλλαγές είναι βασικοί στόχοι της κοινωνικής ανθεκτικότητας. Βιβλιογραφικά ως βασικό εργαλείο ανθεκτικότητας που αφορά κοινωνικά ζητήματα προτείνεται η καλή συνεργασία μεταξύ ανθρώπων και φορέων ώστε να δημιουργήσουν ένα συνεχώς προσαρμόσιμο και ολιστικό σύστημα κοινωνικής προστασίας.

Η οικονομία μιας πόλης ενέχει εξίσου σημαντικές προκλήσεις και επηρεάζεται. Από την πρόσφατη εμπειρία της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης καθώς και τον κίνδυνο ένταξης σε μία νέα τα απόμεινα χρόνια λόγω των απορροιών της πανδημίας παρατηρείται ότι οι οικονομικές προκλήσεις επηρεάζουν την πόλη πολιτικά και κοινωνικά. Οι προκλήσεις της οικονομίας συμβαίνουν και σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο και αποτελούν κατά κύριο λόγο εξωτερική απειλή. Η οικονομική ανθεκτικότητα σχετίζεται με τη πολυμορφία της οικονομίας μιας κοινότητας, δηλαδή συνολική απασχόληση, τον αριθμό των επιχειρήσεων, καθώς και με την ικανότητά τους να λειτουργούν μέσα στις σημερινές οικονομικές προκλήσεις και να προσαρμόζονται μετά από οικονομικές διαταραχές.

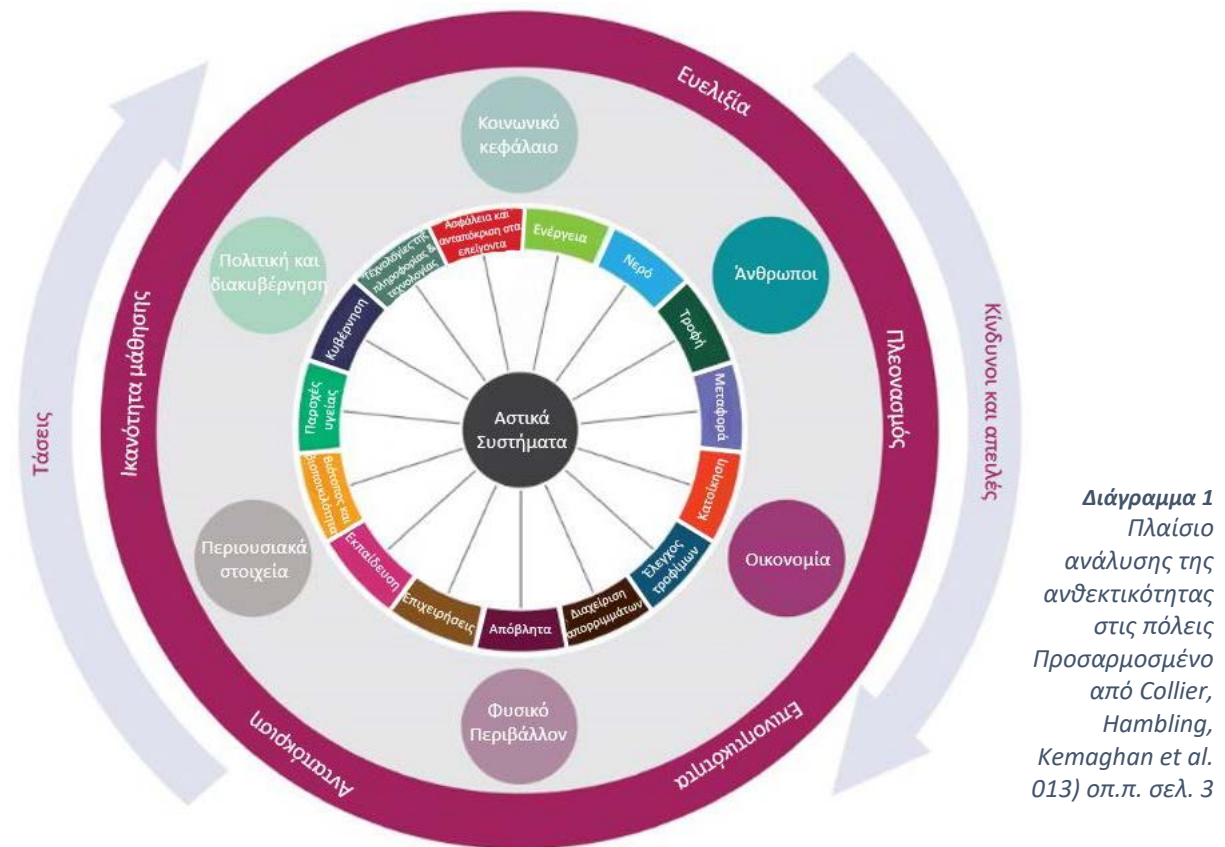
Οι προκλήσεις της ανθεκτικότητας που σχετίζονται με την τεχνολογία αναφέρονται στην ευπάθεια των υλικοτεχνικών υποδομών μιας πόλης (κτίρια, μεταφορικά δίκτυα, δίκτυα ενεργειακής τροφοδοσίας, δίκτυα τηλεπικοινωνιών, συστήματα αποχέτευσης). Η τεχνολογική ανθεκτικότητα ενέχει στο πως οι υποδομές αυτές μπορούν να λειτουργήσουν βοηθητικά σε συνθήκες καταστροφής (προσβασιμότητα, ανεφοδιασμός), καθώς και πως μπορούν αν συμβαδίσουν με την τεχνολογική εξέλιξη και να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής του πολίτη. Εδώ σε αυτή την κατηγορία μπορούμε να εντάξουμε και τη θεσμική ανθεκτικότητα, η οποία αναφέρεται στα κυβερνητικά και μη κυβερνητικά συστήματα που σχετίζονται με μια κοινότητα και στην εύρυθμη λειτουργία τους.⁷

Οι 4 βασικοί αυτοί άξονες αποτελούν συνιστώσες της αστικής ανθεκτικότητας η οποία συνδέεται άμεσα με την έννοια της βιώσιμης και αειφόρου ανάπτυξης που έχει ως στόχο *τη δημιουργία και διατήρηση κοινωνικών, οικονομικών και οικολογικών συστημάτων*.⁸ Η ισορροπημένη και πετυχημένη συνύπαρξη και λειτουργία όλων των παραπάνω αξόνων, απαιτεί συνεργατικότητα και υψηλή ικανότητα σύνθεσης από την εκάστοτε ομάδα μελέτης. Εδώ πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η έρευνα σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να διατηρήσει ουδέτερη στάση αλλά θα πρέπει να καθορίσει την οπτική της και να πάρει θέση απέναντι στα πολιτικό-κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα ώστε να καταλήξει στο πρίσμα σύνθεσης μιας στρατηγικής ανθεκτικότητας.

⁷ ibid

⁸Folke Carl et al. (2002), *Resilience and Sustainable Development: Building Adaptive Capacity in a World of Transformation*, Επιστημονική Έκθεση, σελ. 7 Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/11086054_Resilience_and_Sustainable_Development_Building_Adaptive_Capacity_in_a_World_of_Transformations (Τελ. Πρόσβαση: 1/9/2021)

Με αυτόν τον τρόπο οι πόλεις θεωρούνται ως οικοσυστήματα με ιδιαίτερη σημασία και πολυπλοκότητα και στόχος της ανθεκτικότητας είναι αρχικά η αποδοτικότερη χρήση των πόρων τους, αλλά και η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα τους στις δυσμενείς συνθήκες όπως βλέπουμε και στο παρακάτω διάγραμμα 1.⁹

Διάγραμμα 1
Πλαίσιο
ανάλυσης της
ανθεκτικότητας
στις πόλεις
Προσαρμοσμένο
από Collier,
Hambling,
Kemaghan et al.
013) οπ.π. σελ. 3

Για τη δημιουργία μίας ανθεκτικής πόλης χρειάζονται αλληλεπιδράσεις μεταξύ των διάφορων εμπλεκόμενων (stakeholders) με τη δημιουργία επίσημων ή ανεπίσημων πλατφορμών, παρατηρητηρίων και γενικότερα δίαισλων επικοινωνίας. Αρχικά, είναι απαραίτητη η ιεράρχηση και η οπτικοποίηση των στόχων της ανθεκτικότητας που μπορούν να τίθενται εν μέσω μίας συμμετοχικής διαδικασίας, στην οποία θα συλλέγονται πληροφορίες για τα διαφορετικά ή κοινά συμφέροντα των εμπλεκόμενων. Με αυτό τον τρόπο, συγκεντρώνεται η τεχνική γνώση μέσω του επιστημονικού κλάδου που αφορά την καινοτομία των λύσεων και τον τρόπο εφαρμογής τους, καθώς και την κοινωνιολογική ανάλυση του πληθυσμού. Παράλληλα, τίθενται οι πολιτικές και θεσμικές ρυθμίσεις της εφαρμογής μέσω των φορέων διοίκησης, καθώς και το διαθέσιμο οικονομικό απόθεμα. Σε αυτή την συζήτηση εμπλέκεται και ο ιδιωτικός τομέας με πολλές φορές αντικρουόμενα συμφέροντα με τους υπόλοιπους εμπλεκόμενους.¹⁰

⁹ Ο.π. Collier Hambling, Kemaghan et al. (2013).

¹⁰ ibid

Ο σημαντικότερος εμπλεκόμενος είναι ο ίδιος ο κάτοικος της πόλης, οι βιολογικές αλλά και κοινωνικές ανάγκες του οποίου πρέπει να παρατεθούν στη συζήτηση, καθώς η κάλυψη τους αποτελεί κεντροβαρική λύση στην ανθεκτικότητα μιας πόλης.¹¹

Η **τοπική ανθεκτικότητα**, είναι η ικανότητα μίας τοπικής κοινωνίας να αντέξει τις εξωτερικές απειλές χωρίς να υποστεί καταστροφικές απώλειες, βλάβες, μειωμένη παραγωγικότητα και γενικότερη υποβάθμιση της ποιότητας ζωής.

Εάν παρομοιάσουμε το σύνολο της πόλης ως ένα ανθρώπινο σώμα, οι τοπικές κοινότητες αποτελούν τις αρτηρίες του. Εάν μία αρτηρία υποστεί ρήξη επηρεάζει συνολικά το σώμα. Εάν πολλές αρτηρίες υποστούν βλάβες που δεν μπορούν να επιδιορθωθούν, οι ζημίες κλιμακώνονται και η επαναφορά του σώματος επιβραδύνεται. Με αυτό τον τρόπο οι ανθρώπινες κοινότητες αποτελούν τις κοινωνικές και θεσμικές συνιστώσες της πόλης. Τα σχολεία, οι γειτονιές, οι φορείς, οι επιχειρήσεις, και οι ομάδες πολιτών κατευθύνουν τις δραστηριότητές μιας κοινότητας, ανταποκρινόμενες στις ανάγκες των πολιτών και μαθαίνοντας σε κάθε βήμα από την εμπειρία και την ιστορία της κοινότητας σε κρίσεις ώστε να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν σε μελλοντικούς κινδύνους.

Παρατηρείται λοιπόν ότι πέρα από την κατασκευή τειχών προστασίας στο σύνολο της πόλης και το στρατηγικό σχεδιασμό υλικότεχνικών και φυσικών δομών, εξίσου σημαντική είναι η επιμόρφωση των τοπικών κοινοτήτων και ιδρυμάτων της πόλης στην προφύλαξη από κινδύνους και στην ανταπόκριση σε καταστροφές. Με αυτό τον τρόπο, για την αστική ανθεκτικότητα χρειάζεται μια ολιστική και ολοκληρωμένη προσέγγιση, η οποία θα επικεντρώνεται στα δίκτυα σχέσεων και διασυνδέσεων τοπικών κοινωνιών με τον μητροπολιτικό φορέα διαχείρισης.

Σε αυτό το σημείο εισάγονται και τα εργαλεία στρατηγικού σχεδιασμού όπως η χωροταξία, η πολεοδομική οργάνωση, καθώς και τα μητροπολιτικά σχέδια που απαντούν σε κοινωνικές-οικονομικές και πολιτικές κρίσεις, στεγαστικές κρίσεις έπειτα από αυξημένες μετακινήσεις πληθυσμών και μεταναστευτικά-προσφυγικά κινήματα καθώς και προφύλαξη από φυσικές καταστροφές.

Πρέπει να υπογραμμιστεί εδώ ότι η στρατηγική της ανθεκτικότητας σε κλίμακα πόλης θεωρείται μια εξελισσόμενη διαδικασία με τρία στάδια: την αντιμετώπιση, τη μετάβαση και το μετασχηματισμό μιας πόλης. Με άλλα λόγια την αντιμετώπιση της κρίσης, τη μετάβαση από αυτή τη συγκυρία και το μετασχηματισμό της πόλης στη νέα συνθήκη που θα προκύψει. Παράλληλα, μία πόλη θεωρείται ανθεκτική όταν είναι προνοητική ως προς τις πιέσεις που μπορούν να υπεισέλθουν σε αυτή. Η οικοδόμηση της ανθεκτικότητας αντανακλά μία διαδικασία αναβάθμισης και ανάπτυξης σε πολλούς αστικούς τομείς.¹²

¹¹ Yanez K., Kernaghan S. (2013). *Urban Design and Planning Volume 167 Issue DP3, Briefing: Visions of a resilient city*, εργασία στο ICE, ICE Publishing, σελ. 95-101

¹² Σκιντζής Κωνσταντίνος (2016) *Η έννοια της Ανθεκτικής Πόλης – Έμφαση στην Κοινωνική Ανθεκτικότητα*, Διπλωματική εργασία στο ΔΠΜΣ του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου Περιβάλλον και Ανάπτυξη Α κατεύθυνση, σελ. 17-79

Σήμερα είναι δύσκολο να απεικονίσει κανείς τη διαδικασία και τα αποτελέσματα της στρατηγικής αυτής, με αποτέλεσμα η ανθεκτικότητα να καταλήγει ως ένας θεωρητικός χειρισμός και πολλές φορές μία «τάση» του πολεοδομικού σχεδιασμού. Γι' αυτό το λόγο εξέχουσα σημασία έχει η συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων σε διαφορετικές χωρικές κλίμακες και προοπτικές. Με αυτόν τρόπο, η ανθεκτικότητα αποτελεί μεν ένα όραμα των πόλεων, το οποίο δίνει έναυσμα στην αποτύπωση και εύρεση λύσεων αντιμετώπισης των προβλημάτων μιας πόλης, αλλά μέσω μικρών μεθοδολογικών βημάτων μπορεί να έχει πρακτικές εφαρμογές σε μικρή κλίμακα, ακόμα και πειραματικά εγχειρήματα. Έτσι μπορεί να εκπληρώσει τη βασική ιδιότητα της ανθεκτικότητας ως μία προσαρμοστική, ευέλικτη και συνεχώς εξελισσόμενη διαδικασία. Ωστόσο, οι πρακτικές εφαρμογές αυτές για να έχουν αποδοτικότερα αποτελέσματα θα πρέπει να ακολουθούν το πλαίσιο της ενιαίας στρατηγικής ανθεκτικότητας μιας πόλης, το οποίο θα προσαρμόζεται κάθε φορά στις ανάγκες των κατοίκων, καθώς διαφέρουν σημαντικά ανά περιοχή μιας πόλης.¹³

2.1.2 Το πλαίσιο στρατηγικής σε επίπεδο γειτονιάς

Μέσα λοιπόν από την ανάλυση της ανθεκτικότητας σε κλίμακα πόλης όπως είδαμε υπογραμμίζεται ότι η ανθεκτικότητα σε κλίμακα γειτονιάς είναι αναγκαία και αποτελεσματική για την πραγματοποίηση αλλαγών στον αστικό ιστό. Βασικός λόγος αυτής της διαπίστωσης είναι ότι σε μικρότερη κλίμακα μπορούν αφενός να υπάρξουν πιο εύκολα προσαρμόσιμες λύσεις, καθώς και μια ποικιλομορφία και ευελιξία στον σχεδιασμό, αφετέρου είναι δυνατή η τοπική προσαρμογή όλων των εμπλεκόμενων, καθώς και η ευαισθητοποίηση των κατοίκων ως προς την αντιμετώπιση των πιέσεων.¹⁴ Επιπλέον, υπάρχει λιγότερη επιβάρυνση από τη γραφειοκρατία που υφίσταται σε επίπεδο πόλης οπότε διευκολύνεται η πρακτική εφαρμογή των στρατηγικών.

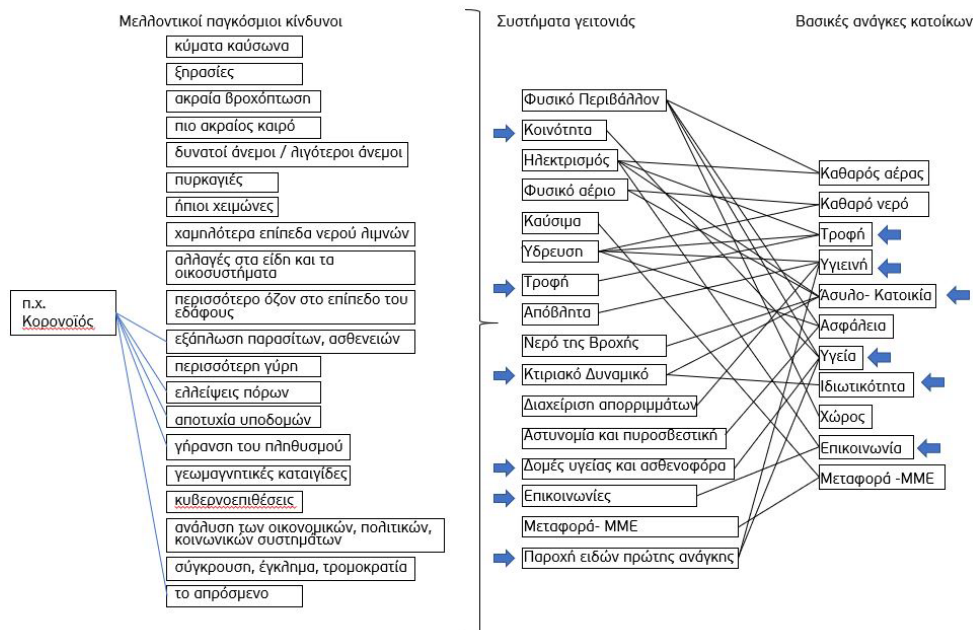
Σε αυτό το σημείο να παρατεθεί, ότι στο σύστημα μιας γειτονιάς ακολουθείται η έννοια της εξελικτικής- ελαστικής ανθεκτικότητας, καθώς αποτελεί ένα περίπλοκο σύστημα που συνεχώς μετασχηματίζεται. Έτσι δεν θα μπορούσε κανείς να ορίσει ποια είναι η φυσιολογική κατάσταση που πρέπει να επιστρέψει, ούτε η νέα ιδανική κατάσταση στην οποία θα πρέπει να μεταβεί. Για την αποσαφήνιση της ανθεκτικότητας μιας γειτονιάς χρειάζεται να αναγνωριστούν οι μελλοντικοί κίνδυνοι που την επηρεάζουν, τα συστήματά της, οι βασικές ανάγκες της κοινότητας της, καθώς και μία σειρά από παράγοντες που προσδιορίζουν τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της. Όσον αφορά τις ανάγκες της κοινότητας της γειτονιάς αυτές διαφοροποιούνται ανά περιοχή και πέρα από το προφίλ των κατοίκων, κάποιος θα έπρεπε να εξετάσει και του πόρους που παρέχονται ή μπορούν να διατεθούν σε κάθε κοινότητα.¹⁵

¹³ Ο.π. Simin Davoudi (2012)

¹⁴ Uda M., Kennedy C. (2014). Urban Design and Planning Volume 168 Issue DP3 A framework for analysing neighbourhood resilience, εργασία στο ICE, ICE Publishing, σελ. 131-145

¹⁵ ibid

Σύμφωνα με τον Uda και τον Kennedy οι παγκόσμιοι κίνδυνοι μπορούν να μεταφραστούν στα συστήματα μιας γειτονιάς, καθώς είναι αυτά που επηρεάζονται άμεσα και συνδυαστικά δημιουργούν επιπτώσεις σε μία πόλη. Αν λοιπόν φέρουμε ως παράδειγμα τον Κορονοϊό του 2019-2020, η αρχή της διάδοσης βρίσκεται στο κέντρο μιας γειτονιάς, αυτή πολλαπλασιάζεται και με τις μετακινήσεις και έτσι μεταφέρεται και στις υπόλοιπες κοινότητες. Με αυτόν τον τρόπο στο διάγραμμα 2 βλέπουμε πως η συμπεριφορά ενός παγκόσμιου κινδύνου οπτικοποιείται και μπορεί να αναλυθεί εις βάθος σε μικρότερη κλίμακα.

Διάγραμμα 2 Πεδίο ανάλυσης ανθεκτικότητας γειτονιάς | Προσαρμοσμένο από Uda M., Kennedy C. (2014). (2014). σελ. 138. Ιδία προσθήκη- π.χ. Κορονοϊού

Σημαντικός ρόλος για τη μετάβαση σε μία ανθεκτική γειτονιά είναι ο ρόλος της κοινότητας, καθώς ένα σημαντικό βήμα για την εκπόνηση μιας στρατηγικής ανθεκτικότητας είναι η τοπική έρευνα και η εκπαίδευση των πολιτών. Όπως προαναφέρθηκε η αλληλεπίδραση των εμπλεκόμενων είναι ένας βασικός παράγοντας μιας στρατηγικής ανθεκτικότητας. Όταν αυτό συμβαίνει σε τοπικό επίπεδο, θεωρείται σημαντική η διατμηματική συνεργασία των εκπαιδευτικών φορέων, της τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και των κατοίκων μιας περιοχής. Δημιουργώντας παρατηρητήρια και επιτόπιες έρευνες οι επιπτώσεις των πιέσεων πλέον ποσοτικοποιούνται και δημιουργείται μια πιο ξεκάθαρη εικόνα των προβλημάτων και μετέπειτα των ενεργειών προς την επίλυση τους.

Σημαντικός παράγοντας εδώ είναι η αλληλοτροφοδότηση των συστημάτων πόλης και γειτονιάς. Η πόλη τροφοδοτεί τη γειτονιά με κατευθύνσεις και επιχορηγήσεις και η γειτονιά με εμπειρογνωμοσύνη από τις πρακτικές εφαρμογές της. Έτσι δημιουργείται ένα κυκλικό- ευέλικτο και συνεχώς εξελισσόμενο μοντέλο ανθεκτικότητας.¹⁶

¹⁶ ibid

Η προστασία και η προσαρμοστικότητα και διατήρηση του μοναδικού χαρακτήρα και της ταυτότητας μιας γειτονιάς αποτελούν το κλειδί για την δημιουργία της ανθεκτικότητας της. Με αυτό τον τρόπο, μια πόλη πρέπει να παρέχει πόρους και ενέργεια έτσι ώστε να διατηρεί ζωντανές τις γειτονιές της και ειδικότερα τους πυρήνες ζωής αυτών, δηλαδή τους δημόσιους χώρους. Ο δρόμος, τα πάρκα, οι πλατείες, τα δημόσια κτίρια είναι οι τόποι συνάντησης των ανθρώπων, τα κέντρα της κοινωνικής ζωής και δράσης και σε δύσκολες συνθήκες αποτελούν χώρους διαβούλευσης και συγκέντρωσης. Με άλλα λόγια είναι οι τόποι στους οποίους απειλές μιας γειτονιάς αντικατοπτρίζονται, συζητούνται και επιλύονται. Για παράδειγμα, εν μέσω Κορονοϊού οι δημόσιοι χώροι επαναχρησιμοποιήθηκαν, έγιναν τόποι συναντήσεων και συζητήσεων της πανδημίας. Από την άλλη πλευρά, όταν εφαρμόστηκαν τα αυστηρά περιοριστικά μέτρα, ερημώθηκαν αποτελώντας τον καθρέφτη της πόλης εν μέσω της πανδημίας, μιας πόλης εγκλεισμού χωρίς κοινωνικές συναθροίσεις και ανθρώπινη αλληλεπίδραση.

2.1.3 Μεταφράζοντας την κοινωνική υπόσταση του όρου της ανθεκτικότητας σε μια γειτονιά

Η κοινωνική ανθεκτικότητα είναι μία έννοια κλειδί στην παρούσα εργασία, όπου μελετάται ένας χώρος πρασίνου που περιβάλλεται από γειτονιές με έντονες κοινωνικές ανισότητες. Η παραδοχή που ακολουθείται είναι να γίνει μια προσπάθεια ορισμού των συνιστωσών που θα πρέπει να έχει μία γειτονιά για να είναι ανθεκτική κοινωνικά. Ωστόσο, η μέτρηση μεγεθών και η ποσοτικοποίηση της κοινωνικής αντοχής είναι μία δύσκολη υπόθεση καθώς υπάρχουν πολλοί εμπλεκόμενοι φορείς και παράγοντες και θα πρέπει να προσδιοριστεί και ο ρόλος των διακυβερνητικών δομών σε ένα τέτοιο σύστημα. Παράλληλα κάθε γειτονιά έχει μοναδική ταυτότητα, και η κοινωνική δράση των κατοίκων σε αυτή είναι διαφορετική. Η κοινωνική δράση σε σύνδεση με τις κοινωνικές δομές ίσως είναι το πρώτο βήμα για ένα σχεδιασμό που θα σέβεται όλες αυτές τις οικονομικές, κοινωνικές και φυλετικές διαφορές και θα τις ενσωματώνει στο πλαίσιο των στρατηγικών των πόλεων. Για αυτό το λόγο θα πρέπει να υπάρχουν δομές και εναύσματα για συμμετοχικές προσεγγίσεις στον σχεδιασμό. Όταν γίνεται συζήτηση για το σχεδιασμό δημοσίου χώρου, η πρώτη ερώτηση που προκύπτει είναι σχεδιασμός για ποιους. Τα άτομα στα οποία αναφέρεται αυτός ο σχεδιασμός θα πρέπει να συμμετέχουν στην διαδικασία και στην λήψη αποφάσεων. Ιδίως όταν μιλάμε για απειλές, οι ίδιοι οι κάτοικοι γνωρίζουν από την καθημερινή ζωή σε τι παράγοντες έγκειται ο κίνδυνος και μπορούν προσδώσουν την εμπειρία τους αυτή στο σχεδιασμό. Με αυτό τον τρόπο τα συστήματα μπορούν να γίνουν πιο προσαρμοστικά και ευέλικτα σε μελλοντικούς κινδύνους.

Αλλά το ουσιαστικό σε αυτή την παραδοχή δεν είναι μόνο η συμμετοχή των κατοίκων στο σχεδιασμό αλλά και η διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους πάνω στο χώρο, δηλαδή η διαπραγμάτευση με τους τοπικούς φορείς που πολλές φορές μπορεί να καταλήξει σε αδιαπραγμάτευτη απαίτηση για την επιθυμία τους για υποδομές και σημεία συνάντησης.¹⁷

Ειδικότερα, το τελευταίο διάστημα αλλά και σε προηγούμενες καταστροφές παρατηρήθηκε έντονα η δράση του εθελοντισμού για προστασία των πράσινων χώρων της Αθήνας, εν μέσω των απειλών πυρκαγιών και κινδύνων εμπρησμών. Σε αυτό το παράδειγμα παρατηρήθηκε ότι μπροστά σε απειλές η κοινωνική ανθεκτικότητα και δράση μπορεί να έρθει αντιμέτωπη με τον κίνδυνο.

Ωστόσο, ακόμη και όταν δεν υπάρχει κίνδυνος ή απειλή οι καθημερινές ανάγκες των κατοίκων και η ζωή τους θα πρέπει να διευκολύνεται. Με αυτό τον τρόπο περνάμε και στην έννοια της προσβασιμότητας των πόλεων και ιδιαίτερα των δημοσίων χώρων. Όταν μία πόλη έχει ως κύρια αρχή τη συνδεσιμότητα των περιοχών-γειτονιών και θέτει στο επίκεντρο τον πεζό και την καθημερινή του ρουτίνα και περιήγηση κατά τη διάρκεια των ελεύθερων ωρών του, όταν ασκεί δραστηριότητες αναψυχής αποτελεί μία ζωντανή και αλληλένδετη κοινότητα που ευνοεί τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και τη βελτίωση της καθημερινότητας των κατοίκων της.

Σε αυτό το εγχείρημα για την ανάπτυξη κοινωνικής ανθεκτικότητας απαιτείται η ενεργή συμμετοχή των μελών μιας κοινότητας. Εδώ εισάγεται παράγοντας της ευαισθητοποίησης των πολιτών ώστε να μετατραπούν σε έναν δυνατό κρίκο, να συνδεθούν με άλλους κρίκους-κοινότητες και να γίνουν μέρος μίας μεγάλης αλυσίδας: αυτής της κοινωνίας της πόλης.

Εδώ να παραθέσουμε ότι ίσως αυτή η προσέγγιση να είναι ουτοπική, καθώς υπάρχουν διαφορετικά συμφέροντα μεταξύ των κοινωνικών ομάδων μιας πόλης ακόμα και μιας γειτονιάς και τα προβλήματα των κοινωνικών ανισοτήτων πηγάζουν βαθιά στην ιστορία και στην εξέλιξη μιας πόλης όσον αφορά το οικονομικό και πολιτικό της σύστημα. Από τη μία πλευρά, η ανθεκτικότητα συσχετιζόμενη με τον όρο «προσαρμογή» μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να επισκιάσει τη βασική και κρίσιμη ερώτηση: Αμφισβητούμε το υπάρχον οικονομικό σύστημα και τους κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς; Έτσι δημιουργείται ένας βασικός προβληματισμός, εάν η ανθεκτικότητα αποτελεί αίτημα για επιβίωση σε οποιαδήποτε κρίση συμβεί, ή εάν μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τα κάτω προς τα πάνω δημιουργώντας πέρα από το αίτημα της επιβίωσης και το βαθύ αίτημα για κοινωνική αλλαγή.

¹⁷ Οπ.π. Σκιντζής Κωνσταντίνος (2016)

2.2 Η λειτουργία της πράσινης υποδομής σε ένα αστικό περιβάλλον

Έχοντας αναλύσει την ανθεκτικότητα σε δύο επίπεδα και παρατηρώντας κάποια πρίσματα, στην παρούσα εργασία θεωρήθηκε σημαντικός ο ρόλος τη πράσινης υποδομής στην ανθεκτικότητα μιας πόλης. Γίνεται λοιπόν μια υπόθεση ότι πράσινη υποδομή αφενός επηρεάζεται άμεσα και σε πολλαπλές πτυχές τις από τους εξωγενείς κινδύνους- πιέσεις μίας γειτονιάς και μιας πόλης, αφετέρου μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένα εργαλείο για την εκπλήρωση στόχων της στρατηγικής της ανθεκτικότητας.

Για την διερεύνηση αυτής της υπόθεσης είναι απαραίτητη η αποσαφήνιση της λειτουργίας της πράσινης υποδομής σε ένα αστικό περιβάλλον. Η πράσινη υποδομή αποτελεί μία πολυδιάστατη έννοια, όπου ο ορισμός της μετασχηματίζεται ανά επιστημονικό κλάδο. Εξετάζοντας την πράσινη υποδομή στη χωρική κλίμακα μιας πόλης ένας αντιπροσωπευτικός ορισμός που θα μπορούσε να δοθεί είναι αυτός από το Natural England (2009):

«Η πράσινη υποδομή είναι ένα στρατηγικά σχεδιασμένο και πραγματοποιημένο δίκτυο που περιλαμβάνει το ευρύτερο φάσμα υψηλής ποιότητας χώρων πρασίνου και άλλα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά. Θα πρέπει να σχεδιάζεται και να διαχειρίζεται ως ένας πολυλειτουργικός πόρος ικανός να παρέχει αυτές τις οικολογικές υπηρεσίες και τα οφέλη ποιότητας ζωής που απαιτούνται από τις κοινότητες τις οποίες εξυπηρετεί (...). Ο σχεδιασμός και η διαχείρισή της πρέπει επίσης να σέβονται και να ενισχύουν το χαρακτήρα και την ιδιαιτερότητα της περιοχής σε σχέση με τους οικοτόπους και τα είδη του τοπίου. Η πράσινη υποδομή περιλαμβάνει υφιστάμενους χώρους πρασίνου και νέες περιοχές και θα πρέπει να διαπερνά μέσα και γύρω από το δομημένο περιβάλλον και να συνδέει την αστική περιοχή με την ευρύτερη αγροτική ενδοχώρα της. Κατά συνέπεια, πρέπει να παρέχεται σε όλες τις χωρικές κλίμακες από υπο-περιφερειακό σε τοπικό επίπεδο γειτονιάς, εξυπηρετώντας και προσβάσιμους φυσικούς χώρους πρασίνου μέσα στις τοπικές κοινότητες και συχνά πολύ μεγαλύτερες περιοχές στην αστική περίμετρο και την ύπαιθρο» (Natural England, 2009: 7).¹⁸

Ο όρος συχνά συνδέεται με την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής μέσα από ένα πλαίσιο χωρικού σχεδιασμού. Σε αυτό το πλαίσιο προσδιορίζονται οι πολυλειτουργικές ζώνες, καθώς και οι στρατηγικές αποκατάστασης του περιβάλλοντος από τις χρόνιες ή/και απρόσμενες πιέσεις της αστικοποίησης. Ουσιαστικά ο όρος αναφέρεται σε ένα συστημικό δίκτυο πρασίνου το οποίο θα δημιουργήσει μια σύνδεση μεταξύ των αστικών περιαστικών και αγροτικών περιοχών βελτιώνοντας τη ζωή στην πόλη και μπορεί να αναπτυχθεί σε τρεις κλίμακες την Περιφερειακή Εθνική κλίμακα την κλίμακα πόλης, καθώς και την τοπική κλίμακα, όπως μπορούμε να δούμε και στο διάγραμμα 3.

¹⁸ Land Use Consultants (LUC) (2016). *Green Infrastructure Guidance*, εκδ Natural England, σελ. 7

Διάγραμμα 3 Τυπικά στοιχεία ΠΥ και οι συναφείς κλίμακες τους | Γιαννάκου Α., Σαλάτα Δ. Κ. (2018)., σελ. 49

Αξιοσημείωτος είναι ο κοινωνικός ρόλος των χώρων πρασίνου των πόλεων. Βασική λειτουργία τους είναι αυτή της αναψυχής. Στη σημερινή πόλη και κατ'επέκταση στην κοινωνία όπου ο ελεύθερος χρόνος των κατοίκων των πόλεων είναι ελάχιστος και η υπαίθρος είναι δυσπρόσιτη, οι χώροι πρασίνου είναι οι μόνοι άμεσα προσιτοί χώροι που μπορούν να λειτουργήσουν ως χώροι για ξεκούραση, χαλάρωση, αλλά ακόμα και για άθληση. Αποτελούν ωστόσο και χώρους κοινωνικής συναναστροφής όπου μπορούν οι κάτοικοι να έρθουν σε επαφή μεταξύ τους, να αναπτύξουν γνωριμίες, φιλίες, να ανταλλάξουν απόψεις, αποκτώντας το συναίσθημα της κοινωνικής αποδοχής. Γενικά, οι ανοικτοί χώροι μιας πόλης παρέχουν 'παθητικές' δραστηριότητες, όπως το περπάτημα, την ξεκούραση, το διάβασμα, την παρατήρηση, τη συζήτηση. Λίγοι είναι εκείνοι οι χώροι που προσφέρουν ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Ωστόσο σε μεγάλους ανοικτούς θύλακες πρασίνου μέσα στην πόλη όπως πάρκα, βρίσκονται χώροι για αθλητικά παιχνίδια, πολιτιστικά γεγονότα, ενώ καλύπτονται και οι ανάγκες της πόλης σε υπαίθριες εκδηλώσεις.¹⁹

Η πράσινη υποδομή διαδραματίζει λοιπόν ένα πολυλειτουργικό ρόλο στην πόλη με περιβαλλοντικά κοινωνικά και οικονομικά οφέλη.

Στα περιβαλλοντικά οφέλη συγκαταλέγονται η βιώσιμη ανάπτυξη της πόλης, η βελτίωση του μικροκλίματος με φίλτρα αέρα ατμοσφαιρικής ρύπανσης, η διαχείριση των υδάτων, η ενίσχυση της βιοποικιλότητας, η μείωση της ηχορύπανσης και η γενικότερη υγεία των οικοσυστημάτων.

¹⁹ Γιαννάκου Α., Σαλάτα Δ. Κ. (2018). Πράσινη Υποδομή: Ανασκόπηση της συμβολής στις αστικές περιοχές και διερεύνηση των προβλέψεων του ελληνικού συστήματος σχεδιασμού, κείμενο στο επιστημονικό περιοδικό αιεχώρος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 1-39

Στα κοινωνικά οφέλη υπάρχει εμφανής βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, η οποία εξαρτάται βέβαια και από την ηλικία, τον χώρο και το κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο κάθε ατόμου, η βελτίωση της υγείας των κατοίκων, καθώς και η παροχή δραστηριοτήτων για την αναψυχή και ευεξία τους.

Παράλληλα προσφέρει μία ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση προς τη σημασία του περιβάλλοντος, την επαφή του ανθρώπου με τη φύση και την αναγνώριση των πρωτογενών υλών που έχει να προσφέρει. Το τελευταίο όφελος έχει να κάνει με τη βελτίωση των διατροφικών συνθηκών των κατοίκων, καθώς και την τριβή τους με τον πρωτογενή τομέα και την πρακτική της αστικής καλλιέργειας. Επιπλέον, δεν πρέπει να παραλειφθεί ότι σε πολλαπλές κλίμακες η πράσινη υποδομή αποτελεί και έναν δημόσιο χώρο στον οποίον αλληλοεπιδρούν και δικτυώνονται οι κάτοικοι δημιουργώντας έτσι ένα αίσθημα κοινότητας.

Ως προς τα οικονομικά οφέλη σίγουρα συμβάλλει στην εξοικονόμηση ενέργειας, καθώς μέσω αυτής προωθείται και η πράσινη ενέργεια, στην ελκυστικότητα των περιοχών και στην αποδοτικότερη χρήση των πόρων μιας πόλης έναντι της γκρι υποδομής²⁰. Ακόμη, η λειτουργία μιας πράσινης υποδομής από έρευνες δείχνει ότι επηρεάζει την καταναλωτική συμπεριφορά λόγω ότι η χωροθέτηση της σε μία περιοχή αυξάνει την εμπορική κίνηση και ενισχύει τις τοπικές επιχειρήσεις. Αυτό επιτυγχάνεται δίνοντας την ευκαιρία δημιουργίας αθυσίδων ανεφοδιασμού των κοινοτήτων, καθώς και προώθησης τοπικών προϊόντων μέσω ενεργειών όπως ή αστική γεωργία, η οποία μπορεί να ενταχθεί στο δυναμικό της Πράσινης υποδομής.²¹

2.3. Ο ρόλος της δημόσιας σφαίρας και η συμμετοχικότητα στο σχεδιασμό

Ένας παράγοντας της αποδοτικότερης λειτουργίας της πράσινης υποδομής είναι η προσβασιμότητα των κατοίκων σε αυτή, καθώς και η οικειοποίηση του εκάστοτε χώρου από τους κατοίκους με στόχο την αναγνώριση των ιδιαίτερων αυτών χαρακτηριστικών που θα γίνουν μέρος της ζωής τους και θα τη βελτιώσουν σε μεγάλο βαθμό.²² Ούτως ή άλλως τα διαφορετικά χωρικά στοιχεία που αποτελούν την πράσινη υποδομή δεν είναι νησιά που υπάρχουν μεμονωμένα, αλλά συνδέονται με δρόμους πεζοδρόμια και δημόσιους χώρους. Η δημιουργία ενός απρόσκοπτου δημοσίου χώρου κατά μήκος μιας πόλης ενισχύει την πολιτιστική και χωρική ένταξη των χώρων πράσινου σε μία ολόενα και πιο πυκνή και ποικιλόμορφη πόλη.

Τα πάρκα έχοντας ζωτικό ρόλο στη ζωή των πολιτών προσπαθούν να ανταπεξέλθουν στις νέες ανάγκες που προκύπτουν διαχρονικά, καθώς και να προσαρμοστούν στην ολόενα και μετασχηματιζόμενη κουλτούρα του πληθυσμού.²³

²⁰ Ο όρος γκρι υποδομές αναφέρεται στις τεχνητές, ανθρωπογενείς υποδομές.

²¹ *ibid*

²² Ο.π. Land Use Consultants (LUC) (2016).

²³ <https://dirt.asla.org/2017/01/30/parks-without-borders-creating-a-seamless-public-realm/> (Τελ. Πρόσβαση 20/6/2021)

Με αυτόν τον τρόπο αποτελούν ένα σημαντικό χώρο έκφρασης των δραστηριοτήτων και δρώμενων των κοινοτήτων. Η Δημόσια σφαίρα ωστόσο αποτελεί ένα μέρος της πόλης, όπου λόγω της αλληλεπίδρασης των πολιτών δημιουργούνται στέκια για συζητήσεις και αλλαγές απόψεων, ενισχύοντας την αστική ταυτότητα κάθε χώρου, δημιουργώντας μία τοπική αίσθηση, καθώς και ένα γενικότερο αίσθημα κοινότητας. Με αυτόν τον τρόπο οι χώροι πρασίνου αποτελούν ένα καθημερινό κομμάτι της ζωής των κατοίκων. Παράλληλα ένα ακόμα κλειδί για τον σχεδιασμό ενός νέου χώρου, αλλά και την αποκατάσταση ενός υφιστάμενου παραμελημένου αποτελεί η επικοινωνία τόσο της τοπικής αυτοδιοίκησης, όσο και των σχεδιαστών αυτού του χώρου με τους κατοίκους της περιοχής.

Έτσι, η Δημόσια σφαίρα μπορεί να είναι ένα σημαντικό εργαλείο για την αναγνώριση των πιέσεων που ασκούνται σε ένα χώρο πρασίνου, καθώς δίνει πρόσβαση σε κάθε κάτοικο στην ευκαιρία να αποτελέσει μέρος της διαδικασίας διαμόρφωσης του χώρου και των ενεργειών του σχεδιασμού και να αποφασίσει ουσιαστικά πως αυτοί οι χειρισμοί θα επηρεάσουν τη ζωή του. Τα τελευταία χρόνια η ένταξη των πολιτών μέσω workshop, συνεντεύξεων και ερευνών αποτελεί ολοένα και περισσότερο μέρος της πολιτικής του σχεδιασμού των πράσινων χώρων και αποσκοπεί αφενός στη δημιουργία χώρων που θα καλύπτουν τις βασικές τους ανάγκες στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό και αφετέρου παρατηρείται η καλύτερη ένταξη των νέων σχεδιασμένων δημόσιων χώρων στο αστικό περιβάλλον, καθώς και η μεγαλύτερη αποδοχή τους από τις κοινότητες, κάνοντας τα έτσι περισσότερο ανθεκτικά στις πιέσεις διαχρονικά.²⁴

Ο κεντρικός εμπλεκόμενος της δημόσιας σφαίρας είναι η κοινωνία των πολιτών και η διαβούλευση των αιτημάτων και αναγκών της σε όλους τους υπόλοιπους εμπλεκόμενους. Η ευαισθητοποίηση και η εκπαίδευσή της ως προς τα συστήματα θεωρείται κρίσιμη για την επιτυχία του σχεδιασμού. Αυτό θα δημιουργήσει μία άμεση και δίκαιη πρόσβαση των πολιτών προς την πληροφορία, καθώς και θα ενθαρρύνει τη συμμετοχή τους στο σχεδιασμό και στη λειτουργία των χώρων.

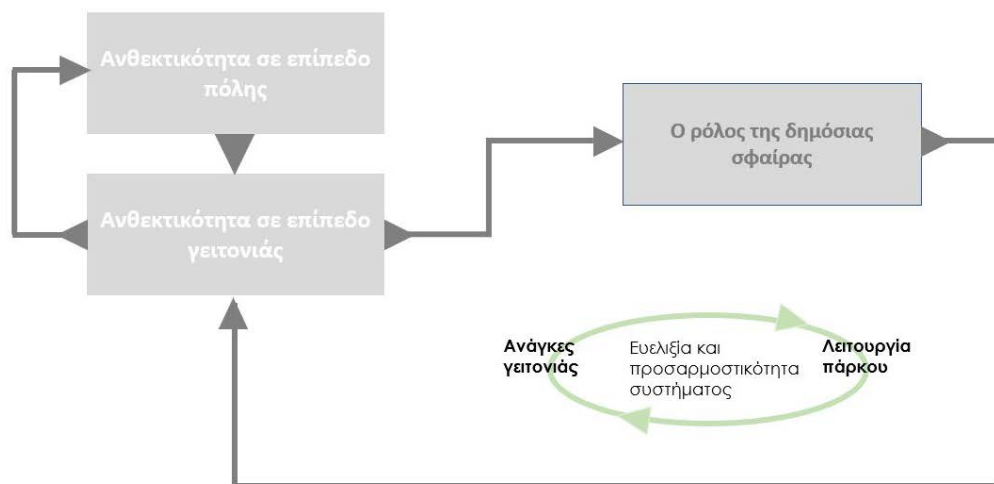
Διάγραμμα 4 Μεθοδολογικό διάγραμμα προσέγγισης ενεργειών της κοινωνίας των πολιτών| Ιδία επεξεργασία

Σε αυτό το πλαίσιο ένα αστικό περιβάλλον δεν μπορεί να νοηθεί ως ένα σύστημα που δεν αλληλεπιδρά συνεχώς με ένα φυσικό σύστημα και αυτή η αλληλεπίδραση προϋπάρχει και προηγείται του σχεδιαστή του χώρου ο οποίος θα πρέπει να καταγράψει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά της και έπειτα να έλθει να σχεδιάσει σε αυτό. Παράλληλα, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε από τη διαμόρφωση του πρασίνου τους κατοίκους και τη ταυτότητα των συνοικιών που το περιβάλλουν.

²⁴ Barth D. (2020) *Parks and Recreation System Planning: A New Approach for Creating Sustainable, Resilient Communities*, εκδ. Island Press, σελ. 17-34

Ο σχεδιαστής του χώρου θα πρέπει να συνεργαστεί με αυτούς για να δημιουργήσει εκεί το αλφάβητο ανάγνωσης και δημιουργίας στρατηγικών και παρεμβάσεων. Επιπλέον, αυτό το αλφάβητο κάθε χρόνο επαναπροσδιορίζεται, αποκτώντας νέους νόμους που πρώτα πρέπει να κατανοηθούν και μετά να ενσωματωθούν σε κάποια πρόταση κεντρική ιδέα.²⁵

Εδώ πρέπει να παραθέσουμε ένα καλό παράδειγμα δημιουργίας στρατηγικής ανθεκτικότητας σε συνδυασμό με τη συμμετοχικότητα σε ένα λόφο της Αθήνας που εμφανίζει εξίσου έντονες κοινωνικές ανισότητες περιμετρικά του, τον Λυκαβηττό. Μελετώντας το πρόγραμμα του Λυκαβηττού, η στρατηγική που πραγματοποιείται είναι αρχικά η αναγνώριση του τοπίου από έξω προς τα μέσα και αντιστρόφως. Συγκεκριμένα αναγνωρίζονται και ενισχύονται πρώτα οι συνδέσεις του λόφου με τον αστικό ιστό για την ενεργοποίηση και αναζωογόνηση του σε επίπεδο πόλης και σε επίπεδο γειτονιάς. Έπειτα δίνεται βάση και στην προσβασιμότητα του λόφου, στο προγραμματισμό και στις χρήσεις και δραστηριότητες που θα περιλαμβάνει τόσο για τη διάσταση του ως ελεύθερου χώρου των τοπικών κοινωνιών, όσο και για την τουριστική του διάσταση.²⁶ Ο επαναπροσδιορισμός της ταυτότητας του λόφου έγινε στα πλαίσια μίας διεπιστημονικής συνεργασίας φορέων, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων καθώς και μιας διαδικασίας ανατροφοδότησης των επιστημονικών διαπιστώσεων με τις απόψεις, τις ιδέες και το όραμα των πολιτών, συνεργατών και εταιρών της Αθήνας. Συνολικά, στη διαδικασία αυτής της ανοιχτής διαβούλευσης και διαλόγου συμμετείχαν περισσότερα από 1.450 άτομα, εταίροι και κάτοικοι.²⁷

Διάγραμμα 5 Μεθοδολογικό διάγραμμα προσέγγισης ενεργειών ανθεκτικότητας σε επίπεδο πόλης και σε επίπεδο γειτονιάς | Ιδία επεξεργασία

²⁵Μαρλάντη Μαρία 2020, *Μεθοδολογικά Εργαλεία Ανάγνωσης και Σχεδιασμού του Αστικού Τοπίου*, άρθρο διαθέσιμο στο: <https://www.linkedin.com/pulse/%25CE%25BC%25CE%25B5%25CE%25B8%25CE%25BF%25CE%25B4%25CE%25BF%25CE%25BB%25CE%25BF%25CE%25B3%25CE%25B9%25CE%25BA%25CE%25AC-%25CE%25B5%25CF%2581%25CE%25B3%25CE%25B1%25CE%25BB%25CE%25B5%25CE%25AF%25CE%25B1-%25CE%25B1%25CE%25BD%25CE%25AC%25CE%25B3%25CE%25BD%25CF%2589%25CF%2583%25CE%25B7%25CF%2582-%25CE%25BA%25CE%25B1%25CE%25B9-%25CF%2583%25CF%2587%25CE%25B5%25CE%25B4%25CE%25B9%25CE%25B1%25CF%2583%25CE%25BC%25CE%25BF%25CF%258D-%25CF%2584%25CE%25BF%25CF%2585-archetype/?trackingId=txtN40Jxgc%2B%2BdXb4rQUS8w%3D%3D>

²⁶ Δήμος Αθηναίων (2018). *Πρόγραμμα Λυκαβηττός/ Το παρόν και το μέλλον του αστικού δάσους της Αθήνας*

²⁷ <https://www.archisearch.gr/press/lykabettus-hill-athens-press-conference/>

Έχοντας προσδιορίσει την έννοια της ανθεκτικότητας από τα πάνω προς τα κάτω και αντιστρόφως, τη σημασία της Πράσινης υποδομής, καθώς και το ρόλο της δημόσιας σφαίρας, της κοινότητας και των δρώμενων στους χώρους πράσινους μιας πόλης, για την περαιτέρω διερεύνηση της διασύνδεσης των όρων αυτών γίνεται μία εμβάθυνση στους μητροπολιτικούς χώρους πρασίνου της Αθήνας.

3.1 Ιστορική και Πολεοδομική εξέλιξη των Μητροπολιτικών χώρων πρασίνου

Μελετώντας την ιστορία της Αθήνας από το 1833 μέχρι σήμερα παρατηρούμε ότι τα ρυθμιστικά σχέδια που κατά καιρούς προτάθηκαν έχουν υλοποιηθεί κατά ένα ελάχιστο μέρος τους. Όσον αφορά τους δημόσιους χώρους στις περισσότερες περιπτώσεις δεν είναι δυνατόν να διασφαλίσουν ικανοποιητικούς αστικούς ελεύθερους χώρους και τείνουν απλώς να αποτυπώσουν μία υπάρχουσα κατάσταση.

Οι αιτίες αυτού του φαινομένου έχουν απαρχές στις κοινωνικές εξελίξεις της πόλης, ιδιαίτερα αυτές μετά το 1922, οι οποίες συμβάλλουν στην αταξία, απουσία αλλά και καταπάτηση των ελεύθερων χώρων στην πόλη. Αυτό σε συνδυασμό με την έντονη κερδοσκοπία μέσω των μεγαλοϊδιοκτητών της γης και των εργολάβων, οδηγούν στην ιδιωτική αξιοποίηση ελεύθερων χώρων της πόλης.²⁸ Οπότε συνήθως τα αιτήματα για αναπλάσεις ελεύθερων δημοσίων χώρων ικανοποιούνται κυρίως για πολιτικούς λόγους. Παράλληλα, η εισαγωγή του αυτοκινήτου στις πόλεις έρχεται να κυριαρχήσει εις βάρος των ελεύθερων της χώρων, είτε δυσχεραίνοντας την προσπελασιμότητα τους, είτε καταλαμβάνοντας χώρο που θα μπορούσε να αποδοθεί σε αυτούς.²⁹ Αν και διαχρονικά υπάρχει το αίτημα από τους κατοίκους για ελεύθερους χώρους λόγω της υποβάθμισης της ζωής από την έλλειψη τους, δυστυχώς αυτό δεν μπορεί να συνυπάρξει με τα παραπάνω ζητήματα καθώς η διαμόρφωση και διαχείριση ελεύθερων χώρων δεν είναι οικονομικά αποδοτική για το Δήμο.

Επιπλέον, η κουλτούρα των κατοίκων της Αθήνας τα προηγούμενα χρόνια οι οποίοι αδιαφορούσαν για την ύπαρξη των ελεύθερων χώρων κάτι που δεν συμβαίνει σε κατοίκους άλλων πόλεων της Ευρώπης. Όταν εισάχθηκε το μοντέλο της πολυκατοικίας στη ζωή των Αθηναίων το 1960, ένα διαμέρισμα φάνταζε πιο πολυτελές από τις διπλοκατοικίες με εσωτερικές αυλές της Αθήνας μέχρι τότε. Το διαμέρισμα έκφραζε ασφάλεια και κοινωνική άνοδο, γεγονός που αύξησε τη ζήτηση του τα επόμενα χρόνια. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα και την αύξηση της πυκνότητας του αστικού ιστού, πολλές φορές εις βάρος των ελεύθερων χώρων πρασίνου της πόλης.³⁰

²⁸ Χατζημιχάλης Κ.(2011). Σύγχρονα Ελληνικά Τοπία, Αθήνα: ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΜΕΛΙΣΣΑ,σελ 34-38

²⁹ Βλαστός Θ. (2012): *Ελεγείο του αστικού συμπαγούς, Σχόλια ως προς τις χωρικές και κοινωνικές προϋποθέσεις για την προσπελάσιμη πόλη σε συνθήκες εντεινόμενης οικονομικής, ανισότητας*, Ανάπτυπο από το «Περιβάλλον & Δίκαιο» Τεύχος 3 , εκδ ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ

³⁰ Ο.π. Χατζημιχάλης Κ.(2011).

Εδώ σημαντική παραδοχή είναι η διαφοροποίηση των αναγκών για ελεύθερους χώρους ανάμεσα σε συνοικίες υψηλού εισοδήματος και χαμηλού εισοδήματος. Οι κάτοικοι υψηλών εισοδημάτων δεν έχουν τόσο ανάγκη για δημόσιο χώρο καθώς είτε έχουν κήπους εντός της ιδιοκτησίας τους, είτε οι γειτονιές τους είναι αρκετά ευρύχωρες. Αντίθετα στις γειτονιές χαμηλών εισοδημάτων, όπου παρατηρείται πυκνοδομημένος αστικός ιστός, η ύπαρξη ελευθέρων δημοσίων χώρων είναι βασική για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.³¹

Σε γενικότερο πλαίσιο η ύπαρξη των αντικρουόμενων συμφερόντων, η απραξία των δημοσίων φορέων λόγω έντονων κοινωνικών πιέσεων, η ανάγκη νομιμοποίησης ήδη παράνομων διαμορφωμένων καταστάσεων τις τελευταίες δεκαετίες, είχαν ως αποτέλεσμα τη συρρίκνωση των προοπτικών του δημόσιου χώρου. Ειδικότερα την περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το πρόβλημα εντάθηκε σε τέτοιο βαθμό, που εμπορευματοποιήθηκαν και ιδιωτικοποιήθηκαν δημόσιοι χώροι και ο σχεδιασμός όδευσε προς τη διασφάλιση καλύτερων προϋποθέσεων για ιδιωτικές επενδύσεις. (Αττικόν Άλσος, Τουρκοβούνια, Πεδίον Άρεως κ.α.).

Οι δυνατότητες δημιουργίας ελευθέρων χώρων μητροπολιτικής σημασίας με αυτές τις προοπτικές ήταν λοιπόν πολύ περιορισμένες. Οι ελεύθερες εκτάσεις που έμεναν στο λεκανοπέδιο της Αθήνας είτε αξιοποιήθηκαν ως ελεύθεροι χώροι λόγω της ακαταλληλότητάς τους για αστικοποίηση και ιδιωτικές επενδύσεις, είτε λόγω αλληλαγής του ιδιοκτησιακού τους καθεστώτος. Αλλά το κύριο και κοινό χαρακτηριστικό τους ήταν ότι στο σύνολο τους ήταν υπολειμματικοί χώροι, που χωροθετούνται χωρίς την αξιοποίηση πολεοδομικών και χωροταξικών εργαλείων. Επιπλέον η αποσπασματική εφαρμογή του θεσμικού πλαισίου καθώς και οι μεμονωμένες τροποποιήσεις του για την υλοποίηση μεγάλων έργων αποτελούν σημαντικά εμπόδια. Πολλοί από τους θεσμοθετημένους ελεύθερους χώρους βρίσκονται σε μία κατάσταση μη αναστρέψιμη πλέον, λόγω της δόμησης ή της κατάτμησης τους. Επιπλέον, η έλλειψη σύνδεσης αστικού και περιαστικού πρασίνου, δηλαδή της σύνδεσης των παραπάνω πάρκων με τα όρη που κυκλώνουν τον Αθηναϊκό ιστό δυσχεραίνει τη δημιουργία ενός ενιαίου και οργανωμένου δικτύου πρασίνου στην πόλη.

3.2 Τα Μητροπολιτικά Πάρκα σήμερα

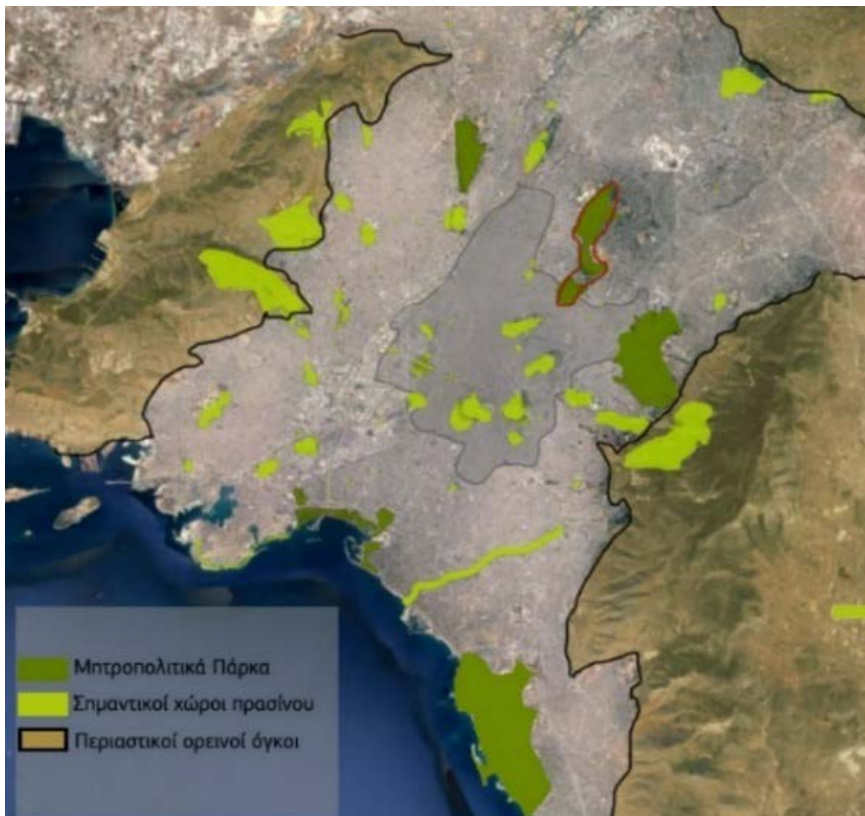
Οι μητροπολιτικοί χώροι πρασίνου της Αθήνας έχουν ένα διπλό ρόλο, καθώς αφενός εξ ορισμού έχουν μείζουσα σημασία και εμβέλεια ως ελεύθεροι χώροι αστικού πρασίνου στην πόλη, αφετέρου έχουν άμεση σύνδεση με τις γειτονιές που τους περιβάλλουν, καθώς η μεγαλύτερη χρήση και δραστηριοποίηση σε αυτούς γίνεται από ανθρώπους και κοινότητες που βρίσκονται στις γειτνιαζουσες συνοικίες. Οι δραστηριότητες και λειτουργίες ενός μητροπολιτικού πάρκου ορίζονται κάτω από ειδικές συνθήκες, οι οποίες έχουν να κάνουν με την έκταση του, με την περιοχή στην οποία βρίσκεται, καθώς και τις ανάγκες που έχει σχεδιαστεί να καλύψει.

³¹ Αραβαντινός Α. και Κοσμάκη Π. (1988), "Υπαιθριοί χώροι στην πόλη: θέματα ανάλυσης και πολεοδομικής οργάνωσης αστικών ελεύθερων χώρων και πρασίνου", Αθήνα Εκδόσεις Συμείων.

Επίσης οι λειτουργίες αυτές απαντάνε στον πολεοδομικό σχεδιασμό της γενικότερης περιοχής, στις ανάγκες του πληθυσμού της, στο χαρακτήρα και την κουλτούρα του.³² Με αυτό τον τρόπο οι ανάγκες αυτές έρχονται να ενσωματωθούν στα μητροπολιτικά πάρκα μέσω των προγραμμάτων που αναπτύσσονται είτε σε περιφερειακό επίπεδο είτε και από τις ίδιες τις τοπικές αυτοδιοικήσεις στους δήμους που τα περιβάλλουν. Έτσι αντιλαμβάνεται κανείς τις πολιτικές, κοινωνικές αλλά και οικονομικές συγκρούσεις που καθιστούν δύσκολη τη διαχείριση του χώρου. Γι' αυτό το λόγο χρειάζεται μία εποπτεία του συνολικού πάρκου, ένας ολοκληρωμένος σχεδιασμός που θα απαντάει και στα δύο επίπεδα κλίμακας, αυτό της μητροπολιτικής εμβέλειας και αυτό της γειτονιάς.

Στην Αθήνα η έντονη αστικοποίηση σε συνδυασμό με τα ιδιωτικά συμφέροντα των κατοίκων και τα συμφέροντα της κάθε τοπικής αυτοδιοίκησης έχουν δημιουργήσει ανισομέρειες στο χώρο, καθώς και πολλαπλές καταπατήσεις και αυθαιρεσίες εις βάρος των μητροπολιτικών πάρκων.

Το μητροπολιτικής σημασίας πράσινο της Αθήνας σήμερα εντοπίζεται στην πράσινη ζώνη και την πράσινη λοφοσειρά της κεντρικής Αθήνας όπου βρίσκονται οι λόφοι Αρδηττού, Φιλοπάππου, Στρέφη και Λυκαβηττού, στα συνοικιακά άλση και πάρκα Νέας Σμύρνης, Νέας Φιλαδέλφειας και Παγκρατίου, Χαϊδαρίου, Αιγάλεω, Περιστέρι και Πειραιά και στα πιο σύγχρονα διαμορφωμένα μητροπολιτικά πάρκα της τελευταίας φάσης του 20ου αιώνα και της ολυμπιακής περιόδου όπως στον Πύργο Βασιλίσσης, στο Πάρκο Τρίτη, στο Σελεπίτσαρι, στο Γουδί, στο Ελληνικό και στη Φαληρική ακτή και στα Τουρκοβούνια, όπως βλέπουμε στον Χάρτη 1.³³

Χάρτης 1: Ελεύθεροι χώροι πρασίνου στην Αθήνα. Με κόκκινο περίγραμμα σημειώνεται το Μητροπολιτικό Πάρκο Τουρκοβουνίων -Αττικό άλσος| Χάρτης Ελεύθεροι χώροι ΠΣΠ – Αστικό Πράσινο Μητροπολιτικής Σημασίας, ΕΜΠ Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος (2010). Βασικές αρχές σχεδιασμού Μητροπολιτικού Πάρκου Πρασίνου στο πρώην αεροδρόμιο Ελληνικού, ερ. πρόγραμμα

³² <https://ecopress.gr/afiloxeni-i-dyo-stous-tris-apo-tous/> (Τελ. Πρόσβαση 20/6/2021)

³³ ΕΜΠ, Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος και ΤΕΔΚΝΑ και Δήμοι Αλίμου, Γλυφάδας, Ελληνικού -Αργυρούπολης, Βασικές αρχές σχεδιασμού Μητροπολιτικού Πάρκου Πρασίνου στο πρώην αεροδρόμιο Ελληνικό, Αθήνα, 2010

Δεδομένου της σημασίας τους ως προς την καθημερινή ζωή των κατοίκων, αλλά ως προς το φυσικό και αστικό περιβάλλον μιας πόλης, αποτελούν σημαντικό άξονα των πλαισίων στρατηγικής της Αθήνας.

Στο ρυθμιστικό σχέδιο της Αθήνας για το 2021 το περιβάλλον τοποθετείται ως άξονας προτεραιότητας, καθώς αποτελεί σημαντικό πόρο για το σύνολο και το μέλλον της κοινωνίας και συνδυάζεται με τη στρατηγική για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Μέσα λοιπόν σε αυτό το πλαίσιο τα μητροπολιτικά πάρκα μπορούν να οριστούν ως περιοχές εξισορρόπησης και συνοχής. Από τη μία πλευρά μπορούν να λειτουργήσουν ως υπερτοπικοί πόλοι συνδεδεμένοι με τα δίκτυα της αναψυχής, του πολιτισμού και του αθλητισμού, ενώ από την άλλη πλευρά μπορούν να αξιοποιηθούν καθημερινά για δραστηριότητες που θα βελτιώσουν την ποιότητα ζωής των κατοίκων των γειτνιαζουσών περιοχών. Ένας στόχος που τίθεται από το ρυθμιστικό σχέδιο της Αθήνας είναι αυτός της βελτίωσης της προσβασιμότητας και της δικτύωσης των μητροπολιτικών πάρκων, καθώς και της ευαισθητοποίησης των κατοίκων ως προς την περιβαλλοντική τους σημασία, την αξιοποίηση και την προστασία τους με απώτερο σκοπό να παραμείνουν λειτουργικοί χώροι και πόροι της πόλης.³⁴

Εδώ εμφανίζεται ο όρος του «αστικού κενού» που προσδιορίζεται ως ένας χώρος που δεν έχει υλική και λειτουργική υπόσταση, ούτε περιεχόμενο. Σημαντικό στοιχείο που πρέπει να τονιστεί αποτελεί ότι ένας τέτοιος χώρος δεν είναι κενός μόνο λόγω της απουσίας δόμησης του, αλλά κυρίως λόγω της απουσίας του ανθρώπινου παράγοντα, της χρήσης του χώρου από αυτόν, την ένταξη του χώρου στην καθημερινότητα του και την οικειοποίηση του.

Με τα βήματα αυτά ένας χώρος μπορεί να μετατραπεί από αστικό κενό και να αποκτήσει ένα ρόλο για την τοπική κοινωνία που τον περιβάλλει, καθώς και τα βαριά όρια του με την περιβάλλουσα πόλη χάνονται καθώς έρχεται να ενταχθεί σε αυτή.³⁵

Περνώντας στο Λεκανοπέδιο της Αθήνας, θεωρείται ότι οι ελεύθεροι χώροι που απαντούν σε κλίμακα πόλης και γειτονιάς είναι τα Μητροπολιτικά πάρκα λόγω του μεγέθους τους αλλά και του υπερτοπικού τους χαρακτήρα. Ένα Μητροπολιτικό πάρκο έχει άμεση επιρροή και αλληλένδετη σχέση με τις γειτονικές συνοικίες σε αυτό αλλά και έμμεση επιρροή στο σύνολο του Λεκανοπεδίου της Αθήνας λόγω του μεγέθους του. Η σωστή λειτουργία του μέσα στην πόλη αφορά τον ενιαίο σχεδιασμό του και την αποκατάσταση και προστασία του φυσικού του τοπίου, την ανάδειξη του ιστορικού του γίνεσθαι αλλά και της ταυτότητας του, την ένταξή του στον αστικό ιστό και τη σύνδεσή του με δραστηριότητες που θα έρθουν να ταιριάξουν στην χρήση πρασίνου. Ιδιαίτερη σημασία στον σχεδιασμό των Μητροπολιτικών πάρκων είναι η ενσωμάτωση τους σε πολιτιστικά δίκτυα καθώς και η σύνδεσή τους μέσω πράσινων διαδρόμων κατά μήκος του Λεκανοπεδίου Αττικής.³⁶

³⁴ ΥΠΕΚΑ, ΟΡΣΑ (2012). *Σχέδιο Νόμου Ρυθμιστικό σχέδιο Αθήνας/ Αττικής (ΡΣΑ) 2021*, σελ. 71-72

³⁵ Ο.π. Αραβαντινός, Κοσμάκη, 1988.

³⁶ ΕΜΠ, Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος. (2002) *Ερευνητικό πρόγραμμα μητροπολιτικό Πάρκο Γουδί Ιλισός, συνοπτική παρουσίαση*, ΕΜΠ – Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας

Συνολικά η παρατήρηση της Αττικής αποδεικνύει ότι υπάρχει μικρό ποσοστό φυσικών τοπίων μέσα στον αστικό ιστό, που ουσιαστικά έγκεινται σε απομεινάρια διαφορετικών μεγεθών μιας παλαιότερης εποχής. Τον τελευταίο καιρό παρατηρούμε ότι γίνεται όλο και εντονότερη η απόδοση των χωρών σε ιδιωτικές εταιρείες χωρίς διαβούλευση και εφαρμογές συμμετοχικής διαδικασίας για την αξιοποίηση τους (παράδειγμα Ελληνικού). Ο κάτοικος με αυτόν τον τρόπο απαλλάσσεται από δικαίωμα του στην πόλη. Παράλληλα, το πρόγραμμα του κάθε Δήμου αποξενώνει περαιτέρω τους κατοίκους στερώντας τους ουσιαστικά μία ευκαιρία να συμμετέχουν στη δημιουργία του περιβάλλοντός τους και της διαμόρφωσης της γειτονιάς τους. Οι πολεοδομικές και «δημοκρατικές» αλλαγές των έργων για τους Ολυμπιακούς Αγώνες καθώς και τα διάφορα σχετιζόμενα μεγαλεπήβολα σχέδια των τελευταίων χρόνων έχουν οδηγήσει στην αγανάκτηση των κατοίκων .

Η οικονομική κρίση που επήλθε εκτός των άλλων οδήγησε και αναστόφευκτα στην περαιτέρω οικειοποίηση των ανοιχτών χωρών της Αθήνας ως διέξοδο των πολιτών που ασφυκτιούσαν από την εφαρμογή των δυσβάστακτων μνημονίων. Η περίοδος της πανδημίας του Κορονοϊού εξέφρασε το αίτημα για επαν-οικειοποίηση- επανάχρηση και επαναξιολόγηση του δημοσίου χώρου, ως μόνη διέξοδος των πολιτών, αφού όλες οι υπόλοιπες δομές εκτόνωσης, αναψυχής και ευεξίας παρέμεναν κλειστές. Αυτό επιβεβαιώνεται από τη συνολική αύξηση επισκεψιμότητας των πάρκων της Αθήνας, καθώς και τη δημιουργία περιπατητικών διαδρομών μεταξύ τους (προτεινόμενες από άρθρα και γενικότερα δημόσιο λόγο).

Άρα επιτάσσεται ακόμα παραπάνω η ανάγκη εύρεσης θεσμικού πλαισίου που να προστατεύει αυτούς τους χώρους και να τους αποδίδει σε αυτούς που τους έχουν ανάγκη. Τα τελευταία χρόνια έχουν εισαχθεί τέτοιου είδους θεσμικά εργαλεία όπως αυτό των διαχειριστικών μελετών που προβλέπονται για τους κοινόχρηστους χώρους πρασίνου (πάρκα και άλση) εντός εγκεκριμένου σχεδίου πόλεως ή εντός οικιστικής περιοχής ή που περιβάλλονται από οικιστικό ιστό χωρίς να έχουν ενταχθεί στο σχέδιο πόλης. Το 2015 με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας δημοσιεύθηκαν οι προδιαγραφές σύνταξης μελετών διαχείρισης πάρκων και αλσών με σκοπό τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου πλαισίου σχεδιασμού. Οι μελέτες αυτές διερευνούν την λειτουργία ενός πάρκου μέσα από περιβαλλοντικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες.³⁷ Ωστόσο, σε έναν μητροπολιτικό χώρο πρασίνου που περιβάλλεται από διαφορετικούς δήμους, αλλά και το εσωτερικό του χαρακτηρίζεται από πάρκα και άλση υπάρχει κίνδυνος ενός διασπαστικού σχεδιασμού λόγω συγκρούσεων των διαφορετικών φορέων. Εδώ είναι αναγκαία η διαδημοτική συνεργασία, η συνεργασία μεταξύ των δασαρχείων και των δήμων, καθώς και η διαβούλευση του έργου στους κατοίκους των περιοχών με σκοπό τη δημιουργία ενός ενιαίου πλαισίου σχεδιασμού.

³⁷ Υπουργική Απόφαση 133384/6587/2015 , Προδιαγραφές Σύνταξης των Μελετών Διαχείρισης Πάρκων και Αλσών, ΦΕΚ 2828/Β/23-12-2015

Ένα άλλο εργαλείο διακυβέρνησης ενός μητροπολιτικού πάρκου είναι η δημιουργία ενός φορέα που θα λαμβάνει διοικητικές αποφάσεις σχετικά με τη διαχείριση και λειτουργία του. Ένα κοντινό παράδειγμα με την μελέτη περίπτωσης είναι αυτό του Μητροπολιτικού πάρκου Τρίτση, το οποίο επίσημα από το 2016 λειτουργεί υπό τον Φορέα Διαχείρισης Μητροπολιτικού Πάρκου Περιβαλλοντικών και Εκπαιδευτικών Δραστηριοτήτων και Ανάπτυξης Κοινωνικής Οικονομίας «Αντώνης Τρίτσης».

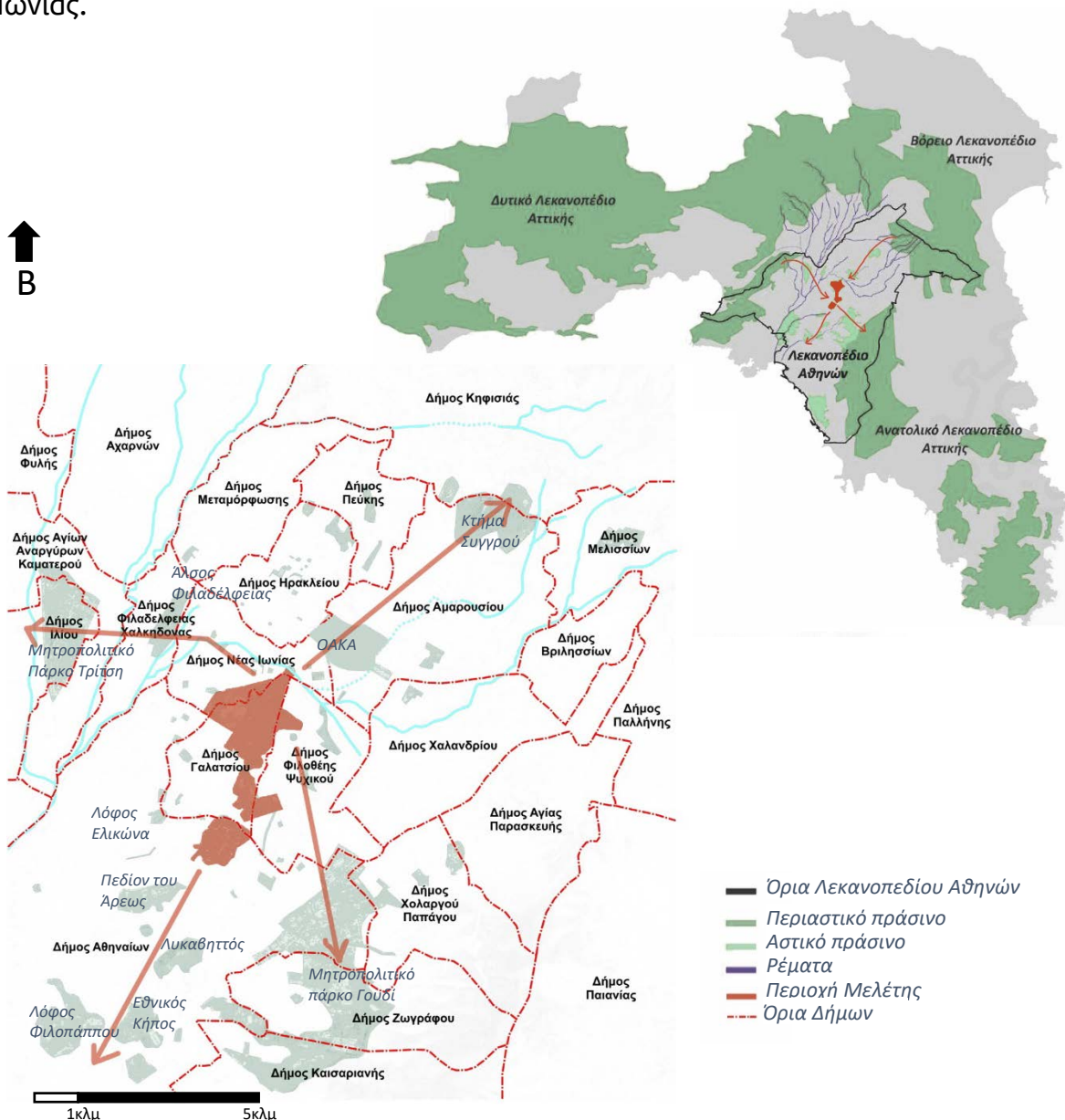
Ο Φορέας αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου της Περιφέρειας Αττικής, το οποίο διοικείται από ένα επταμελές Διοικητικό Συμβούλιο που συγκροτείται με απόφαση του Περιφερειάρχη Αττικής. Τα μέλη που το απαρτίζουν ορίζονται από το σύνολο των εμπλεκόμενων στο Μητροπολιτικό πάρκο και συγκεκριμένα την Περιφέρεια, τους όμορους Δήμους (Ιλίου -Αγίων Αναργύρων) και την κοινωνία των πολιτών (μη κυβερνητικές οργανώσεις, κοινωνικούς συνεταιριστικούς φορείς). Παράλληλα δίνεται έμφαση στην σημασία της γνώσης και εμπειρίας της επιστημονικής κοινότητας πάνω στους χώρους πρασίνου, καθώς επιλέγεται και ένα μέλος ΔΕΠ από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο ή το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η ανταλλαγή απόψεων και οπτικών πάνω στη διαχείριση και το σχεδιασμό του πάρκου. Επιπλέον, μέσω του ορισμού μελών που προέρχονται από τους βασικούς εμπλεκόμενους φορείς στο πάρκο, γίνονται αντιληπτά τα διαφορετικά αιτήματα, συμφέροντα αλλά και οι διαφορετικές ανάγκες των ανθρώπων που εκπροσωπούνται από τα μέλη. Συγκεκριμένα, η περιφέρεια εκφράζει τις ανάγκες ως προς τη κλίμακα πόλης, οι δήμοι εκφράζουν τις ανάγκες των κατοίκων τους σε επίπεδο συνοικίας, ενώ η κοινωνία των πολιτών εκφράζει τις ανάγκες των κατοίκων σε επίπεδο γειτονιάς.³⁸

Από την παραπάνω ανάλυση αντιλαμβανόμαστε τη δυσκολία που ενέχει η σύσταση ενός Φορέα διαχείρισης, γεγονός που μας οδηγεί στον προβληματισμό της επιλογής των χώρων που θα πρέπει να συσταθεί ένα πλαίσιο διαχείρισης τέτοιας πολυπλοκότητας.

³⁸ <https://parkotritsis.gr/foreas-diaxeirisis/>

4.1 Ανάλυση των χαρακτηριστικών του Μητροπολιτικού πάρκου σε σχέση με το Πολεοδομικό Συγκρότημα της Αττικής και την ευρύτερη περιοχή.

Το μητροπολιτικό πάρκο Τουρκοβουνίων- Αττικό άλσος αποτελεί μια λοφοσειρά που βρίσκεται στο βορειανατολικό τμήμα της Αθήνας και είναι κεντρικά σε σχέση με τους σημαντικούς χώρους πρασίνου, καθώς και με το κέντρο των Αθηνών. Οι δήμοι που το περικλείουν είναι νότια ο Δήμος Αθηναίων, ανατολικά ο δήμος Φιλοθέης Ψυχικού, δυτικά ο Δήμος Γαλασίου και βόρεια σε ένα μικρό κομμάτι του πάρκου ο Δήμος Νέας Ιωνίας.

Χάρτης 2: Θέση του Μητροπολιτικού πάρκου στην Αττική και θέση σε σχέση με την ευρύτερη περιοχή του μητροπολιτικού κέντρου

Το πάρκο χωρίζεται σε 2 εκτάσεις, εκ των οποίων η πρώτη ανήκει στην εκτός σχεδίου περιοχή Τουρκοβουνίων –Ομορφοκκλησιάς και πρώην λατομείων Λεβεντάκη. Η έκταση αυτή 1770 στρεμμάτων και συντίθεται από τρεις λόφους αξονικά τοποθετημένους, με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους την έντονη παρουσία του κατεστραμμένου γεωφυσικού περιβάλλοντος εξαιτίας της λατομικής εκμετάλλευσης της περιοχής. Η δεύτερη έκταση 630 στρεμμάτων έχει χαρακτηρισμό άλσους. Το πάρκο σήμερα χωρίζεται δύο κόσμους, από τη μία τους πυκνοκατοικημένους μεσοαστικούς δήμους Γαλασίου και Νέας Ιωνίας και από την άλλη τον προνομιούχο Δήμος Φιλοθέης-Ψυχικού.

Προσεγγίζοντας την πόλη της Αθήνας μακροσκοπικά γίνεται αντιληπτό το μέγεθος του Πάρκου σε σχέση με την έκταση του δομημένου περιβάλλοντος αλλά και την εγγύτητα του σε σημαντικούς ελεύθερους χώρους της Αθήνας. Όπως βλέπουμε και στον χάρτη 2, νότια, βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από το Πεδίον του Άρεως και τον Λυκαβηττό, δυτικά εν δυνάμει θα μπορούσε να συνδεθεί με το άλσος Φιλαδέλφειας και με το πάρκο Τρίτη ενώ ανατολικά με το Μητροπολιτικό πάρκο Γουδί. Τέτοιες κατευθύνσεις έχουν δοθεί και από το ρυθμιστικό σχέδιο της Αθήνας/Αττικής 2021 καθώς και από το ερευνητικό πρόγραμμα του εργαστηρίου αστικού περιβάλλοντος για τη διερεύνηση στρατηγικών για τη δικτύωση αστικών παρεμβάσεων στο μητροπολιτικό κέντρο Αθηνών.³⁹ Αν και πρόκειται για μία σημαντική έκταση ελεύθερου χώρου, η επισκεψιμότητα του είναι πολύ περιορισμένη σε σχέση με άλλα πάρκα της Αθήνας.

Ωστόσο το μητροπολιτικό πάρκο Τουρκοβουνίων σήμερα λειτουργεί περισσότερο ως υπολειμματικός και αδιαμόρφωτος χώρος παρά ως ένα οργανωμένο μητροπολιτικό πάρκο. Οι χρήσεις που υφίστανται αποτελούν πιο πολύ το αποτύπωμα της καθημερινής χρήσης των χρηστών στο λόφο παρά ένας σχεδιασμένος ελεύθερος χώρος με υποδομές για την ανάπτυξη ενός δημόσιου χώρου αλληλεπίδρασης και αναψυχής. Αυτό όπως θα δούμε και παρακάτω οφείλεται από τη μία πλευρά στην απουσία ενός γενικού πλαισίου και στρατηγικής διαμόρφωσης του χώρου, αλλά και στις διαχρονικές καταπατήσεις του από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς. Από την άλλη πλευρά οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες των δήμων περιμετρικά εντείνουν τη διαφορετικότητα στα μέτωπα του πάρκου.

Αυτή η αντιφατική εικόνα της εγκατάλειψης του Μητροπολιτικού Πάρκου από την πολιτεία σε συνδυασμό με την αλληλεξάρτηση των κοινωνικών και περιβαλλοντικών ανισοτήτων του χώρου αποτέλεσε το έναυσμα της μελέτης.

³⁹ Περιφέρεια Αττικής - Σχολή Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, *Ερευνητικό Πρόγραμμα, Διερεύνηση στρατηγικών για τη δικτύωση των αστικών παρεμβάσεων στο μητροπολιτικό κέντρο Αθηνών*, Ιανουάριος 2013

4.2 Ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη του Μητροπολιτικού Πάρκου

Ξεκινώντας την ανάλυση του πάρκου, βασικός σταθμός της σημερινής μορφής και χαρακτήρα του πάρκου αποτελεί η ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη.

Εδώ προτού μεταβούμε στη σημερινή ιστορία, αξίζει να αναφερθούμε σε διάφορα παλαιότερα στοιχεία τα οποία έχουν προσδώσει ταυτότητα στο τοπίο αλλά και έχουν δώσει βάση σε κάποιους μύθους και τοπωνύμια περιοχών του. Συγκεκριμένα, στην αρχαιότητα η περιοχή ονομαζόταν Αγχεσμός, όνομα που προέρχεται από τις λέξεις «άγχη» που σημαίνει πλησίον και «εσμός» που σημαίνει αυτός που εξορμά δυνατά. Η πρώτη αναφορά τους γίνεται στα «Αττικά» του Πausanias, όπου αναφέρεται ότι ο λόφος ήταν αφιερωμένος στον Δία. Σήμερα, στην ανατολική πλευρά του λόφου, πλησίον του παλαιού Ψυχικού έχουν βρεθεί και διατηρούνται αρχαιολογικά ευρήματα βωμού του Δία. Επιπλέον, στα «Αττικά» αναφέρονται και μορφολογικά στοιχεία του τοπίου όπως οι σπηλιές, στις οποίες κατά το μύθο κρύβονταν ληστές. Μύθος που μέχρι και σήμερα, συζητιέται από γνώστες και ανθρώπους της περιοχής.

«Η γιαγιά μου έλεγε ότι στα Τουρκοβούνια πήγαιναν και κρύβονταν οι ληστές, γι' αυτό και εμείς σαν παιδιά είχαμε ως παιχνίδι να πηγαίνουμε να βρούμε τις σπηλιές που κρύβονταν», (κάτοικος Γαλασίου)

Από Αγχεσμός, το όνομα μετατράπηκε σε Λυκοβούνια, ονομασία που προέρχεται από την αρχαία λέξη «λύκο» που σημαίνει φως αλλά και σχετίζεται με την ύπαρξη λύκων στην περιοχή παλαιότερα. Αυτή η ονομασία σήμερα θα μπορούσε να μεταφραστεί «Βουνά του φωτός». Η ονομασία που είναι γνωστά σήμερα είναι τα Τουρκοβούνια. Εδώ να πούμε ότι η προέλευση του ονόματος δεν είναι ξεκάθαρη, ωστόσο μία αιτιολόγηση που έχει ενδιαφέρον είναι η κάτωθι:

«Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας ονομάστηκαν Τουρκοβούνια ως νομική διάκριση των κτημάτων ίσχυε ότι: «Τόπος όπου δεν πιάνει αλέτρι (μη καλλιεργήσιμος) δεν μπορεί να αποτελεί ιδιωτική κτήση, αλλά ανήκει αποκλειστικά στο κράτος»....⁴⁰

Εικ 1 : Η Αθήνα από τα Τουρκοβούνια. Χαρακτικό από έκδοση του Ed. Dodwell. Συλλογή Ελληνική Βιβλιοθήκη – Κοινοφελές Ίδρυμα Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης...

⁴⁰ <https://www.mixanitouxronou.gr/apo-poy-piran-to-onoma-toys-ta-toyrkovoynia-stin-archaiotita-itan-limeri-liston-kai-o-dias-erichne-apo-ekai-astrapes-kai-vrontes/> (Τελ. Πρόσβαση 20/6/2021)

Εδώ παρατηρείται ότι από τις παλαιότερες εποχές μέχρι σήμερα έχουν μείνει στο τοπίο φυσικά και ανθρωπογενή τοπία, όπως η Ομορφοκκλησία, οι σπηλιές και το έντονο ανάγλυφο που προσδίδουν στην ιστορικότητα και ταυτότητά του τοπίου.

Περνώντας λοιπόν στην πιο σύγχρονη ιστορία, η περιοχή μελέτης μέχρι και τη δεκαετία του 1940 αποτελούνταν από πυκνό δάσος και βοσκοτόπια της περιοχής, αφού μόλις το 1938 είχε κηρυχθεί αναδασωτέα έκταση 1.300 στρεμμάτων με προεδρικό διάταγμα. Σταδιακά η αυξανόμενη αστικοποίηση των προαστίων της Αθήνας καθώς και οι ανάγκες των Αθηναίων για καύσιμα και λατομική δραστηριότητα αφήνουν τα αποτυπώματά τους πάνω στο λόφο, καθώς ξεκινάει η συρρίκνωση της αρχικής έκτασης του πρασίνου⁴¹ Η εξορυκτική δραστηριότητα ξεκίνησε το 1937 από την εταιρεία ΚΕΚΡΩΨ και το 1949 οι εργασίες επεκτάθηκαν και στο Δήμο Γαλασίου από την ΑΣΤΗΡ ΛΑΤΟ. Το 1976 σταμάτησε η λειτουργία και των δύο λατομικών επιχειρήσεων, αφήνοντας πίσω τους ένα αλλοιωμένο τοπίο.

Σχεδόν παράλληλα με την εκκίνηση της λατομικής δραστηριότητας το 1944 ξεκίνησε η αυθαίρετη δόμηση στον οικισμό Παπανδρέου, ενώ ο κύριος όγκος των κτισμάτων έγινε τη δεκαετία του 1960, ο οποίος ακόμη μέχρι και σήμερα παραμένει στην προνομιούχα θέση που έχει στο ανώτερο σημείο του Λόφου του Αττικού Άλσους. Σήμερα αποτελείται από 150 κτίσματα και άνω των 800 κατοικιών και έχει έκταση 100 στρεμμάτων περίπου συμπεριλαμβανομένων των οδών και των πλατειών.

Το ελληνικό δημόσιο διαχρονικά είχε αμφισβητήσει την ιδιοκτησία της εν λόγω έκτασης και είχανε παρατεθεί αντιφατικές αποφάσεις πολιτικών δικαστηρίων, ωστόσο μέχρι και σήμερα ο οικισμός συνεχίζει να λειτουργεί κανονικά πάνω στο λόφο. Η προνομιούχα θέση του αντικατοπτρίζεται στα συμβάντα που συνέβησαν κατά τη διάρκεια της χούντας το 1970 η κυβέρνηση ήθελε να εκπληρώσει το τάμα του έθνους δηλαδή έναν ναό που θα συναγωνίζεται με την Αγία Σοφία.⁴²

Παράλληλα με την αυθαίρετη δόμηση στο λόφο Παπανδρέου έγινε και αυτή στο Λόφο Κόκκου, όπου τη δεκαετία του '50 συντάχθηκαν τα πρώτα συμβόλαια μεταξύ των κληρονόμων του Βεΐκου και των υποψήφιων αγοραστών . Τα κτίρια αυτά παραμένουν μέχρι και σήμερα και γειτνιάζουν με το αμαξοστάσιο των απορριμματοφόρων του δήμου Γαλασίου. Το αντιφατικό στοιχείο σε αυτή την υπόθεση είναι ότι παράλληλα με αυτά υπάρχουν δεκάδες στρέμματα με Πεύκα και θάμνους που καθιστούν επικίνδυνη περιοχή τους καλοκαιρινούς μήνες .⁴³

Σημαντική χρονική τομή αποτελεί η δεκαετία του 60' όπου εντατικοποιήθηκε η ανοικοδόμηση αυθαιρέτων και παράλληλα το 1961 με την αρχική διάνοιξη της Λεωφόρου Βεΐκου καθώς και μετέπειτα με την πλήρη διάνοιξη . Οι ενέργειες αυτές σταδιακά αλλοιώνουν ακόμα περισσότερο τη μορφή του Λόφου.⁴⁴

⁴¹ Γιαννοπούλου, Λιαμέτη, Ντάφα, Σπανογιαννη, Χαλάρης, Χαλδεζου, (2014): *Όψεις Οικειοποίησης Των ελεύθερων Χώρων Και χωρών Πρασίνου στο Λεκανοπέδιο*, σπουδ.εργ. Αθήνα Ε.Μ.Π. στο μάθημα «Το ζήτημα της μεθοδολογίας και της θεωρίας στο σχεδιασμό του χώρου'» του ΔΠΜΣ Πολεοδομία Χωροταξία σελ 16-31

⁴² http://oikismosgpapandreou.blogspot.com/p/blog-page_23.html σελ (Τελ. Πρόσβαση 20/6/2021)

⁴³ <http://www.palmosnews.gr/17932/palmografos/lofos-kokkou-poiios-tha-asxolthei-azi-tou-grafei-o-basilhs-giannakopoulos/> (Τελ. Πρόσβαση 20/6/2021)

⁴⁴ <https://galatsinet.gr/tourkovounia/> (Τελ. Πρόσβαση 20/6/2021)

Λίγο αργότερα το 1978 τμήμα της συνολικής έκτασης του Πάρκου που άνηκε στο δήμο Γαλατσίου εντάσσεται στο σχέδιο με χρήση κοινόχρηστου πρασίνου. Συνεχίζοντας την ιστορική αναδρομή το 1988 μέσω του γενικού πολεοδομικού σχεδίου του δήμου Αθηναίων ολοκληρώνεται η μελέτη και προβλέπεται η υλοποίηση των εγκαταστάσεων ψυχαγωγίας αθλητισμού και πρασίνου στο Αττικό Άλσος. Λίγο αργότερα το 1991 στο ισχύον μέχρι σήμερα γενικό πολεοδομικό σχέδιο του δήμου Γαλατσίου προτείνεται η οργάνωση της εκτός σχεδίου περιοχής των Τουρκοβουνίων σε υπερτοπικό πόλο αναψυχής με τη δημιουργία αλσών αθλητισμού παιδικών χαρών. Επιπλέον, με μία σειρά από αποφάσεις του 1994 του 1998 και του 2001 πολλαπλές περιοχές του μητροπολιτικού πάρκου κηρύσσονται αναδασωτές με κατακλείδα το 2000 να οριστεί η Υπερνομαρχία Αθηνών-Πειραιώς ως αρμόδιος φορέας για τη διεύθυνση, τη συντήρηση και την εκμετάλλευση του Αττικού Άλσους⁴⁵

Ωστόσο το 2004 μέρος του Λόφου παραχωρείται για να δημιουργήσει το Ολυμπιακό γυμναστήριο Γαλατσίου που θα φιλοξενούσε αγώνες επιτραπέζιας αντισφαίρισης και ρυθμικής γυμναστικής κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004. Μετά το πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων το 2005 ψηφίστηκε στη Βουλή ο νόμος 3342/06.06.2005 σύμφωνα με τον οποίο επιτρέπεται η αλλαγή χρήσης των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων. Αυτό θα σήμαινε την παραχώρηση τους ιδιώτες για Εμπορική αξιοποίηση όπως και έγινε μία χρονιά αργότερα στο Ολυμπιακό κέντρο Γαλάτσι από τον όμιλο Ακροπόλη Χαραγκιώνης Sonae Sierrga όπου χρησιμοποιήθηκε ως εμπορικό κέντρο. Έπειτα από χρόνια και διαχρονικές ενστάσεις για τη λειτουργία του εμπορικού κέντρου, το 2011 γίνεται προσπάθεια απεμπλοκής των επενδύσεων για μετατροπή του Ολυμπιακού Κέντρου σε εμπορικό κέντρο πολλαπλών χρήσεων . Την ίδια χρονιά ο δήμος Γαλατσίου ξεκινάει συνεργασία με το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, ώστε να συνταχθεί δωρεάν μελέτη με στόχο την αξιοποίηση του Ολυμπιακού Κλειστού Γυμναστηρίου, με κοινόχρηστο χαρακτήρα και βιώσιμη προοπτική. Η ταχύτητα αυτής της απόφασης είχε ως σκοπό την αποφυγή της άμεσης ιδιωτικοποίησης του Ολυμπιακού κέντρου. Το Ολυμπιακό κέντρο εν τέλη το 2014 περνάει στο Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας Ελληνικού Δημοσίου, που αργότερα δίνει δυνατότητα ενοικίασης και ιδιωτικής εκμετάλλευσης του χώρου για 39 χρόνια. Σήμερα, πέρα από τις υπόλοιπες χρήσεις που το απαρτίζουν λειτουργεί το Christmas theater, που αποτελεί υπερτοπικό πόλο αναψυχής.⁴⁶

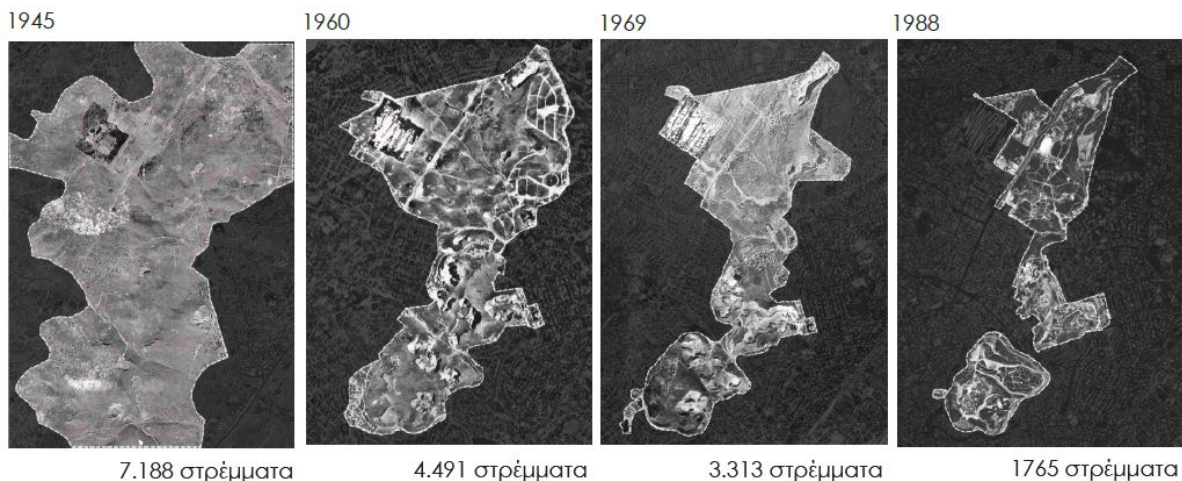
⁴⁵ Ο.π. Γιαννοπούλου, Λιαμέτη, Ντάφα, Σπανογιαννη, Χαλάρης, Χαλδεζου, (2014)

⁴⁶ ibid

Ένα σημαντικό εύρημα εδώ που δείχνει το μέγεθος της καταπάτησης από το τους περιμετρικούς δήμους για την κατασκευή των υποδομών τους, είναι οι 16 δημόσιες κατασκευές εντός του άλσους Βεΐκου που καταλαμβάνουν συνολική έκταση 62 στρεμμάτων, οι οποίες κρίθηκαν το 2010 «αυθαίρετες και κατεδαφιστέες» από τη Διεύθυνση Δασών Αθηνών, καθώς βρίσκονταν εντός αναδασωτέας έκτασης. Ενδεικτικά οι εγκαταστάσεις αυτές αποτελούν τον δημοτικό κινηματογράφο, τα γήπεδα τένις, τα γήπεδα ποδοσφαίρου, τα γήπεδα μπάσκετ, το αναψυκτήριο, την πίστα πατινάζ, το κολυμβητήριο, το ποδηλατοδρόμιο κ.α.⁴⁷

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια υπάρχουν βήματα επαναπροσδιορισμού και αξιοποίησης του πρασίνου του πάρκου με πρώτο αυτό του Δήμου Γαλασίου, καθώς το 2016 το Άλσος Βεΐκου έλαβε από την Αποκεντρωμένη Διοίκηση Αττικής την πρώτη εγκεκριμένη διαχειριστική μελέτη πάρκου-άλσους πανελλαδικά. Έχοντας λοιπόν ορίσει ένα πλαίσιο διαχείρισης του άλσους, ο Δήμος μπορεί πλέον νόμιμα να προχωρήσει σε κάθε είδους ενέργεια αναβάθμισης και αξιοποίησης του.⁴⁸

Και ενώ γίνονται βήματα αξιοποίησης του πάρκου, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τη μέχρι τώρα επέκταση του αστικού ιστού εις βάρος του. Στην εικόνα 2, στις αεροφωτογραφίες από το 1945 μέχρι το 1988, παρατηρούμε ότι η έντονη αστική ανάπτυξη της περιοχής κυκλώνει τον λόφο, πιέζοντας τόσο από τη μεριά του Γαλασίου και του Δήμου Αθηναίων, όσο και από το δήμο Ψυχικού- Φιλοθέης. Είναι συνήθης άλλωστε πρακτική η επέκταση των περιοχών να γίνεται εις βάρος των λόφων της Αθήνας, παράδειγμα που βλέπουμε και στον Υμηττό. Σε αυτό συμβάλλει και το γεγονός ότι κατά κανόνα οι δήμοι τοποθετούν χρήσεις δημόσιες που δεν μπορούν να αφομοιώσουν εντός του αστικού τους ιστού, στα περίχωρα, εις βάρος του πρασίνου.

Εικ 2 Πολεοδομική εξέλιξη Μητροπολιτικού πάρκου- Αεροφωτογραφίες από το 1945 έως το 1988 | Πηγή: Γιαννοπούλου, Λιαμέτη, Ντάφα, Σπανογιαννη, Χαλάρης, Χαλδεζου, 2014

⁴⁷<https://www.myota.gr/2011/10/24/aythairetes-kai-katedafistees-16-dimosies-kataskeyes-sto-galatsi/> (Τελ. Πρόσβαση 20/6/2021)

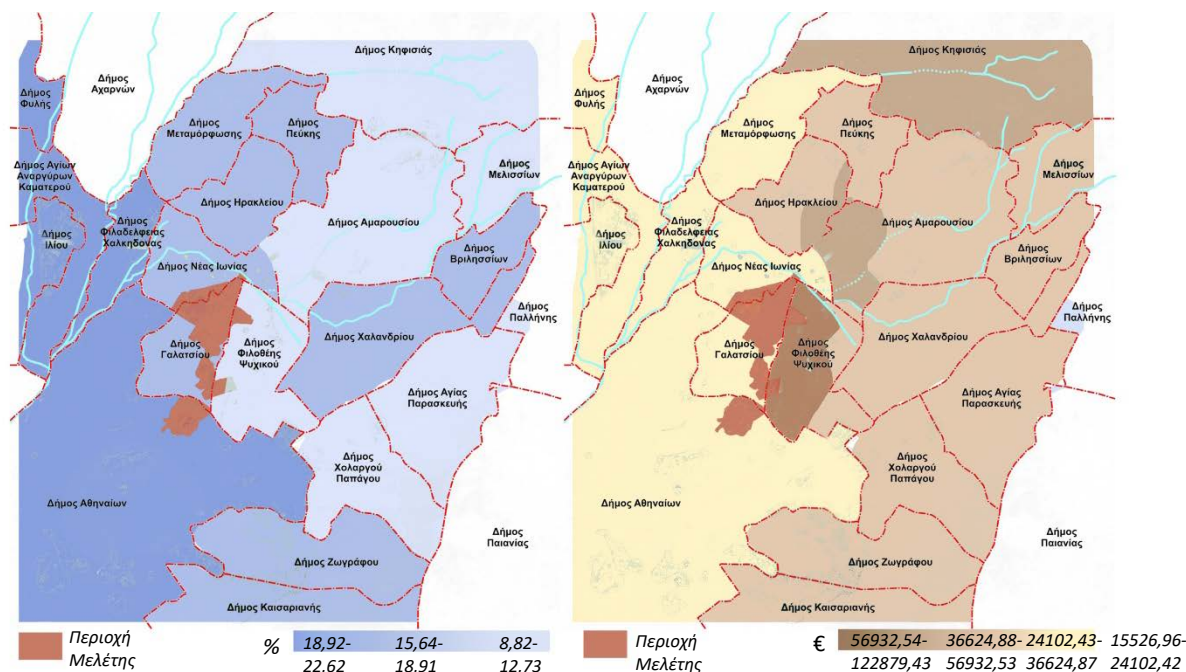
⁴⁸ <https://www.galatsi.gov.gr/alsos-veikoy-to-pto-stin-ellada-me-egkekrimeni-diacheiristiki-meleti-parkoy-alsoys/>

4.3 Η κοινωνική υπόσταση των όμορων περιοχών

Πριν όμως αναλύσουμε την επιρροή της αστικοποίησης στο λόφο και τη σχέση του δομημένου περιβάλλοντος με αυτόν είναι σημαντικό να διερευνήσουμε τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των όμορων περιοχών, πως διαφέρουν, συγκρούονται ή /και σχετίζονται με το εν λόγω μητροπολιτικό χώρο πρασίνου.

Η κοινωνική διαστρωμάτωση εξαρτάται διαχρονικά από παράγοντες, όπως το μορφωτικό επίπεδο, το εισόδημα, το επάγγελμα και η θέση στην εργασία, η κοινωνική θέση, ο τρόπος ζωής και συμπεριφοράς, ο τόπος κατοικίας και οικογενειακής προέλευσης, που τις περισσότερες φορές προσδιορίζει την εξέλιξη της μετέπειτα γενιάς⁴⁹

Όπως διαπιστώνεται στον χάρτη 3 οι κοινότητες του Ψυχικού και της Φιλοθέης μαζί με την κοινότητα της Εκάλης έχουν τους υψηλότερους δείκτες στο μέσο δηλωθέν εισόδημα για τη χρονιά του 2015. Οι συνοικίες αυτές ανέκαθεν προσέλκυαν κατοίκους με τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία, είναι η μεγάλη διαφορά με τις γειτονικές συνοικίες όπου εμφανίζουν χαμηλότερους δείκτες στον τομέα αυτό. Ειδικότερα, στο δυτικό όριο όπου βρίσκονται ο δήμος Γαλατσίου και Νέας Ιωνίας, η ανισότητα στην κατανομή των εισοδημάτων είναι ιδιαίτερα δυσχαιρής.

Χάρτης 2 Ποσοστό ανεργίας 2015 & Χάρτης 3 Μέσο Δηλωθέν εισόδημα 2015 | Ιδία επεξεργασία | Υπόβαθρο: Περιφερειακή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας της Αττικής 2015

⁴⁹ Μαυρογένη Παπαγγελουπούλου Π. (1999). Κοινωνική διαστρωμάτωση και μορφολογία δύο γειτονικών οικισμών Ψυχικού και Νέας Ιωνίας από το 1923 και έπειτα, Διδακτορική Διατριβή: Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Τομέας: Νεοελληνικής Κοινωνίας

Εν συνεχεία αναλύονται χαρακτηριστικά των κατοίκων όσον αφορά την απασχόληση και εργασία. Από τον χάρτη 2 διαπιστώνεται ότι η ανεργία στις κοινότητες του Ψυχικού και της Φιλοθέης να είναι στο χαμηλότερο επίπεδο, ενώ ακολουθούν διαδοχικά ο δήμος Γαλασίου και ο δήμος Αθηναίων.

Είναι σύνηθες τα γνωστά «ονόματα» επιχειρήσεων, πολιτικής εξουσίας και γενικότερα της δημόσιας σφαίρας επιλέγουν ως περιοχή μόνιμης κατοικίας τις συνοικίες Φιλοθέης- Ψυχικού. Εδώ είναι απαραίτητο να υπογραμμίσουμε, ότι η Φιλοθέη προσελκύει και κατοίκους από τα ανώτερα μεσαία εισοδήματα λόγω της φυσιογνωμίας της από παλιά, φαινόμενο το οποίο τη διαφοροποιεί σε ένα βαθμό από το Ψυχικό..

Κατά την περιήγηση στην περιοχή μελέτης παρατηρήθηκε ότι τα Τουρκοβούνια αποτελούν μία σκηνή ανθρώπινης δράσης αλλά και σύγκρουσης δημόσιων και ιδιωτικών συμφερόντων. Οι διαδρομές και ροές της υπαίθριας σκηνής αυτής ξεπερνούν την απλή κυκλοφορία και έρχονται να σκηνοθετήσουν μία μορφή δημόσιας ζωής.

Οι έντονες ανισότητες μεταξύ των κοινοτήτων Ψυχικού και Φιλοθέης αποτυπώνονται στο λόφο διαχρονικά με τη διαφοροποίηση της αστικοποίησης και της επέκτασης του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος τόσο σε αυτόν, όσο και στη σύνδεσή του με τις περιοχές.

Πέρα όμως από τη μορφή της αστικοποίησης είναι και ο χαρακτήρας και η ανάγκη των κατοίκων κάθε περιοχής που αποτυπώνεται στη χρήση του λόφου. Συγκεκριμένα όπως αναφέρεται και σε συνέντευξη κατοίκου του Γαλασίου, που μετέχει σε δράσεις για τα Τουρκοβούνια:

«Δεν υπάρχει σύμπνοια στους τρεις δήμους»...«Η πλευρά της Φιλοθέης και του Ψυχικού δεν θέλει πολύ κόσμο να περπατάει στα Τουρκοβούνια, μοιάζουν να το θέλουν κλειστό σαν πίσω αυλή τους. Εμείς πάλι, που μένουμε σε έναν πυκνοδομημένο δήμο, θέλουμε έναν χώρο προσβάσιμο από όλους, φροντισμένο. Πρέπει όμως να τον δούμε με ένα σχέδιο συνολικά και όχι ο κάθε δήμος να κάνει τα δικά του».⁵⁰

⁵⁰ <https://www.kathimerini.gr/society/561137140/toyrkovovunia-paranomies-kai-paraloga/> (Τελ. Πρόσβαση 20/6/2021)

4.4 Το αποτύπωμα της αστικοποίησης στο λόφο

Στην προσπάθεια προσέγγισης του τοπίου του χώρου έγινε μία καταγραφή του δομημένου και αδόμητου περιβάλλοντος περιμετρικά και εντός του λόφου, στην οποία ήρθαν να επιβεβαιωθούν τα επακόλουθα και της πολεοδομικής εξέλιξης αλλά και η διαφοροποίηση λόγω κοινωνικής διαστρωμάτωσης και πολιτικής επιρροής των περιοχών. Συγκεκριμένα παρατηρείται ότι ανατολικά του λόφου επικρατεί το πανταχόθεν ελεύθερο σύστημα και τα κτίρια είναι πιο αραιοδομημένα. Αυτό οφείλεται στη μορφολογία της συνοικίας του Παλαιού Ψυχικού, η οποία δεν άλλαξε στα επακόλουθα της μεγάλης αστικοποίησης τα δεκαετίες του 70'. Η ρυμοτομία του Ψυχικού και της Φιλοθέης, έχοντας βάση το πρότυπο των κηπουπόλεων του Howard αποτελείται από κυκλικές και καμπύλες μορφές. Το παράδοξο εδώ είναι ότι θα περίμενε κανείς τέτοιες μορφές να συνδέονται καλύτερα με το τοπίο και την οργανικότητα του λόφου. Αυτό σε ένα βαθμό πραγματοποιείται στο βορειοανατολικό μέτωπο, ωστόσο στο υπόλοιπο τμήμα του λόφου, παρατηρείται ότι όχι μόνο δεν καθορίζει το σχήμα του λόφου τη ρυμοτομία των ορίων της συνοικίας του Ψυχικού, αλλά συμβαίνει το αντίστροφο, και έντονα «φαγώματα» προς το λόφο, αφήνοντας υπολειμματικούς χώρους λευκού-αδόμητου περιβάλλοντος.

Στον αντίποδα βρίσκονται η βόρεια, η δυτική και η νότια πλευρά του λόφου, στις οποίες κυριαρχεί το συνεχές μέτωπο στα κτίρια, καθώς και αποτελούν έντονα πυκνοδομημένες περιοχές. Εδώ να παρατηρηθεί, ότι μια διαφορά που παρατηρείται στη ρυμοτομία των περιοχών αυτών είναι η οργανικότητα της ρυμοτομίας του κέντρου, στην οποία τα οικοδομικά τετράγωνα προσπαθούν να ακολουθήσουν το λόφο, σε αντίθεση με το Ιπποδάμειο σύστημα του Γαλασίου, το οποίο ουσιαστικά διακόπτεται επιθετικά από την παρουσία του λόφου. Πιο αναλυτικά, η ρυμοτομία του Γαλασίου όχι μόνο δεν έρχεται να συνομιλήσει με το μέτωπο του λόφου, παρά το καθορίζει δημιουργώντας πιο αυστηρά όρια αλλά και κάνοντας πιο έντονη την επέκταση προς το λόφο.

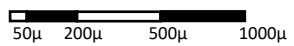
Παρατηρώντας και τον χάρτη δομημένου αδόμητου (Χάρτης 3), από την πλευρά του Ψυχικού τα κτίρια φαίνεται να σκαρφαλώνουν προς το λόφο, αγνοώντας το ανάγλυφο και την ιδιομορφία του τοπίου. Νότια, τα κτίρια ενώ ακολουθούν το τοπίο σταματούν απότομα λόγω του ορίου των Λεωφόρων Δράκου και Αττικού άλσους. Συνεχίζοντας την περιήγηση δυτικά βλέπουμε την επιθετική εισχώρηση του αστικού ιστού στον λόφο στην περιοχή του Πανοράματος των Μενιδιάτικων και των Ακτημόνων Γαλασίου.

Ωστόσο στον χάρτη του δομημένου -αδόμητου περιβάλλοντος βλέπουμε ξεκάθαρα την ύπαρξη των αυθαιρέτων κτισμάτων εντός του Λόφου (οικισμός Παπανδρέου, Λόφος Κόκκου, Πάρκο Βεϊκού), των εγκαταστάσεων που υπάρχουν λόγω της λατομικής δραστηριότητας (βιομηχανικά κτίρια ΛΑΤΩ, ΚΕΚΡΩΨ) αλλά και των δημοσίων εγκαταστάσεων των δήμων (ΕΥΔΑΠ, Ολυμπιακό κέντρο, σχολεία).

 Διοικητικά όρια Δήμων

Χάρτης 3 Δομημένο-Αδόμητο Περιβάλλον στο Πάρκο και στις γειτονικές περιοχές *Ιδία Επεξεργασία | Υπόβαθρο: Cad Mapper και Open Street Maps*

Ξεκινώντας από τον οικισμό του Παπανδρέου (Εικ3) δεν παρατηρείται κάποια συγκεκριμένη δομή και πρότυπο ρυμοτομίας στη χωροθέτηση τους. Τα κτίσματα χωροθετούνται σε πλάτωμα του λόφου και τα ύψη τους κυμαίνονται από έναν έως δύο ορόφους. Η μορφολογία τους παραπέμπει σε αυτή ενός μικρού χωριού με την πλατεία στο κέντρο και τα κτίσματα χωροθετημένα περιμετρικά της. Τα κτίσματα αυτά έχουν καταλάβει περίοπτη θέση στο λόφο, θα μπορούσε να πει κανείς «το φιλέτο» του Αττικού άλσους και έχοντας αποκτήσει ένα είδος αστικής μορφής δημιουργούν μια μικροκοινωνία. Το φαινόμενο αυτό, καθιστά την περιοχή δυσπρόσιτη και δημιουργεί ένα όριο προσβασιμότητας σε αυτή την περιοχή του λόφου.

Μεταβαίνοντας στην περιοχή των λατομείων (Εικ4) τα κτίσματα εκεί έχουν καθαρά βιομηχανικό χαρακτήρα και τοποθετούνται κοντά στις εισόδους του λόφου, γεγονός που αιτιολογείται για τη διευκόλυνση της πρόσβασης και μεταφοράς των πρώτων υλών προς τις εγκαταστάσεις. Η σημερινή τους κατάσταση ως εγκαταλελειμμένα κτίρια στα σύνορα των οικιστικών κτισμάτων των μετώπων δημιουργεί ένα μη ασφαλές κλίμα μεταξύ αστικού ιστού και τοπίου, καθώς και εντείνει την οριοθέτηση του τοπίου. Συνεχίζοντας με τα αυθαίρετα του Λόφου Κόκκου (Εικ6) εκεί δεν παρουσιάζεται καμία αρχή χωροθέτησης των κτισμάτων. Τα κτίσματα είναι τοποθετημένα διάσπαρτα στην έκταση, δεν δημιουργούν δομή αστικού ιστού και κατά την περιήγηση μοιάζουν σαν ένα ξένο σώμα στον τοπίο.

Όσον αφορά δημόσια κτίρια που καταλαμβάνουν χώρο από το λόφο, λειτουργούν, όπως και στην περίπτωση των οικιστικών, ως «φαγώματα» δημοσίου ελεύθερου χώρου. Ωστόσο, η κλίμακα των δημοσίων κτιρίων, λόγω και των κτιριολογικών τους απαιτήσεων, είναι αρκετά μεγαλύτερη από αυτή των οικιστικών κτισμάτων με αποτέλεσμα να ξεχωρίζουν στο χάρτη δομημένου- αδόμητου περιβάλλοντος και να δημιουργούν ρήξη με το τοπίο του λόφου. Ειδικότερα στο βορειοδυτικό κομμάτι του λόφου με τις εγκαταστάσεις της ΕΥΔΑΠ και το Ολυμπιακό Κέντρο (Εικ5) παρατηρείται έντονα ο εκτενής χώρος που καταλαμβάνουν τα κτίρια αυτά και πως αυτός δεν έρχεται σε μία ισορροπία-συνομιλία με τον ελεύθερο χώρο του πάρκου.

Οικισμός Παπανδρέου

Περιοχή Λατομείων

Εικόνες 3-6 Κτίσματα εντός του λόφου | Πηγές: Εικ3

<https://www.youtube.com/watch?v=A2Ad3kDebCg>

Οικισμός Γεωργίου Παπανδρέου - Ikismos Georgiou Papandreou by drone

Εικ4

<https://www.youtube.com/watch?v=hOFBfeGuD7I>

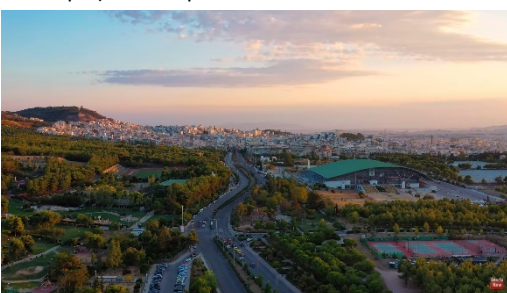
Τουρκοβούνια Λατομείο ΚΕΚΡΩΨ -KEKROPS Quarry in Turkovounia Attica |

Εικ5

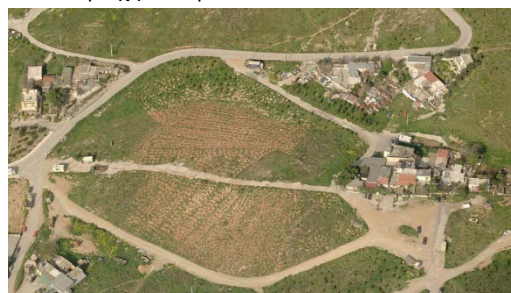
<https://www.youtube.com/watch?v=xzhCnTBf5uA>

Άλσος Βεΐκου, Αλσούπολη, Φιλοθέη -Drone 4K |

Εικ6 Bing Maps

Ολυμπιακό κέντρο Γαλατσίου

Λόφος Κόκκου

Περνώντας στον χάρτη 4 παρατηρούμε τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των μέγιστων υψών των περιοχών και τους συντελεστές δόμησης αυτών. Στην ανατολική πλευρά του πάρκου, στις κοινότητες Ψυχικού και Φιλοθέης τα μέγιστα ύψη κτιρίων κυμαίνονται σε 2 και 3 ορόφους ενώ οι συντελεστές δόμησης είναι 0,4 και 0,6. Αντιθέτως στην δυτική, βόρεια και νότια πλευρά το μέγιστο ύψος είναι στους 5 ορόφους δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο σύγκρουση μεταξύ του δομημένου και αδόμητου περιβάλλοντος. Αυτό σε συνδυασμό με τη στενότητα των δρόμων στις περιοχές αυτές αλλά και τη μεγάλη κάλυψη δημιουργεί ένα έντονα πυκνοδομημένο αστικό ιστό. Όσον αφορά τους συντελεστές δόμησης στο δήμο Γαλασίου από 1,90 έως 2,10 με εντονότερο συντελεστή δόμησης αυτό του βορειοανατολικού μετώπου αλλά και αυτού στην περιοχή των λατομείων. Συγκεκριμένα στην περιοχή των λατομείων, τα κτίρια δημιουργούν ένα αδιαπέραστο τείχος προς το λατομείο και έρχονται σε ρήξη με το λόφο (Εικ11,12/ Θέσεις 5-6). Αντίστοιχα από την πλευρά της Κυψέλης ο συντελεστής δόμησης είναι 2,10 και δημιουργεί ένα έντονο μέτωπο στο λόφο (Εικ10/Θέση 4).

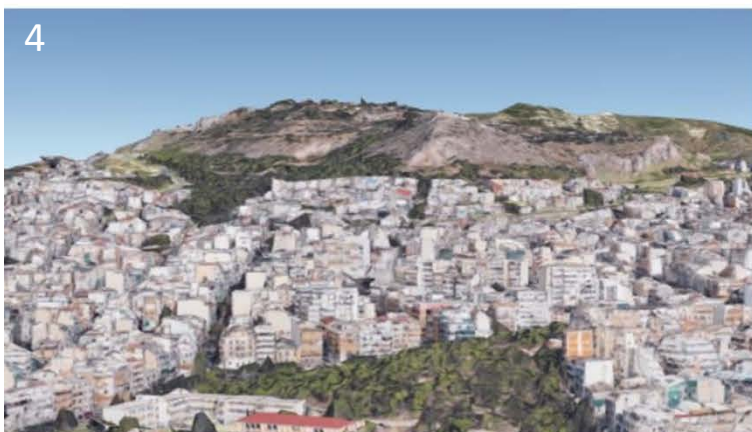
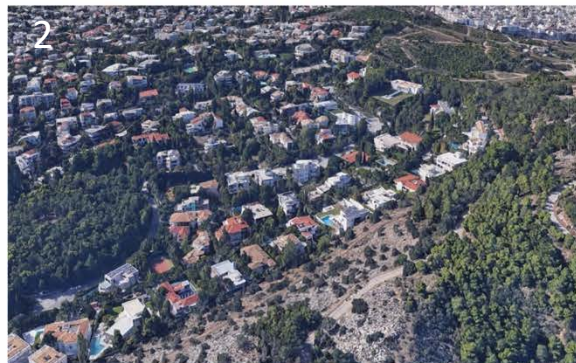
Σε αυτή την ανάλυση δεν μπορούμε να αποφύγουμε τη σύνδεση της διαφοροποίησης των όρων δόμησης με την κοινωνική υπόσταση των όμορων περιοχών. Οι κοινότητες του Παλαιού Ψυχικού και της Φιλοθέης έχουν διατηρήσει ανά τα χρόνια τους αρχικούς όρους ανοικοδόμησης τους, καθώς και την αναλογία δομημένου αδόμητου χώρου. Με αυτόν τον τρόπο, σε ένα βαθμό το δομημένο περιβάλλον συνομιλεί καλύτερα με το τοπίο (Εικ7-8/Θέση 1-2). Επιπλέον οι χαμηλοί όροι δόμησης συνδυαζόμενοι με την ύπαρξη μεγάλου ποσοστού δημόσιου και ιδιωτικού πρασίνου, καθώς και με την ύπαρξη δενδροφυτεύσεων στους δρόμους δημιουργούν συνδέσεις του λόφου με τα μικρότερα πάρκα της συνοικίας. Αυτό φυσικά, διακόπτεται απότομα στο μέτωπο των λατομείων όπου η δόμηση εισχωρεί επιθετικά στο τοπίο χωρίς καμία συνομιλία (Εικ9 /Θέση 3). Εδώ σημαντικό είναι να παραθέσουμε ότι αυτή η διατήρηση της ρυμοτομίας και των όρων δομήσεως ιδίως του Παλαιού Ψυχικού, δεν είναι τυχαία. Από την αρχή της ανοικοδόμησης της, η κοινότητα αυτή είχε έντονη επαφή με την πολιτική εξουσία, λόγω του προφίλ των κατοίκων της.

Από την άλλη πλευρά, στο Γαλάτσι οι στενοί δρόμοι, τα υψηλά κτίρια και η έλλειψη χώρων πρασίνου δημιουργούν ένα πυκνό αστικό περιβάλλον που αντικρούεται με το αδόμητο του πάρκου. Από την πλευρά της Νέας Ιωνίας βλέπουμε εξίσου ένα ισχυρό μέτωπο καθώς και μεγάλους συντελεστές δόμησης. Αυτό επίσης οφείλεται στην έντονη αστικοποίηση της περιοχής διαχρονικά, καθώς ο Περισσός, η γειτονιά του δήμου Νέας Ιωνίας που συνορεύει με την περιοχή του κτήματος Βεΐκου, ήταν αρχικά προσφυγική συνοικία και με την πάροδο των χρόνων, έχασε αυτόν της το χαρακτήρα και ανοικοδομήθηκε έντονα ιδίως τη δεκαετία του '70.

Η γενικότερη εικόνα που δίνεται από ψηλά είναι ιδιαίτερα αντιφατική καθώς ο χαρακτήρας των ανατολικού δυτικού μετώπου διαφοροποιείται με τη δημιουργία από την δυτική πλευρά παραδοσιακών πολυκατοικιών και από την άλλη πολυτελών μονοκατοικιών.

Χάρτης 4 Συντελεστές
δόμησης και μέγιστος
αριθμός ορόφων κτιρίων
Ιδία Επεξεργασία
|Υπόβαθρο: Cad Mapper,
Open Street Maps,
gis.epoleodomia

Εικόνες 7-12 Μέτωπα στο λόφο με έντονη αστικοποίηση (θεάσεις 1-6 χάρτη 4) | Πηγή Google Earth

4.5 Ανάγλυφο και πράσινο στο Μητροπολιτικό Πάρκο

Έχοντας αναλύσει εκτενώς την φθορά που έχει δημιουργηθεί από το δομημένο αδόμητο των όμορων δήμων και την εισχώρηση της στο τοπίο, μεταβαίνουμε στην ανάλυση του εναπομείναντος ελεύθερου χώρου.

Το τοπίο των Τουρκοβουνίων συντίθεται από τρεις κύριες κορυφές, στα βόρεια ο λόφος της Φιλοθέης υψώνεται στα 304 μέτρα, στο μέσο τα Ιατομεία στα 338 μέτρα και στα νότια ο λόφος του Αττικού Άλσους με το συνοικισμό Παπανδρέου στα 321 μέτρα (Χάρτης 5). Ενδεικτικά να πούμε ότι ο Λυκαβηττός νοτιότερα βρίσκεται στα 277 μέτρα και ο λόφος της Ακρόπολης στα 150. Ενδιαφέρον είναι να σημειωθεί ότι πριν την επέκταση του αστικού ιστού μέχρι τις παρυφές του, το σύμπλεγμα των Αθηναϊκών λόφων που συμπεριλαμβάνει τους λόφους Κόκκου, Τουρκοβούνια, Αττικό Άλσος, Λυκαβηττό και Ακρόπολη ήταν ένα, σαν μια νησίδα που αργότερα κατακερματίστηκε σε μικρότερα νησιά καθώς πλημμύρισε ενδιάμεσα του ο Αθηναϊκός αστικός ιστός.

Ο χαρακτήρας του τοπίου του Μητροπολιτικού πάρκου είναι κατεξοχήν τεχνητός. Το παρθένο έδαφος έχει χαθεί και στη θέση του έχει δημιουργηθεί ένα νέο τοπίο, που προέρχεται από τη δραστηριότητα των Ιατομείων και τα αποτελέσματα που άφησε πίσω της. Όπως βλέπουμε και στην εικόνα 13 το τοπίο με τα γλυπτά μέτωπα που δημιουργήθηκαν από τη Ιατομική δραστηριότητα τοπίο παρουσιάζει εξαιρετικά έντονες εδαφικές κλίσεις και εντός του λόφου αλλά στα όρια του με την πόλη. Σίγουρα η Ιατομική δραστηριότητα κατέστησε το περιβάλλον των Τουρκοβουνίων ως ένα χώρο βιομηχανικής μνήμης αλλά και παρατήρησης γεωλογικών διεργασιών. Για τον περιηγητή αποτελεί ένα άγριο, απόκοσμο και άγονο κατά κύριο περιβάλλον που του προκαλεί συναισθήματα δέους, περιέργειας και μυστηρίου.

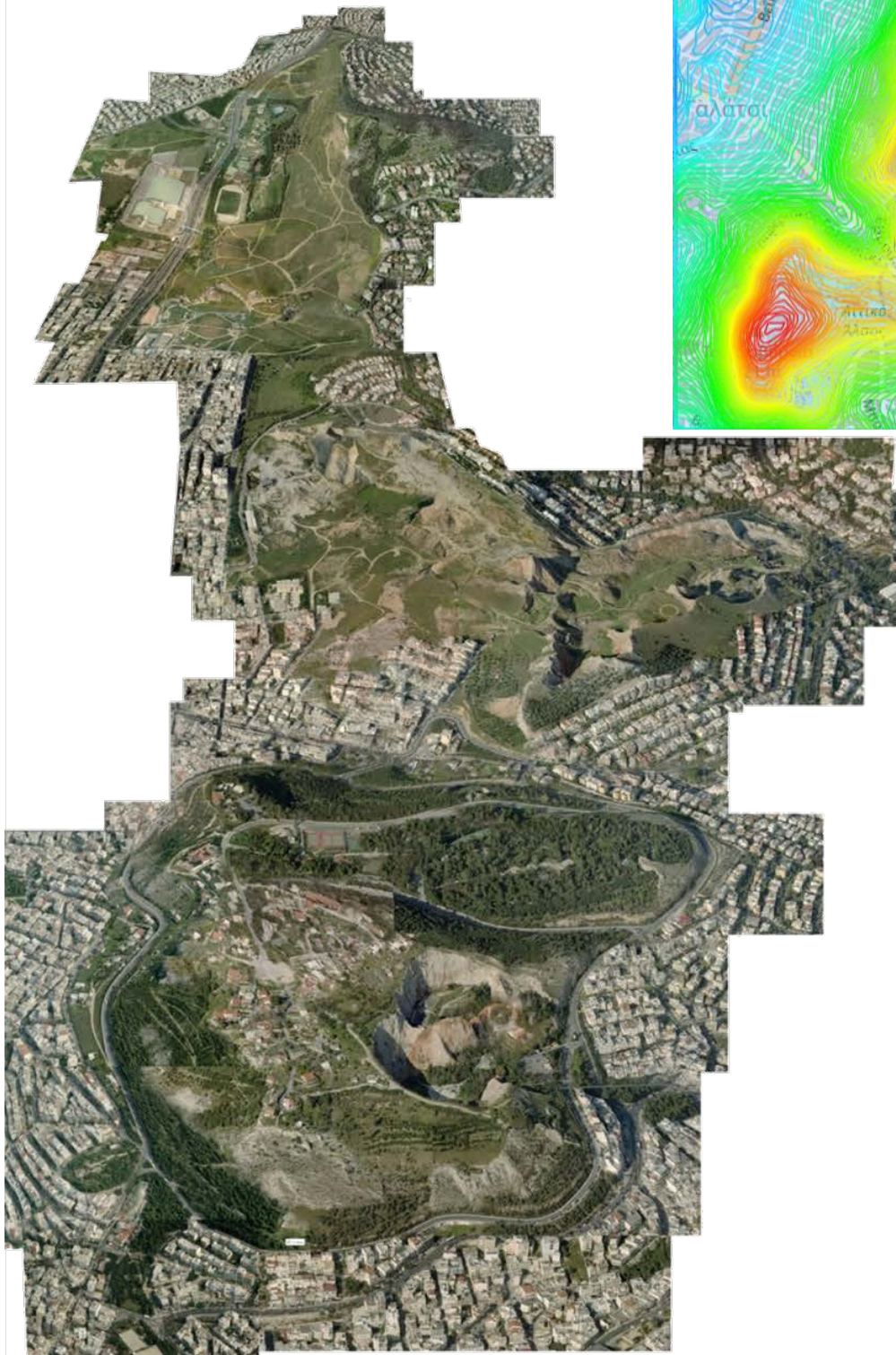
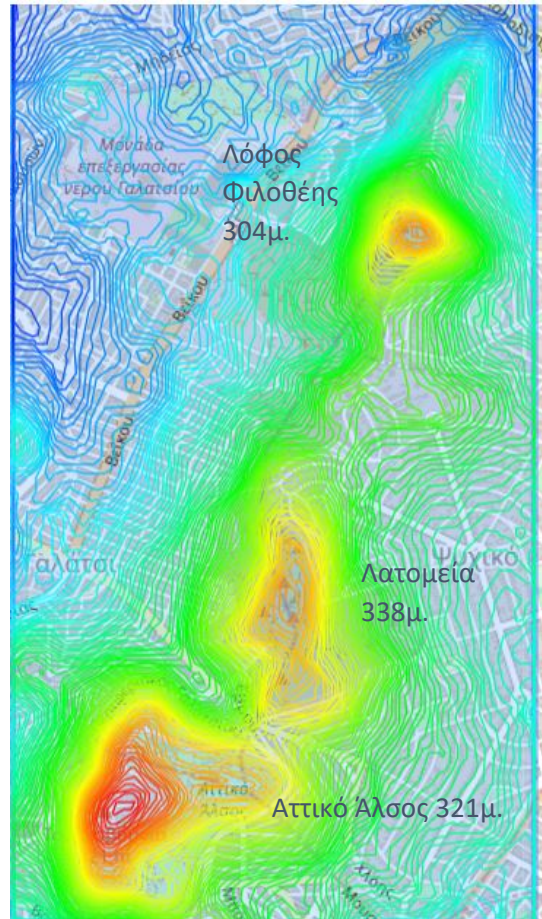
Πιο αναλυτικά, λόγω της εξόρυξης του λόφου δημιουργήθηκαν κατακόρυφοι βράχοι, που εμφανίζουν μεγάλες υψομετρικές διαφορές φτάνοντας μέχρι και τα 55 μέτρα. Οι τρύπες και οι σπαστήρες των παλαιών Ιατομείων εξασφαλίζουν μικρές αγκαλιές στο λόφο, άλλοτε τυφλές και προστατευμένες άλλοτε με οπτική στο γύρω περιβάλλον. Το πέτρωμα που υπάρχει στα Τουρκοβούνια είναι κατά βάση ασβεστόλιθος, αδρανές υλικό, του οποίου η εξόρυξη διήρκεσε έως το 1978.

Πέρα λοιπόν από αυτό το κεντρικό κομμάτι, τα Τουρκοβούνια συντίθενται από ακόμα 2 κορυφές εντός και περιμετρικά των οποίων υπάρχει έντονη βλάστηση και άληση.

Το οδικό δίκτυο περιμετρικά του λόφου είναι εξίσου ένα σημαντικό στοιχείο που έχει αλλοιώσει το ανάγλυφο και τη μορφολογία του. Η μορφή των Τουρκοβουνίων άλλαξε ριζικά με τη διάνοιξη των λεωφόρων Βεΐκου και Πρωτοπαππαδάκη-Έβρου οι οποίες κατακερμάτισαν το λόφο και κατέστησαν όπως θα δούμε και παρακάτω δύσκολη την προσβασιμότητα του.

Έντονες κλίσεις εδάφους

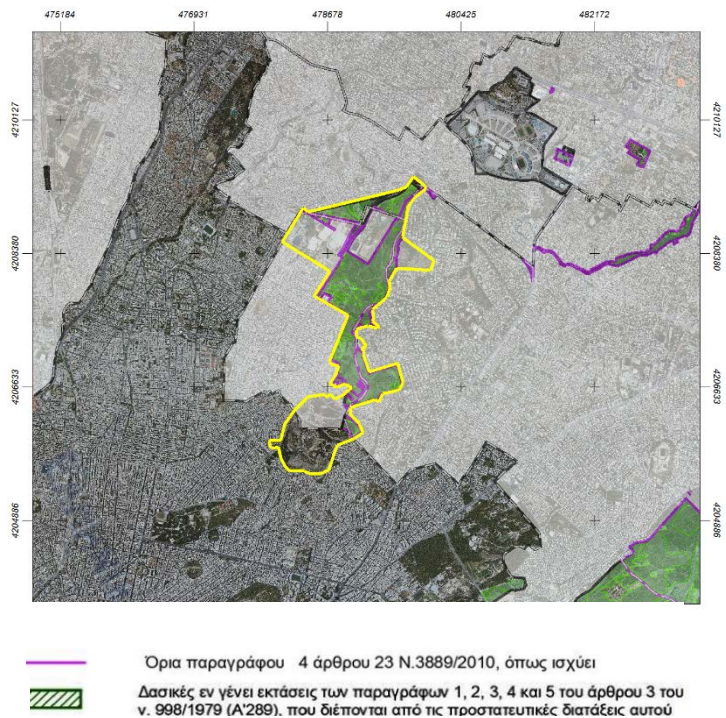
Ήπιες κλίσεις εδάφους

Χάρτης 5 Ανάγλυφο στο λόφο | Πηγή CadMapper

*Εικ 13 Κολλάζ απόψεων πάρκου από ψηλά
Ιδία Επεξεργασία
Υπόβαθρο: Bing Maps-Birds Eye View*

Όσον αφορά το στοιχείο του πρασίνου και των φυτεύσεων όπως βλέπουμε στον Χάρτη 7 σήμερα υπάρχουν δασύλλια με πεύκα, κυπαρίσσια και άλλα δέντρα μετά από αναδασώσεις. Από τη συνολική έκταση έχουν χαρακτηριστεί δασικά 1.300 στρέμματα (Χάρτης 6) και ακόμη κινούνται τελεσίδικες δικαστικές αποφάσεις για το χαρακτηρισμό τους. Στις εγκαταστάσεις των λατομείων, ενώ έχει ανακοινωθεί πρόγραμμα ανάπλασης της περιοχής από το Υπουργείο περιβάλλοντος, λόγω πολιτικών και οικονομικών συγκρούσεων με τις λατομικές εταιρείες, δεν προχωράει το ζήτημα με αποτέλεσμα ο χώρος πολλές φορές να λειτουργεί για απόθεση μπαζών και σκουπιδιών.

Χάρτης 6 Αναρτημένος Δασικός Χάρτης | Πηγή :Κτηματολόγιο

Ωστόσο, εδώ αξίζει να αναφέρουμε ότι τα τελευταία χρόνια γίνονται εθελοντικές αναδασώσεις- δενδροφυτεύσεις από το Σύνδεσμο Προστασίας και Ανάπλασης Τουρκοβουνίων (ΣΠΑΤ), από συλλογικές δράσεις στους όμορους δήμους αλλά και όπως είδαμε φυτεύσεις ιδιωτών πολιτών μεμονωμένων δέντρων. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο της περιοχής είναι η παρουσία ενδημικών φυτών της Αττικής με την ονομασία «*Malcolmia graeca bicolor*». Ωστόσο λόγω της συνεχούς αύξησης της οικιστικής δόμησης, καθώς και της κάλυψης της ενδημικής φυσικής βλάστησης με χώμα από τις αναδασώσεις, τα φυτά αυτά υφίστανται απειλές και διαταραχές και χρήζουν άμεσης προστασίας.⁵¹ Εδώ να σημειώσουμε ότι και στο κεντρικό κομμάτι των λατομείων υπάρχουν ίχνη βλάστησης, με χαμηλές πόες και διάσπαρτα δέντρα αλλά δεν μπορεί να λειτουργήσει ως οργανωμένη φύτευση. Στον περιβάλλοντα χώρο των λατομείων εμπεριέχονται και βότανα τα οποία βρίσκονται σε συγκεκριμένους θύλακες, όπως το θρούμπι.⁵² Επίσης υπάρχει πλούσια ορνιθοπανίδα, καθώς στα Τουρκοβούνια υπάρχουν 100 είδη πουλιών ανάμεσα τους και γεράκια και κερκινέζια, πετρίτες, κοτσύφια, γκιώνηδες.⁵³

⁵¹ <https://filotis.itia.ntua.gr/>

⁵² Παπαδόπουλος Ι. Περπατώντας Στα Εγκαταλελειμμένα Λατομεία Πέτρας Των Τουρκοβουνίων | <https://www.youtube.com/watch?v=toFzehWf3Us> |

⁵³ <https://www.kathimerini.gr/life/environment/852074/i-agria-zoi-epivionei-kai-stin-athina/>

- Εκτενείς
Αυθαίρετες
εγκαταστάσεις
- Λατομικός
Χώρος
- Άλση
- Ελεύθεροι
χώροι (πάρκα-
πλατείες)
- Διοικητικά
όρια Δήμων

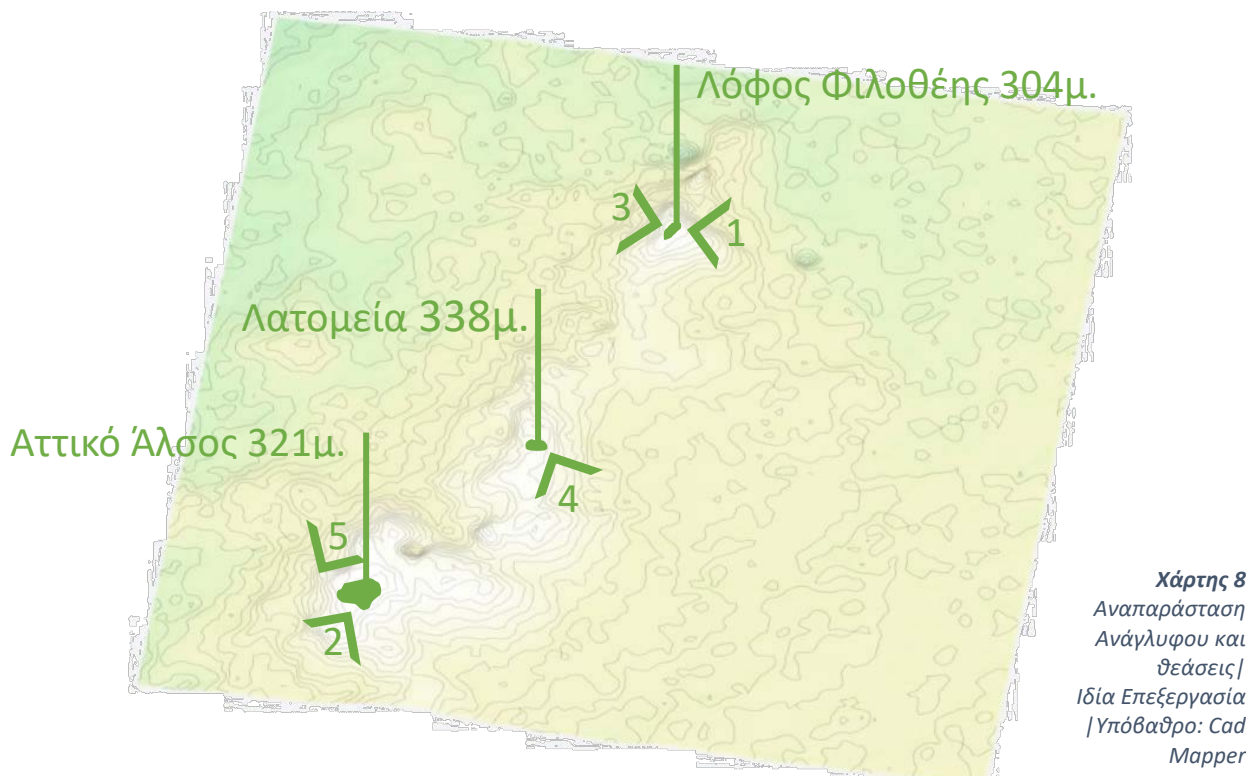

Χάρτης 7 Πράσινο
στο Πάρκο και στις
γειτονικές περιοχές
Ιδία Επεξεργασία
| Υπόβαθρο: Cad
Mapper και Open
Street Maps

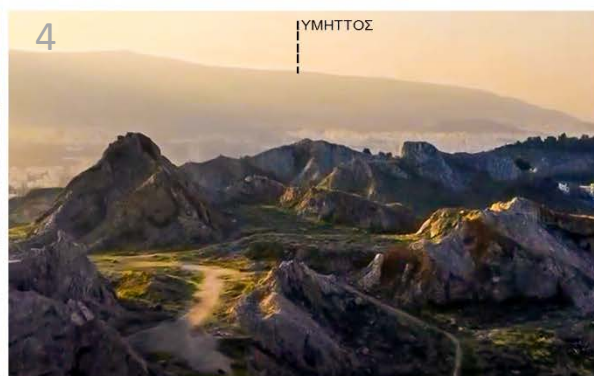
50μ 200μ 500μ 1000μ

Σχετικά με τις θεάσεις, αυτές μελετήθηκαν τόσο από το εσωτερικό του πάρκου προς το εξωτερικό κοντινό και μακρινό περιβάλλον όσο και από τα περίξ του Μητροπολιτικού πάρκου ως περιηγητής με θέα το «αντικείμενο» μελέτης (Χάρτης 8).

Όσον αφορά τις θεάσεις από το εσωτερικό του πάρκου, βορειανατολικά διαφαίνονται από τη μία πλευρά η Πεντέλη και ο Υμηττός καθώς και το ΟΑΚΑ (Εικ14/Θέαση 1). Βορειοδυτικά, έχουμε θέαση προς βασικά πάρκα της Αθήνας, όπως το άλσος Φιλαδέλφειας και το μητροπολιτικό πάρκο Αντώνης Τρίτσης καθώς και με τη φορά του ρολογιού αποκαλύπτονται διαδοχικά τα Όρος Αιγάλεω, σε βάθος τα Γεράνεια Όρη, το Ποικίλο όρος και η Πάρνηθα (Εικ16/Θέαση 3). Από το νότιο τμήμα της περιοχής μελέτης υπάρχουν μακρινές και ευρείες θέες προς το κέντρο της Αθήνας με άμεση οπτική σύνδεση προς το Πεδίον του Άρεως, τον Λυκαβηττό και την Ακρόπολη. Εδώ η θέα καδράρεται από τα δύο βουνά τον Υμηττό και το όρος Αιγάλεω, ενώ έχει σημείο Φυγής το λιμάνι του Πειραιά και το Φαληρικό παράκτιο μέτωπο (Εικ15/Θέαση 2). Κεντροβαρικά και στο ψηλότερο σημείο του λόφου υπάρχει πανοραμική θέα 360 μοιρών του λεκανοπεδίου και θέα προς τα «γλυπτά μέτωπα» του λατομικού χώρου (Εικ17/Θέαση 4). Άλλη μία ενδιαφέρουσα οπτική είναι από την κορυφή του Αττικού άλσους, κοιτώντας όμως βόρεια που μας αποκαλύπτει το σύνολο του πάρκου, κεντραρισμένο στο κάδρο που δημιουργούν τα βουνά της Πάρνηθας και της Πεντέλης (Εικ18/Θέαση 5).

Ως οδηγός και περιηγητής από έξω από το πάρκο αντιλαμβάνεται κανείς ότι η έκταση είναι περίοπτη από τις συγγενείς περιοχές αλλά και από κεντρικούς άξονες της Αθήνας (Λεωφόρο Κηφισίας, Γαλατσίου και Καποδιστρίου). Το σκηνικό είναι εντυπωσιακό και γίνεται απόλυτα αντιληπτή η έντονη μορφολογία της περιοχής, η επιβλητικότητα του λόφου ως «όγκου» και ως «σχήμα» κι άρα εν τέλει η τοπιακή αξία του συνόλου.

Εικόνες 14-18 Θεάσεις | Πηγές:

Εικ13 https://www.youtube.com/watch?v=ugU_HCZOHoC | Τίτλος: Λόφος Φιλοθέης - Filothei Hill | Google Maps |

Εικ14,15 <https://www.youtube.com/watch?v=xzhCnTBf5uA> | Τίτλος: Άλσος Βεΐκου, Αλσούπολη, Φιλοθέη - Drone 4K |

Εικ16 <https://www.youtube.com/watch?v=hOFBfeGuD7I> | Τίτλος: Τουρκοβούνια Λατομείο ΚΕΚΡΩΣ - ΚΕΚΡΟΣ Quarry in

Turkonounia Attica | Εικ17 <https://www.youtube.com/watch?v=A2Ad3kDebCg> | Τίτλος: Οικισμός Γεωργίου Παπανδρέου - Ikismos Georgiou Papandreou by drone

4.6 Προσβασιμότητα και Δίκτυο του Μητροπολιτικού πάρκου

Τα Τουρκοβούνια, έχοντας όπως αναλύσαμε έντονο ανάγλυφο και υψομετρικές διαφορές, καθιστούν δύσκολη την πρόσβαση τους από τις όμορες περιοχές. Ωστόσο, εδώ πρέπει να διευκρινίσουμε το είδος της προσβασιμότητας που διερευνά η εργασία στο λόφο.

Εάν μιλήσει κανείς για προσβασιμότητα των Ι.Χ., θα μπορούσε να πει ότι είναι αρκετά εύκολη καθώς το μητροπολιτικό πάρκο έχει κεντροβαρική θέση στο πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας. Όπως βλέπουμε στον χάρτη 9 το πάρκο έχει συγγενή επαφή με 2 βασικούς οδικούς άξονες, αυτόν της Λεωφόρου Κηφισίας Βόρεια, δυτικά της Λεωφόρου Βεΐκου, κεντρικά της Πρωτοπαπαδάκη- Έβρου και νότια της Λεωφόρου Δράκου και Αττικού Άλσους. Η μόνη δυσκολία που βρίσκει ένα Ι.Χ. για την πρόσβαση στο λόφο είναι από την πλευρά του Ψυχικού-Φιλοθέης. Αυτό συμβαίνει λόγω σχεδιασμού αδιεξόδων και άμεσων εξόδων των επισκεπτών με Ι.Χ. από τις συνοικίες, με σκοπό την μη προσβασιμότητα «ξένων» σε μία συνοικία αμιγούς κατοικίας. Οι εισοδοί των αυτοκινήτων στο λόφο, γίνονται κοντά στις δημόσιες εγκαταστάσεις (Αττικό άλσος, ΕΥΔΑΠ, Ολυμπιακό κέντρο, Σχολεία) καθώς και από σημεία στα οποία εισέρχονταν παλιότερα και μηχανήματα εκσκαφής. Βέβαια υπάρχουν και άλλες άτυπες εισοδοί, όπως αυτή των απορριμματοφόρων στο λόφο Κόκκου αλλά και άτυπες για τους αυθαίρετους οικισμούς.

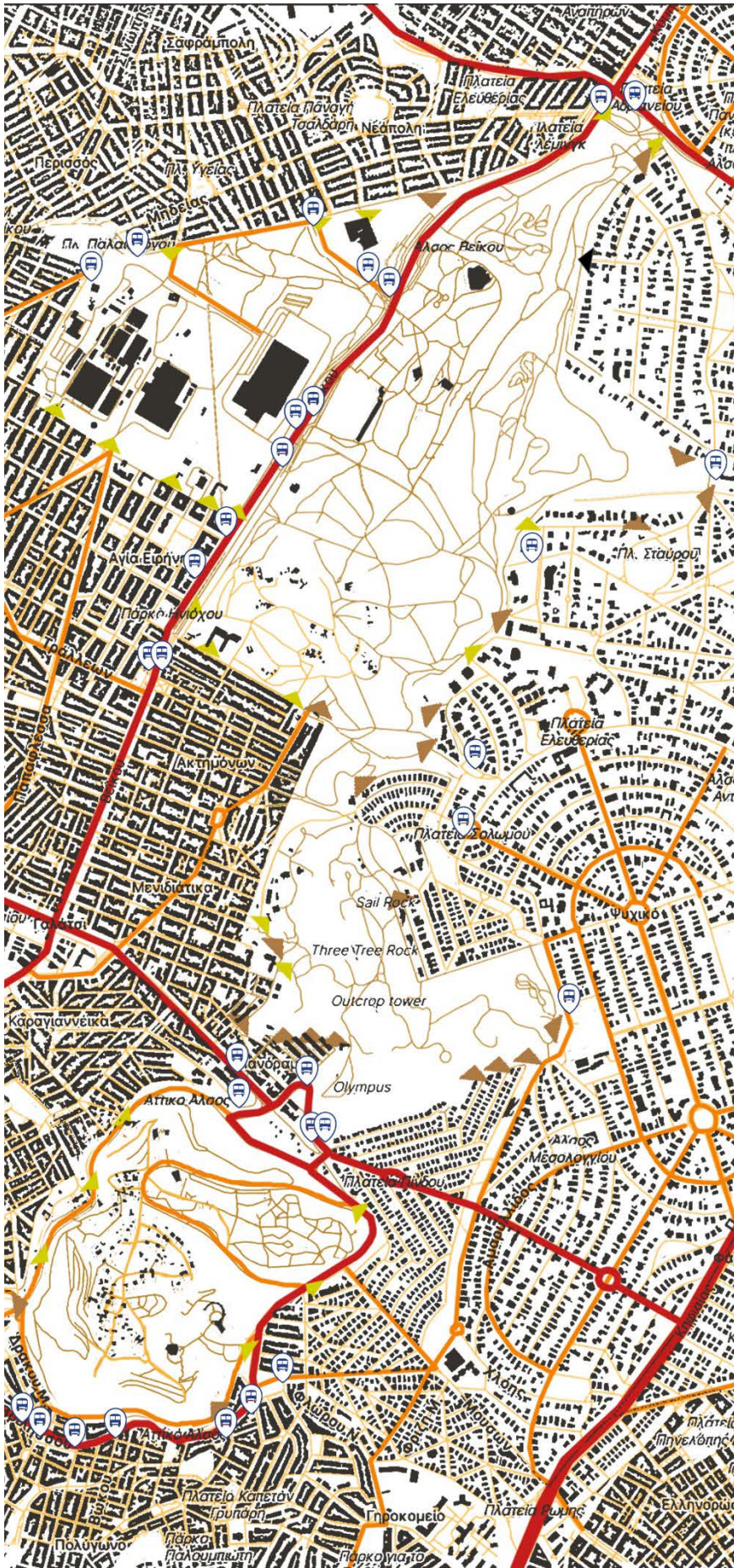
Εάν τώρα έλθουμε να μεταφράσουμε τα παραπάνω ως προς την προσβασιμότητα του πεζού, τα πράγματα αλλάζουν. Η ύπαρξη Λεωφόρων έντονης κυκλοφορίας, στο μεγαλύτερο εύρος της περιμέτρου του λόφου, που έχουν σημαντική ταχύτητα ειδικά τα πρωινά των καθημερινών ημερών (Χάρτης 10), δυσκολεύει την πρόσβαση από τους κατοίκους. Οι βασικές εισοδοί στον λόφο των Τουρκοβουνίων είναι οι κάτωθι:

- Στο βόρειο τμήμα του λόφου δυτικά από την πλευρά του Ψυχικού με οικιστικό κυρίως χαρακτήρα και ανατολικά από το άλσος Βεΐκου και από το λόφο Κόκκου
- Στο κεντρικό τμήμα ανατολικά από την πλευρά του δήμου Ψυχικού, όπου βρίσκονται τα κελύφη των λατομείων Κέκρωψ τα οποία και είναι ανενεργά σήμερα, και δυτικά από την πλευρά του δήμου Γαλασίου όπου βρίσκονται τα αντίστοιχα κελύφη των λατομείων Λάτω, επίσης ανενεργά. Η προσβασιμότητα βέβαια στον λόφο είναι εφικτή και από άλλα σημεία περιμετρικά του ορίου, όπου η υψομετρική διαφορά σε σχέση με τον αστικό ιστό το επιτρέπει.
- Στο Αττικό άλσος ανατολικά υπάρχουν 2 εισοδοί, μία για το πάρκο του αττικού άλσους με τις συναφές χρήσεις και μία για το θέατρο του Αττικού άλσους και δυτικά με κλίμακα για την είσοδο στον οικισμό Παπανδρέου.

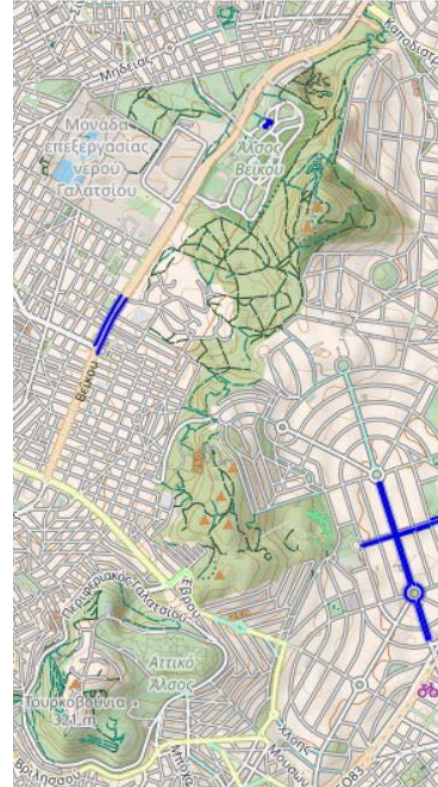
Φυσικά κατά μήκος της περιμέτρου του λόφου υπάρχουν δευτερεύουσες άτυπες εισοδοί κυρίως για πρόσβαση από πεζούς.

Εσωτερικά του λόφου, υπάρχει μια κύρια πορεία που διασχίζει το βόρειο και κεντρικό τμήμα, την οποία μπορεί να ακολουθήσει κανείς πεζός καθώς περιηγείται στα Τουρκοβούνια, η οποία εμπλουτίζεται από μικρότερης έντασης μονοπάτια που είναι ήδη χαραγμένα στο τοπίο. Ο προσανατολισμός μέσα σε αυτή τη διαδρομή είναι δύσκολος δεν υπάρχουν στοιχεία στο χώρο που να καθορίζουν μία πορεία και ροή και επι το πλείστον οι διαδρομές είναι αδιαμόρφωτες.

↑
B

Η κίνηση στους δρόμους τώρα ▾ Γρήγορη ■ ■ ■ Αργή

- Πρωτεύων οδικός Άξονας
- Δευτερεύων οδικός Άξονας
- Τοπικοί δρόμοι
- Μονοπάτια-Χωματόδρομοι
- ▲ Είσοδοι ΙΧ ▲ Είσοδοι πεζών
- Ποδήλατο

Χάρτης 9 Δίκτυα και Προσβάσεις
 Ίδια Επεξεργασία | Υπόβαθρο: Cad Mapper και Open Street Maps
Χάρτης 10 Κίνηση κατά το πρωινό (10:00) μίας καθημερινής ημέρας | Πηγή Google Maps
Χάρτης 11 Κίνηση Ποδηλάτων στο λόφο | Πηγή Open Street Maps

Η κύρια πορεία του βόρειου και κεντρικού τμήματος δε συνδέεται με το νότιο τμήμα που βρίσκεται το Αττικό Άλσος καθώς όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, βασικό διασπαστικό στοιχείο των τμημάτων αποτελεί η λεωφόρος του Αττικού άλσους με συχνή ταχεία κυκλοφορία.

Όσον αφορά την κίνηση ποδηλάτων στο λόφο όπως βλέπουμε στον χάρτη 11 κινούνται όπου το επιτρέπει η κλίση καθώς και η μορφολογία του εδάφους. Με αυτόν τον τρόπο έχουν διαμορφωθεί πορείες ειδικότερα στο βόρειο και κεντρικό τμήμα του λόφου. Ειδικότερα όμως για τη μορφή του μέσου παρατηρήθηκε κατά την περιήγηση στο λόφο η συχνότερη χρήση «mountain bike».

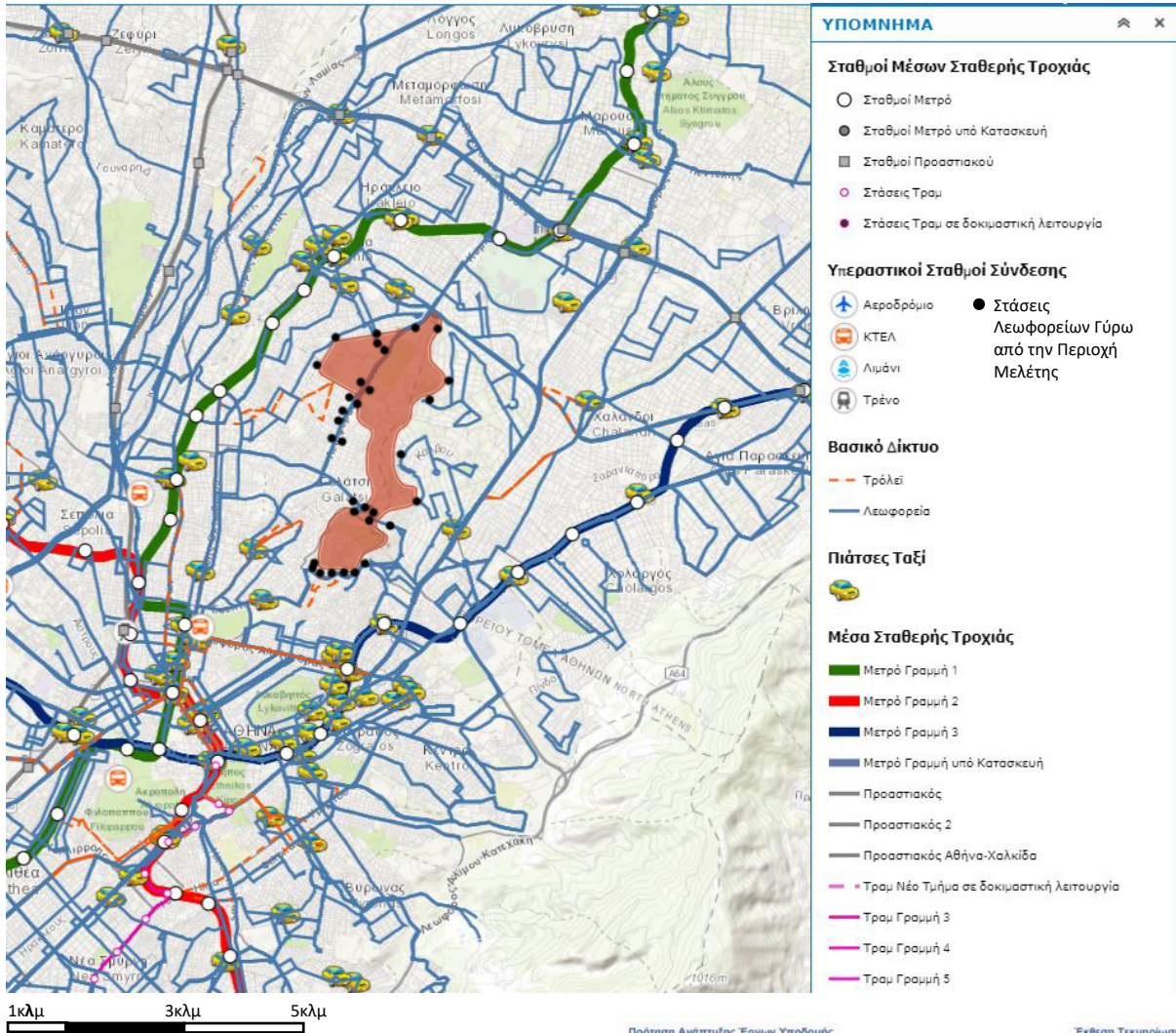
Ένα σημαντικό στοιχείο που παρατηρήθηκε ήταν η δυσκολία προσέγγισης του λόφου με τα μέσα μαζικής μεταφοράς καθώς δεν υπάρχει κοντινή γραμμή μετρό ή ηλεκτρικού, παρά εξυπηρετείται μόνο με λεωφορεία. Στον χάρτη 12 παρατηρούμε ότι η πρόσβαση με τη δημόσια συγκοινωνία εξυπηρετείται σήμερα από διάφορες λεωφορειακές γραμμές. αλλά και από Μέσα Σταθερής Τροχιάς. Παρακάτω εντοπίζονται οι στάσεις γύρω από το πάρκο που απέχουν απόσταση μικρότερη των 10 λεπτών (πεζή πρόσβαση). Ιδιαίτερη σημασία, ωστόσο, έχουν οι στάσεις / σταθμοί των Μέσων Σταθερής Τροχιάς που, αν και εντοπίζονται σε μεγαλύτερες αποστάσεις, προσφέρουν μεγαλύτερες δυνατότητες μετεπιβίβασης (σύνδεση με τοπικές γραμμές λεωφορείων, εξυπηρέτηση από ταξί κτλ.).

Εξυπηρέτηση από λεωφορειακές γραμμές σε συνδυασμό με σταθμό Μέσων Σταθερής Τροχιάς:⁵⁴

- Δυτικό τμήμα : Γραμμή 444-Στ. Ειρήνη -Γαλάτσι-**Άνω Πατήσια**, Γραμμή 605 **Περισσός- Άνω Πατήσια**, Γραμμή 608 Γαλάτσι- **Ακαδημία** -Νεκρ. Ζωγράφου (**Σύνδεση με σταθμό μετρό Ομόνοιας**)
- Ανατολικό τμήμα: Γραμμή 653 Ψυχικό -**Πανόρμου Β**, Γραμμή 036 **Κατεχάκη Πανόρμου**- Γαλάτσι- Κυψέλη
- Ενδιάμεσα Κεντρικού τμήματος και Αττικού Άλσους 622 Γουδί -Άνω Γαλάτσι (Σύνδεση με σταθμό μετρό **Ευαγγελισμού**)
- Νότιο τμήμα: 140 Πολύγωνο Γλυφάδα (Σύνδεση με σταθμό μετρό **Κατεχάκη**), 610 Φιλοθέη-**Αμπελόκηποι**, 224 Καισαριανή -Ελ Βενιζέλου (Σύνδεση με σταθμό μετρό **Ευαγγελισμού**)

Σημαντικό πλεονέκτημα αποτελεί η γραμμή 4 του μετρό που έχει προγραμματιστεί να γίνει τα επόμενα χρόνια και θα διασχίζει την περιοχή καθώς και η Σήραγγα Τουρκοβουνίων ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση από και προς το κέντρο της Αθήνας στην Αττική Οδό (Χάρτης 13). Οι επεμβάσεις αυτές θα πρόσφεραν σημαντικά κίνητρα για τη δυνατότητα διαμόρφωσης της περιοχής σε μητροπολιτικό πάρκο, το οποίο θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντικό πόλο έλξης για όλο το λεκανοπέδιο και να αυξήσει την επισκεψιμότητα σε αυτό αλλά και στις γύρω περιοχές.

⁵⁴ Με χρώματα υπογραμμίζονται οι σταθμοί μέσων σταθερής τροχιάς που συνδέονται με τις γραμμές λεωφορείων

Πρόταση Ανάπτυξης Έργων Υποδομής Χερσαίων Μεταφορών στην Αττική
Χωρίς Χρηματοδοτική Συμβολή του Δημοσίου

Έκθεση Τεκμηρίωσης
Documentation Report
Οκτώβριος 2016, v01

Ενδεικτικές χρονοποστάσεις από κομβικά σημεία – πύλες του Πολεοδομικού Συγκροτήματος σε ώρες αιχμής :

- Από το διεθνή αερολιμένα Αθηνών «Ελευθέριος Βενιζέλος»: 22' -35' με ΙΧ και 1ώρα και 51' με ΜΜΜ
- Από τον λιμένα Πειραιά: 26' -45' με ΙΧ και 1ώρα και 21' με ΜΜΜ
- Από το κέντρο της Αθήνας: 14' -35' με ΙΧ και 42' με ΜΜΜ

Προτεινόμενα έργα ΡΣΑ 2021

- Σήραγγα Τουρκοβουνίων: Κατασκευή σήραγγας προέκτασης της Λεωφόρου Κατεχάκη και σύνδεσής της με την Λεωφόρο Ευέλπιδων στην περιοχή Γκύζη.
- Συγκρότηση γραμμής **4 Μετρό**: Περισσός – **Γαλάτσι** – **Κυψέλη** – Κέντρο Αθήνας – Παγκράτι – Βύρωνα – Άνω Ηλιούπολη / Κέντρο Αθήνας - Ζωγράφου – Λεωφ. Κηφισίας - Μαρούσι – Λυκόβρυση / Εθνική Οδός Αθήνας – Θεσ/νίκης

Χάρτης 12 Μέσα Μαζικής Μεταφοράς | Πηγή:
<https://www.oasa.gr/%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CF%84%CF%85%CE%BF-%CE%BF%CE%B1%CF%83%CE%B1-2021/>

Χάρτης 13 Χωροθέτηση προτεινόμενων έργων | Πηγή:
ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ Σ. (2016)

4.7 Χρήσεις και Χωρικά Χαρακτηριστικά του Μητροπολιτικού Πάρκου και των όμορων περιοχών σε αυτό

Ξεκινώντας την ανάλυση από έξω προς τα μέσα χρειάζεται να αναλύσουμε τις χρήσεις στους όμορους δήμους περιμετρικά της περιοχής.

Παρατηρώντας το χάρτη 14, βλέπουμε ότι ξεχωρίζουν οι συνοικίες της Φιλοθέης και του Παλαιού Ψυχικού σε σχέση με τους υπόλοιπους δήμους περιμετρικά του λόφου λόγω της αμιγής κατοικίας. Ως περιοχές υψηλών εισοδημάτων, διατηρούν την ταυτότητα τους ως κηπουπόλεις και διαθέτουν άξονες πρασίνου και δημοσίων χώρων. Σήμερα αυτοί οι άξονες σε μεγάλο βαθμό, ειδικά στην συνοικία της Φιλοθέης συνδέονται με τα Τουρκοβούνια και συγκεκριμένα με το λόφο Φιλοθέης, δημιουργώντας ένα δίκτυο πρασίνου και ελεύθερων χώρων. Ωστόσο, η μεγάλη κλίμακα των τετραγώνων και κτισμάτων πλησίον του λόφου δημιουργούν μία ασυνέχεια σε σημεία με τον κεντρικό αστικό ιστό της συνοικίας.⁵⁵

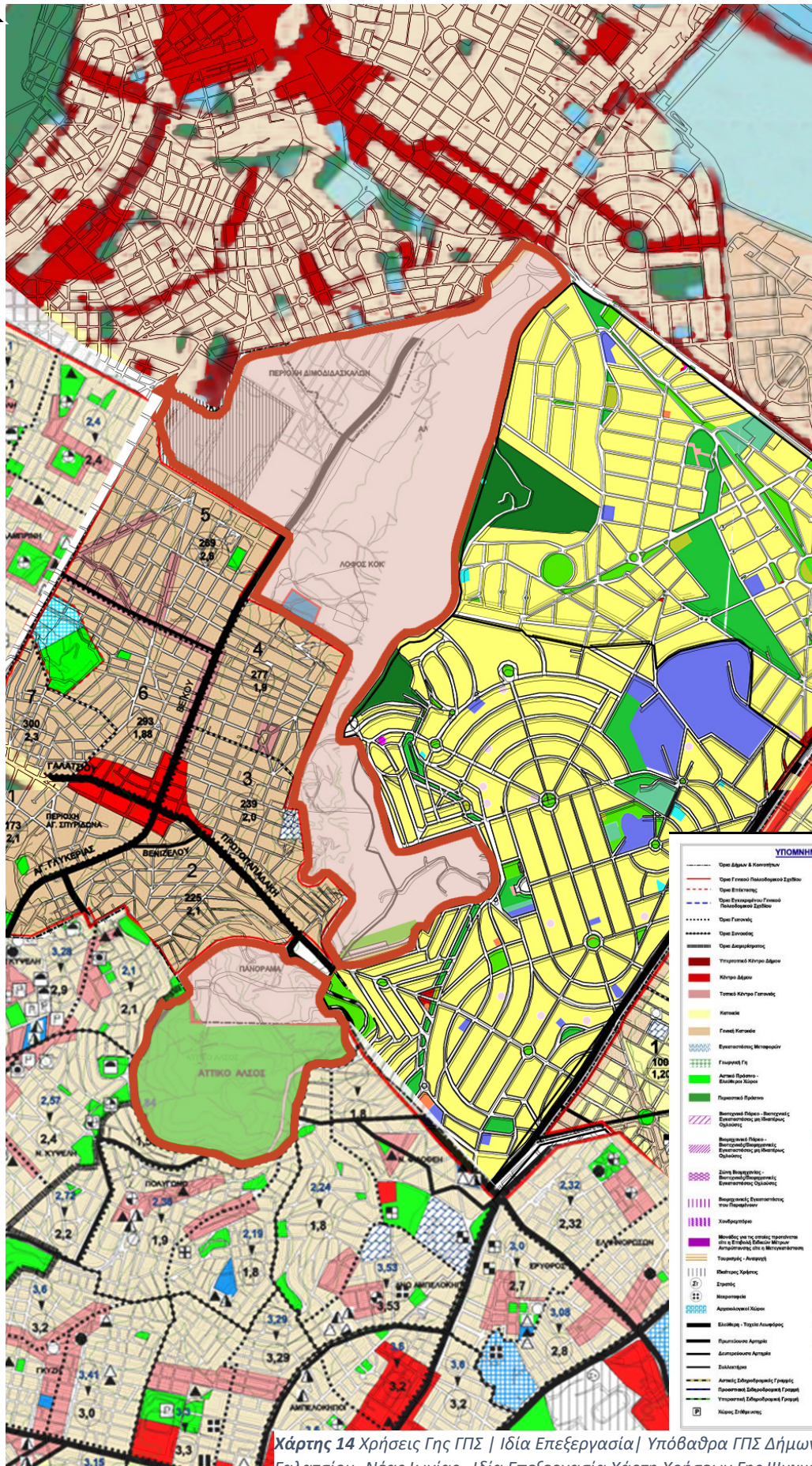
Στην περιοχή του Γαλασίου κυριαρχεί η χρήση της γενικής κατοικίας. Η περιοχή οργανώνεται γύρω από ένα δίκτυο κεντρικών δρόμων, με σημαντικότερους τις λεωφόρους Βεΐκου και Γαλασίου, στους οποίους διαρθρώνονται τα κέντρα της περιοχής αλλά και τα κέντρα των γειτονιών με τις εμπορικές χρήσεις. Η έλλειψη οργανωμένου πρασίνου αλλά και ελεύθερων χώρων στο δήμο αποτυπώνεται στο γενικό πολεοδομικό σχέδιο, χρήζοντας με αυτόν τον τρόπο τα Τουρκοβούνια στο σύνολό τους ως την βασική πηγή εκτόνωσης για τους πολίτες. Αυτό σπαντάται και με την εκτεταμένη χρήση του άλσους Βεΐκου, ενός οργανωμένου χώρου πρασίνου, εντείνοντας με αυτόν τον τρόπο περισσότερο την ανάγκη για οργανωμένους ελεύθερους δημόσιους χώρους στην περιοχή.

Μεταβαίνοντας στο Δήμο Αθηναίων και συγκεκριμένα στην περιοχή της Κυψέλης συνεχίζεται ο οικιστικός χαρακτήρας της Γενικής Κατοικίας. Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι το γραμμικό στοιχείο πρασίνου που βρίσκεται πλησίον του λόφου και φαινομενικά θα μπορούσε να τον συνδέσει με την υπόλοιπη συνοικία. Ωστόσο, ανάμεσα σε αυτό το στοιχείο και τον λόφο, μεσοθαβεί όχι μόνο λεωφόρος ταχείας κυκλοφορίας αλλά και έντονη υψομετρική διαφορά και απότομο ανάγλυφο.

Καταλήγοντας στο δήμο Νέας Ιωνίας και συγκεκριμένα στην περιοχή του Περισού, παρατηρείται και εκεί η χρήση της γενικής κατοικίας, η οποία αποκόπτεται από τον λόφο λόγω των δημόσιων εγκαταστάσεων της ΕΥΔΑΠ και του Ολυμπιακού κέντρου. Επιπλέον, και εδώ το οδικό δίκτυο έρχεται να διαδραματίσει διασπαστικό ρόλο μεταξύ της συνοικίας και του Μητροπολιτικού πάρκου, δυσχεραίνοντας την προσβασιμότητα προς αυτό.

⁵⁵ Αντύπα Δ. (2018). *Κηπουπόλεις Χθες και Σήμερα. Από το Ευρωπαϊκό Πρότυπο στην Αθήνα του Μεσοπολέμου*, ερευνητική εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πολυτεχνείου Κρήτης, σελ 43-60

↑
B

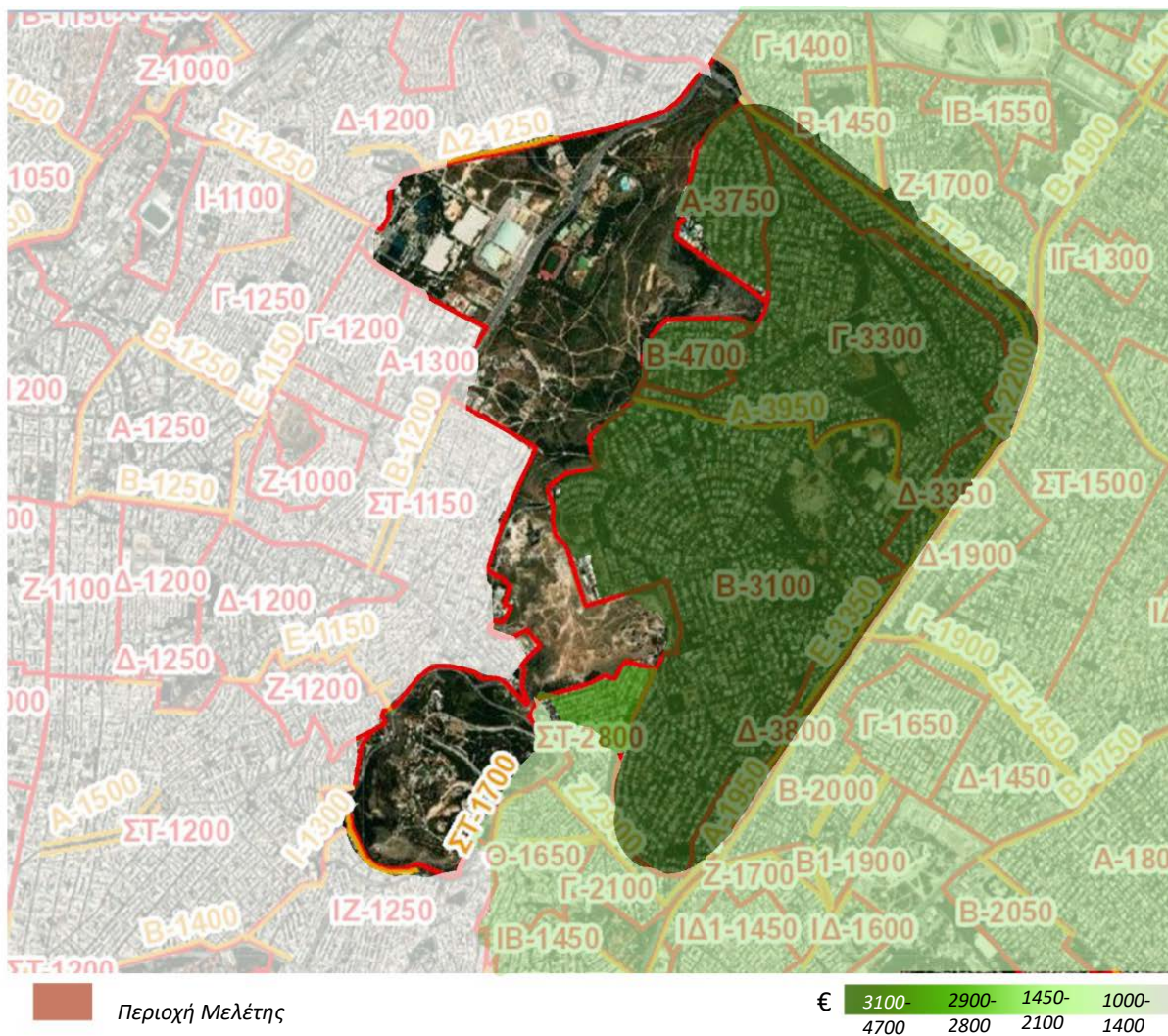
ΥΠΟΜΝΗΜΑ	
--- Οριοί Αξόνων & Κοινοτήτων	Επιπέδωση
--- Οριοί Γενικών Πολεοδομικών Σχημάτων	Αεροπλοΐα
--- Οριοί Ενοικημάτων	Δομοδοτική
--- Οριοί Ενεργητικού Γενικού Πολεοδομικών Σχημάτων	Γαζοστάσιο
--- Οριοί Γκαρντάς	Αίθριο
--- Οριοί Συναγωγών	Μουσουλμανικά Κέντρα
--- Οριοί Διαμερισμάτων	Μουσ. Εθνοελληνικά Σχολεία
--- Υπογειώδες Κέντρο Αξόνων	Αντιστάθμ. Κ.Α.Τ.Ε.Ε
Κέντρο Αξόνων	Παλαιόπρωτο
Τοιμα Κέντρο Γκαρντάς	Παρκάκια
Κατακόμης	Κέντρο Υακίνθων
Γαλαξί Κατακόμης	Γαλαξί Κατακόμης (Παραρτηματικό)
Εγκαταστάσεις Μεταφορών	Εδείο Ηχοπροστασίας
Γκαρντάς Γκ	Πάρκο
Αστικό Πάρκο - Εκτεταμένο Χώρο	Πάρκοι Στάθους
Παρεμφερό Πάρκο	Γκαρντάς
Βιομηχανικό Πάρκο - Βιομηχανικός Εγκαταστάσεις με Βιομηχανικό Οδικό	Ορειοπελάκι
Βιομηχανικό Πάρκο - Βιομηχανικό/Βιοεργαστήριο Εγκαταστάσεις με Βιομηχανικό Οδικό	Προστασία
Ζώνη Βιοεργαστηρίων - Βιοεργαστήριο/Βιοεργαστήριο Εγκαταστάσεις με Βιοεργαστήριο Οδικό	Αθλητισμός
Βιοεργαστήριο Εγκαταστάσεις με Βιοεργαστήριο	Γραφείο
Χαλαρόπρωτο	Στάδιο
Μονάδες για τη στέγη τροφίμων και η Εθνική Εθνική Μέγιστη Απορρόφηση της η Μετακίνησης	Καλαθοσφαίριση
Τοιμα - Απορρόφηση	Γαζοστάσιο
Κατακόμης Χώρος	Ναυπηγείο
Επιπέδωση	Εγκαταστάσεις
Απορρόφηση Χώρος	Πολιτισμικές Απορρόφησης
Ελαστική - Τραχύ Απορρόφηση	Ομοιογενής Απορρόφησης
Πρωτογενής Απορρόφηση	Μουσείο
Δευτερογενής Απορρόφηση	Βιβλιοθήκη
Ευκατακόμης	Οριοί Προστασίας
Αστική Διαφοροποιημένη Γκαρντάς	Οριοί Δομικών Οργανισμών Ελέγχου (Δ.Ο.Β)
Προστασία Διαφοροποιημένη Γκαρντάς	Οριοί Αρχιτεκτονικής Ανάδοξης Π
Υπογειώδες Διαφοροποιημένη Γκαρντάς	Ζώνη Εθνικών Μεταφορών
Χώρος Στάθους	Χώρος γκαρντάς με ντεντάς στο γ.Σ.Ε.

Χάρτης 14 Χρήσεις Γης ΓΠΣ | Ίδια Επεξεργασία | Υπόβαθρα ΓΠΣ Δήμων Αθηναίων - Γαλαξίου- Νέας Ιωνίας, Ίδια Επεξεργασία Χάρτη Χρήσεων Γης Ψυχικού-Φιλοθέης

50μ 200μ 500μ 1000μ

Εδώ πρέπει να παραθέσουμε ότι η παραπάνω ανάλυση έρχεται να επιβεβαιώσει ότι σε ένα ευρύτερο χωρικό περιβάλλον δημιουργούνται έντονες κοινωνικές και οικονομικές διαφορές, καθώς και διαφοροποιήσεις ως προς τις χρήσεις γης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ένα χωρικό αποτύπωμα που εκφράζεται στις ανισότητες στα μεγέθη των κατοικιών, με τις περιοχές Ψυχικού -Φιλοθέης να έχουν μεγάλο ποσοστό σε μέγεθος κατοικιών 200 τ.μ., δηλαδή κυρίως υπερπολυτελή κτήρια και επαύλεις, σε αντίθεση με τις γειτονικές περιοχές. Αυτό σε συνδυασμό με τους όρους δόμησης αλλά και τις χρήσεις που έχουν τεθεί, παρατηρείται ότι στις συνοικίες Φιλοθέης Ψυχικού παρέχονται καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και καλύτερη συνολικότερη ποιότητα ζωής.

Αποτέλεσμα είναι η άνοδος των τιμών ζωνών σε αυτές τις συνοικίες σε σχέση με τις γειτνιάζουσες περιοχές όπως παρατηρούμε και στον χάρτη 15. Συγκεκριμένα παρατηρείται ότι η μεγαλύτερη τιμή ζώνης είναι στο Δήμο Φιλοθέης-Ψυχικού, σε όμορη με το λόφο περιοχή και ανέρχεται στα 4.700€, ενώ οι υπόλοιπες τιμές στο δήμο κυμαίνονται από 3.100€ έως 3.750€. Στον αντίποδα βρίσκονται οι περιοχές Γαλατσίου, Νέας Ιωνία και Κυψέλης όπου οι τιμές ζώνης κυμαίνονται από 1.000€ έως 1.400€.

Χάρτης 15 Τιμές Ζώνης | Ιδία επεξεργασία | Υπόβαθρο:

<https://www1.gsis.gr/portalmaps/apps/webappviewer/index.html?id=14dfbd50efef414ba7a7a38688966204>

Επίσης, μέσω της ανάληψης του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου παρατηρείται ένα κοινό στοιχείο μεταξύ των δήμων και αυτό έγκειται στη συνεχή καταπάτηση του λόφου από δημόσιες υποδομές. Οι περισσότερες υποδομές αφορούν εκπαιδευτικές λειτουργίες, ωστόσο βλέπουμε και από την πλευρά του Γαλασίου αλλά και από την πλευρά του Ψυχικού εγκαταστάσεις της ΕΥΔΑΠ. Επιπλέον, παλαιότερα στο Γαλάτσι στο ύψος του λόφου Κόκκου υπήρχε εγκατάσταση παράνομου αμαξοστασίου απορριμματοφόρων. Αν και η λειτουργία του έχει σταματήσει εδώ και χρόνια, κατά την περιήγηση στο λόφο το τμήμα που προϋπήρχε συνεχίζει να είναι άτυπος τόπος απόθεσης απορριμμάτων και μπαζών για τους πολίτες.

Απέναντι από το Άλσος, το Ολυμπιακό γήπεδο λειτούργησε μάλλον αρνητικά στην ενοποίηση της περιοχής για πολλούς λόγους. Καταρχήν, οδήγησε στην οικοδόμηση μιας σημαντικής έκτασης και μάλιστα με μια χρήση σε μεγάλο βαθμό αποκομμένη από την περιοχή. Σήμερα το κτίριο αξιοποιείται εν μέρη εμπορικά, προκαλώντας κυκλοφοριακό έμφραγμα σε μια ήδη επιβαρυσμένη περιοχή. Η υπόλοιπη έκτασή του τον Απρίλιο του 2021 παραχωρήθηκε με αντάλλαγμα προς τον Δήμο Γαλασίου, από την Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου (ΕΤΑΔ) Α.Ε.⁵⁶

Περνώντας στο εσωτερικό του Μητροπολιτικού πάρκου, παρατηρώντας τον χάρτη 16 διακρίνονται τέσσερις βασικές ενότητες. Η πρώτη ενότητα είναι αυτή που συνορεύει με το Δήμο Φιλοθέης-Ψυχικού και βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του πάρκου. Η περιοχή αυτή αποτελείται από πυκνή βλάστηση λόγω των αναδασώσεων, αλλά και από αρχαιολογικούς χώρους, όπως το υδραγωγείο Ανδριανού και το Ιερό Ομβρίου Διός. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια, το πάρκο υιοθετημένων δέντρων και η πλατεία του έχει γίνει σημείο συνάντησης και δραστηριοποίησης ομάδων και συλλόγων πολιτών. Η δεύτερη ενότητα είναι η δυτική πλευρά του πάρκου που συνορεύει με τον Δήμο Γαλασίου. Εκεί παρατηρείται η είσοδος των χρήσεων του δήμου εντός του πάρκου καθώς χωροθετούνται στα όρια του λόφου η μονάδα επεξεργασίας νερού Γαλασίου, χρήσεις εκπαίδευσης, καθώς και το Ολυμπιακό γυμναστήριο. Σε αυτή την ενότητα παρατηρείται η ύπαρξη δομών αθλητισμού αλλά και το άλσος Βεΐκου, που χρησιμοποιούνται από τους κατοίκους σε καθημερινή βάση. Η ενότητα αυτή αποτελεί ένα ζωντανό κομμάτι της συνοικίας. Συζητώντας με κατοίκους του Γαλασίου για το κομμάτι αυτό, επιβεβαίωσαν την οικειοποίηση του χώρου αυτού.

«Εμείς εδώ συνήθως πηγαίνουμε για βόλτα στο άλσος Βεΐκου γιατί είναι πιο περιποιημένο, καμία φορά ανεβαίνουμε και στο λόφο αν θέλουμε να δούμε τη θέα προς την Αθήνα», (κάτοικος Γαλασίου).

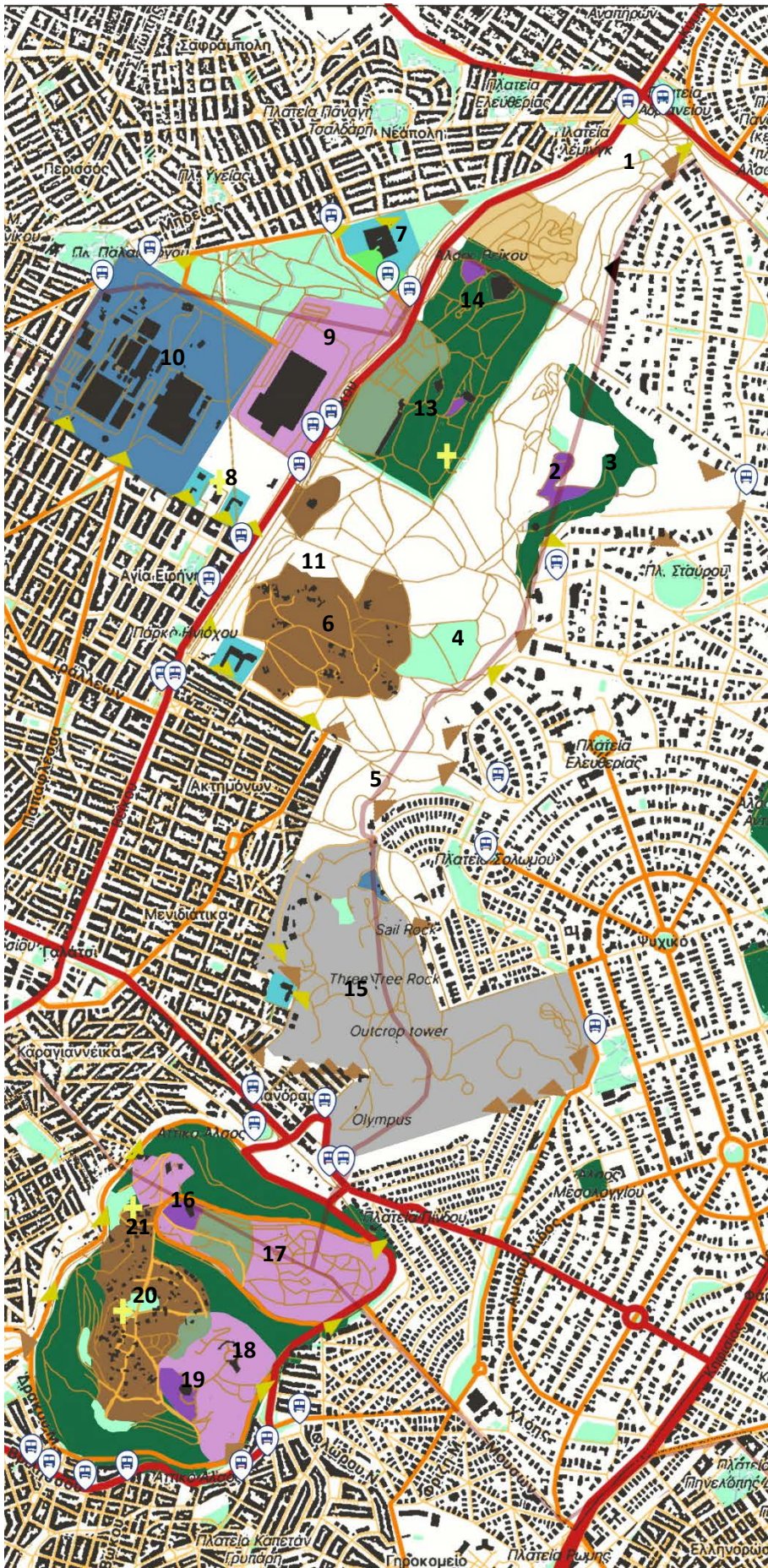
⁵⁶ <https://business.gr/pos-tha-axiopoithe-telika-to-polypatho-olympiako-kentro-galatsiou/>

Προχωρώντας νότια στο πάρκο, συναντάμε το λόφο Κόκκου με την αυθαίρετη δόμηση που έρχεται να εισχωρήσει στο έντονο ανάγλυφο του λόφου. Εκεί τα κτίρια, ενώ έχουν κριθεί κατεδαφιστέα συνεχίζουν να υφίστανται και να κατοικούνται. Ο περιηγητής νιώθει αμηχανία όταν συναντάει αυτό το τμήμα του λόφου καθώς αισθάνεται ότι περπατάει μέσα στην αυλή ενός σπιτιού. Εδώ επίσης υπάρχει και το αίσθημα της επικινδυνότητας, και της αλλοίωσης του τοπίου αφού τα κτίσματα δεν εντάσσονται στο χαρακτήρα του λόφου, ούτε συμβαδίζουν με το ανάγλυφο του.

Στην τρίτη χωρική ενότητα του πάρκου ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αποτελεί η έντονη παρουσία του αλλοιωμένου γεωφυσικού περιβάλλοντος εξαιτίας της χωροθέτησης των λατομείων στην περιοχή. Η ενότητα αυτή είναι από τις περιοχές που δεν χρησιμοποιούνται καθόλου από τους κατοίκους και ενώ η αναδάσωση της συγκεκριμένης περιοχής βρίσκεται σε εξέλιξη από τη δεκαετία του 90', δεν έχει προχωρήσει αφήνοντας έναν ανεκμετάλλευτα, έρημο και υπολειμματικό χώρο. Όπως θα δούμε και παρακάτω στις άτυπες χρήσεις, το βιομηχανικό απόθεμα κτιρίων αλλιά και της λατομικής δραστηριότητας προκαλεί ενδιαφέρον σε κατοίκους και επισκέπτες, ειδικότερα τα τελευταία χρόνια εν μέσω πανδημίας. Ωστόσο, χρήζει ανάδειξης καθώς και σε αυτή την περιοχή υπάρχει το αίσθημα κινδύνου για τον περιπατητή.

Η τελευταία ενότητα του πάρκου είναι ο λόφος του Αττικού Άλσους. Ο λόφος αυτός δε συνδέεται άμεσα με τις υπόλοιπες ενότητες καθώς διασπάται μέσω δύο λεωφόρων, της 28ης Οκτωβρίου του του Αττικού Άλσους. Η μη διαμορφωμένη σύνδεση των χωρικών ενότητων αυτών αλλοιώνει την εικόνα ενός ενιαίου Μητροπολιτικού πάρκου. Το Αττικό άλσος συνδυάζει τη χρήση του πρασίνου κυρίως με χρήσεις αναψυχής και πολιτισμού, γεγονός που το καθιστά ένα σημαντικό πόλο έλξης επισκεπτών. Ωστόσο, ένα βασικό στοιχείο που διασπά αυτό το χαρακτήρα είναι η αυθαίρετος οικισμός Γεωργίου Παπανδρέου, ο οποίος βρίσκεται στο κέντρο του Λόφου στο υψηλότερο σημείο του.

Παρατηρείται ότι οι τέσσερις διαφορετικές χωρικές ενότητες έχουν μεγάλες διαφορές στις χρήσεις τους, μη συνδεόμενες μεταξύ τους με αποτέλεσμα το να μη λειτουργούν ως ένα οργανωμένο μητροπολιτικό χώρο πρασίνου. Συγκεκριμένα, διαπιστώνονται τα αρνητικά αποτελέσματα της μη ύπαρξης ενός ενιαίου σχεδιασμού. Με αυτόν τον τρόπο το πάρκο λειτουργεί σαν τείχος ανάμεσα στις συνοικίες, τη στιγμή που θα έπρεπε να λειτουργήσει ως στοιχείο ενσωμάτωσης, αλληλεπίδρασης και συνάντησης των κατοίκων και επισκεπτών.

- Εκτενείς Αυθαίρετες εγκαταστάσεις
- Λατομικός Χώρος
- Άλση
- Ελεύθεροι χώροι (πάρκα-πλατείες)
- Χώροι Αναψυχής
- Χώροι ΕΥΔΑΠ
- Χώροι Εκπαίδευσης
- Πίστα Motocross
- Πολιτισμός
- Αθλητισμός
- Εκκλησίες
- Διοικητικά όρια Δήμων
- Πρωτεύων οδικός Άξονας
- Δευτερεύων οδικός Άξονας
- Τοπικοί δρόμοι
- Μονοπάτια-Χωματόδρομοι
- Είσοδοι ΙΧ
- Είσοδοι πεζών

- 1 Υδραγωγείου Ανδριανού
- 2 Ιερό Ομβίου Διός
- 3 Άλσος Φιλοθέης
- 4 Πάρκο Υιοθετημένα δράσης (Σύλλογος "Δράση για την Κοινωνία τον Πολιτισμό και την Ποιότητα Ζωής«)
- 5 Δεξαμενή ΕΥΔΑΠ
- 6 Λόφος Κόκκου
- 7 Δημόσιο ΙΕΚ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ
- 8 Ομορφοκκλησία
- 9 Ολυμπιακό Γυμναστήριο
- 10 ΕΥΔΑΠ
- 11 Πρώην Αμαξοστάσιο απορριμματοφόρων Γαλασίου
- 12 Δημοτικό Γήπεδο και αθλητικό κέντρο Γαλασίου
- 13 Άλσος Βείκου και Καφετέρια Αλέα
- 14 Χώρος εκδηλώσεων
- 15 Λατομεία ΛΑΤΟ & ΚΕΚΡΩΨ
- 16 Σινεμά
- 17 Αττικό Άλσος
- 18 Καφέ Υάδες
- 19 Θέατρο
- 20 Οικισμός Γ. Παπανδρέου
- 21 Προφήτης Ηλίας

50μ 200μ 500μ 1000μ

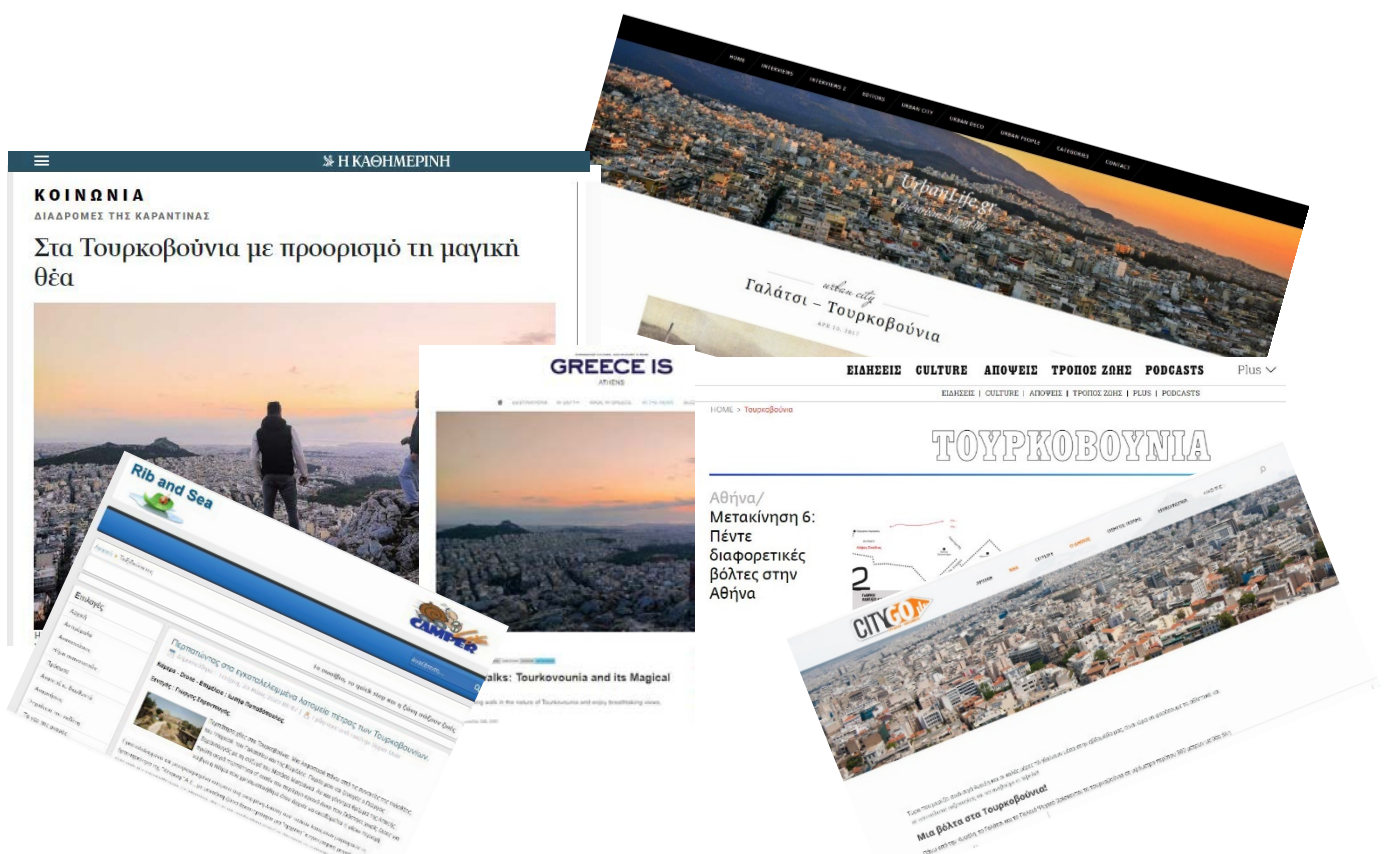
Χάρτης 16 Χρήσεις εντός του Μητροπολιτικού Πάρκου
 Ίδια Επεξεργασία | Υπόβαθρο: Cad Mapper και Open Street Maps

4.8 Άτυπες χρήσεις

Όταν μιλάμε για άτυπες χρήσεις εννοούμε τις χρήσεις που υπάρχουν στο χώρο αλλά δεν είναι τυπικά θεσμοθετημένες. Οι χρήσεις αυτές έχουν ενεργοποιηθεί κυρίως από δράσεις των πολιτών, μέσω είτε συλλογικών ομάδων είτε μέσω ατομικής πρωτοβουλίας. Περιλαμβάνουν δραστηριότητες που σχετίζονται με πεζοπορίες στο λόφο, με την άθληση σε αυτόν, με οικολογικές δράσεις, με τις εξερευνήσεις των εγκαταλειμμένων εγκαταστάσεων των λατομείων, καθώς και την αντίληψη του χώρου από τον χρήστη.

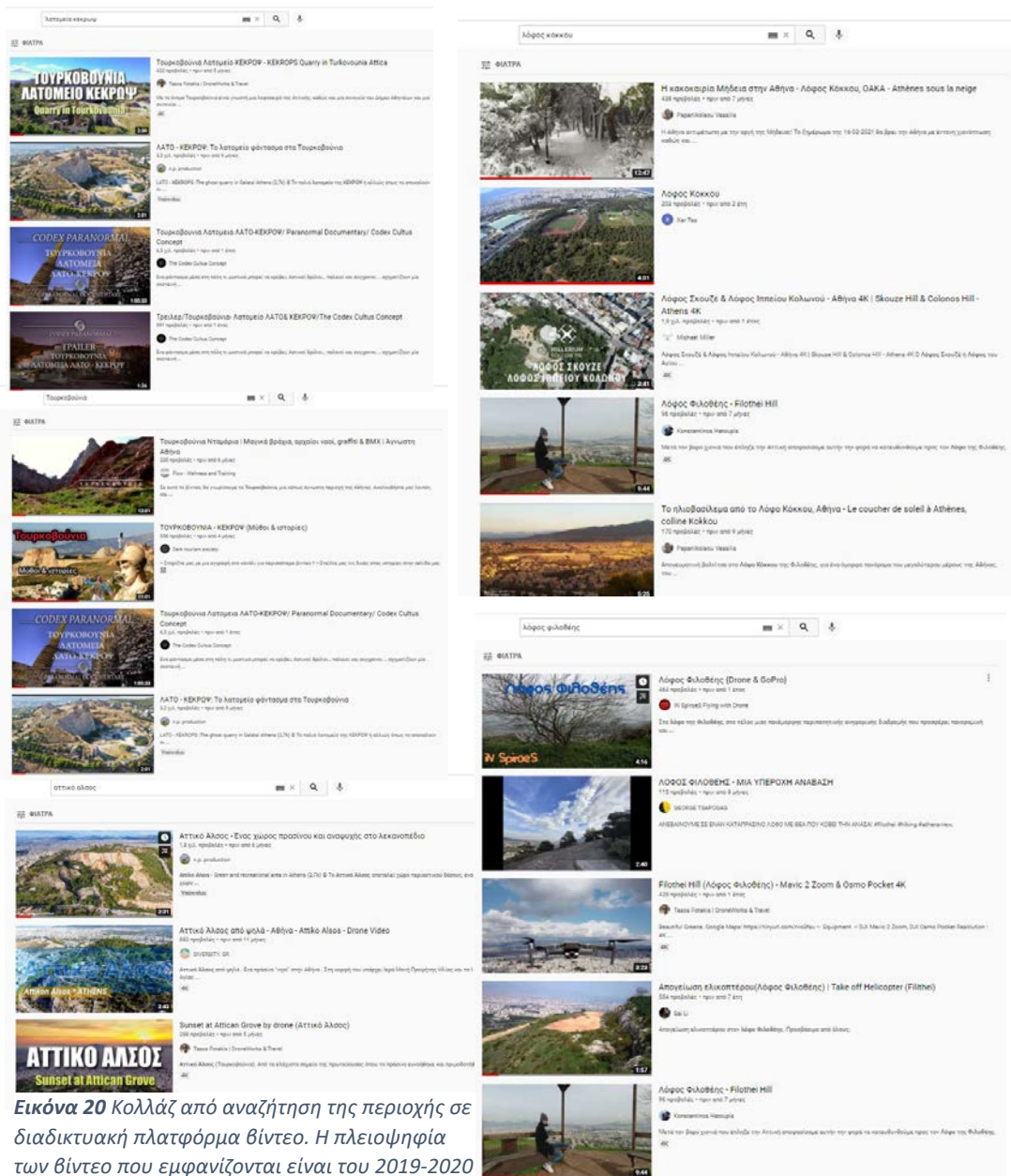
Για την έρευνα χρησιμοποιήθηκε η βιωματική περιήγηση στο χώρο, καθώς και πολλές καταγραφές και βίντεο σε διαδικτυακές πλατφόρμες και πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης από περιηγητές και κατοίκους πλησίον του Πάρκου αλλά και από πιο μακρινές περιοχές. Οι καταγραφές αυτές χρονολογούνται τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα την περίοδο 2019-2021, δηλαδή την περίοδο της καραντίνας εν μέσω της πανδημίας του Κορονοϊού.

Αυτή την περίοδο το πάρκο προβάλλεται και μέσα από τον δημόσιο λόγο, σε άρθρα διαδικτυακών ιστοσελίδων που αναφέρονται κυρίως στη ζωή στην Αθήνα και στις δραστηριότητες εντός αυτής.

Εικόνα 19 Κολάζ από αναζήτηση διαδικτυακών άρθρων την περίοδο 2019-2021
<https://citygo.gr/psychiko-filothei/2019/02/22/mia-volta-sta-toyrkovounia/>
<https://urbanlife.gr/urban-city/galatsi-tourkovounia/>
<https://www.greece-is.com/athens-walks-tourkovounia-and-its-magical-views/>
<https://www.lifo.gr/tags/toyrkobovnia>
<https://www.kathimerini.gr/society/561153073/sta-toyrkovounia-me-proorismo-ti-magiki-thea/>
<https://www.ribandsea.com/travels/4428-perpatontas-sta-egkataleimmena-latomeia-petras-ton-tourkovounion.html>

Παράλληλα εμφανίζεται πληθώρα βίντεο στο διαδίκτυο με περιπατητικές διαδρομές σε διάφορα σημεία του Μητροπολιτικού Πάρκου, με συνεντεύξεις από κατοίκους και επισκέπτες της περιοχής και με ποικίλες δραστηριότητες στο λόφο. Με αυτόν τον τρόπο το πάρκο αποκτά διασημότητα, καθώς αποτελούσε κατεχοχήν έναν άγνωστο κόσμο της Αθηνάς, γεγονός το οποίο προσέλκυσε το ενδιαφέρον επισκεπτών, ιδίως την περίοδο που ήταν κλειστοί οι χώροι εστίασης και αναψυχής και υπήρχε μία έντονη αναζήτηση των ανθρώπων για νέες δραστηριότητες και περιπάτους σε νέα τοπία, λόγω της ανάγκης εκτόνωσης και εναλλαγής της καθημερινότητας.

Εικόνα 20 Κολλάζ από αναζήτηση της περιοχής σε διαδικτυακή πλατφόρμα βίντεο. Η πλειοψηφία των βίντεο που εμφανίζονται είναι του 2019-2020

Εμφανίζονται λοιπόν πολλοί επισκέπτες στο πάρκο, γνώστες αλλά και όχι του τοπίου, είτε απλά για πεζοπορίες εξερεύνησης του χώρου, είτε και για πιο ιδιαίτερες ασχολίες και διαδρομές. Ξεκινώντας από τα βόρεια του Λόφου η πρώτη «άτυπη χρήση» είναι αυτή της πίστας Motocross, η οποία υπάρχει αρκετό καιρό και ουσιαστικά προσελκύει επισκέπτες υπερτοπικού χαρακτήρα.

Ωστόσο και σε άλλα σημεία του Πάρκου ειδικότερα στο κεντρικό τμήμα των λατομείων παρατηρούνται μικρές τεχνητές ράμπες από χώμα, αυτοσχέδιες με έντονη κλίση, οι οποίες είτε χρησιμοποιούνται για μικρές πίστες Motocross, είτε για skateboarding.⁵⁷

Κατεβαίνοντας προς τα νότια στο πάρκο Βεΐκου, οι αθλητικές εγκαταστάσεις Γαλασίου αποτέλεσαν μία είσοδο προς το λόφο προκαλώντας έντονη επισκεψιμότητα αθλητών και κατοίκων που ασχολούνται με τρέξιμο και περπάτημα στο λόφο. Παράλληλα μία αντίστοιχη και ενδιάμεση από τις δύο παραπάνω χρήσεις είναι η χρήση του ποδηλάτου που όπως προαναφέραμε υπάρχει στο λόφο με τη μορφή κυρίως του mountain bike.

Στην περιοχή του Άλσους Φιλοθέης, αλλά και σε τμήματα του Λόφου Κόκκου βλέπουμε ότι πολλοί πολίτες είτε με ιδιωτικές πρωτοβουλίες αλλά είτε μέσω κοινωνικών δράσεων των δήμων, όπως το πάρκο υιοθετημένων δέντρων αρχίζουν να ασχολούνται με την περιβαλλοντική διάσταση και την αναδάσωση του πάρκου. Έτσι πολλοί πολίτες συγκεντρώνονται είτε συλλογικά για τη φροντίδα των φυτεύσεων, είτε και ατομικά για την φροντίδα κατά κάποιο τρόπο ιδιωτικών δέντρων που φυτεύονται αυτοβούλως το πάρκο. Ο χώρος εκεί έχει διαμορφωθεί με αυτοσχέδια παγκάκια και κιόσκια, για τις συγκεντρώσεις των ατόμων. Εδώ κατά την περιήγηση παρατηρήθηκαν και πολλοί κάτοικοι, από την πλευρά του Ψυχικού -Φιλοθέης να ανεβαίνουν στο λόφο για βόλτα των κατοικίδιων τους.

Στην περιοχή των λατομείων το ενδιαφέρον του τοπίου έγκειται στο μυστήριο που εμπνέει το οποίο κινεί στο χρήστη την αίσθηση τα εξερεύνησης του χώρου. Διαπιστώνεται η ύπαρξη μύθων όπως η ύπαρξη λύκων και κλεφτών στο λόφο, οι οποίοι εντείνουν αυτό το αίσθημα εξερεύνησης. Έτσι παρατηρήθηκε ότι πολλές φορές παιδιά μετά τις σχολικές ώρες να περνάνε χρόνο σε τμήματα του λόφου, παίζοντας παιχνίδια εξερεύνησης και περιήγησης.

«Όταν τελείωνε το σχολείο, μαζευόμασταν και ανεβαίναμε στο λόφο για να εξερευνήσουμε και να βρούμε τις σπηλιές που κρύβονταν οι ληστές, σκαρφαλώναμε στους βράχους και βλέπαμε τα παλιά λατομεία που ήταν εγκαταλελειμμένα» (πρώην μαθητής σχολείου Ψυχικού)

Ωστόσο σε πιο σύγχρονες εξερευνήσεις τέτοιου είδους, συναντάμε πολλά βίντεο με περιηγήσεις, ιδιαίτερα την περίοδο της καραντίνας, τα οποία διαδραματίζονται στην περιοχή των λατομείων και συγκεκριμένα στα εγκαταλελειμμένα κτίσματα. Οι καταγραφές αυτές και ο τύπος των περιηγήσεων έχουν ως βάση μυθοπλασίες για υπερφυσικά όντα. Αυτές οι δραστηριότητες λαμβάνουν χώρα κυρίως τις απογευματινές και βραδινές ώρες όπου οι περιηγητές του χώρου προσπαθούν να αποκωδικοποιήσουν τον κενό και εγκαταλελειμμένο χώρο των κτισμάτων και να αποδώσουν ήχους και σκιές σε υπερφυσικές δυνάμεις.⁵⁸

⁵⁷ Παπαδόπουλος Ι. ΠΕΡΠΑΤΩΝΤΑΣ ΣΤΑ ΕΓΚΑΤΑΛΕΛΕΙΜΜΕΝΑ ΛΑΤΟΜΕΙΑ ΠΕΤΡΑΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΟΒΟΥΝΙΩΝ | <https://www.youtube.com/watch?v=toFzehWf3Us> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)

⁵⁸ The Codex Cultus Concept | Τουρκοβούνια Λατομεία ΛΑΤΟ-ΚΕΚΡΟΨ/ Paranormal Documentary/ Codex Cultus Concept | <https://www.youtube.com/watch?v=GQLSaJlcMrA> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)

Αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι ότι αυτός ο μύθος υπάρχει χρόνια στην περιοχή και πιο συγκεκριμένα αφορά μία κυκλική χάραξη που υπάρχει εν μέσω των γλυπτών μετώπων των λατομείων, η οποία ακόμα δεν έχει βρεθεί για ποιο λόγο υπάρχει και έχει χαραχτεί σε αυτό το σημείο.⁵⁹ Στα εγκαταλελειμμένα κτίρια των λατομείων βλέπουμε επίσης μία έντονη εκδήλωση της αστικής τέχνης των γκράφιτι.

Προχωρώντας προς το Αττικό Άλσος οι χρήσεις παραμένουν ίδιες διαχρονικά όπως αυτή του αθλητισμού της αναψυχής του πολιτισμού αλλά και της πεζοπορίας. Μία περιήγηση που ο περισσότερος κόσμος δεν γνώριζε και ακόμα δεν γνωρίζει είναι στον οικισμό Παπανδρέου, ο οποίος σύμφωνα με τους κατοίκους και τους περιηγητές είναι ένα μικρό χωριό στο κέντρο της Αθήνας. Όπως λέει και στη συνέντευξή του στο αντίστοιχο βίντεο κάτοικος του οικισμού Παπανδρέου:

«Μένω από το 1963... ήμουν τότε 13 χρονών...όπως έπιασαν όλοι οικόπεδο έπιασα κι εγώ...ήρθε η χούντα και μας έκαψε παράγκες...μετά τη χούντα ξεκινήσαμε και τα φτιάχναμε, από τις παράγκες τα κάναμε σπίτια...έχουμε και σύλλογο του συνοικισμού Γεωργίου Παπανδρέου...ονομάστηκε έτσι γιατί τότε με τον πατέρα του ήρθαμε... το 87' ήρθαν εισαγγελέας, μπουλντόζες και ανέβηκα πάνω στα κεραμίδια και φύγανε...εδώ υπάρχουν 150 σπίτια, γύρω στα 500 άτομα...» (κάτοικος οικισμού Γ. Παπανδρέου)⁶⁰

«Εκεί είναι μία εντυπωσιακή κατάσταση, ένα χωριό, ίσως δε ξέρω και το μοναδικό χωριό στην Αθήνα...νομίζω ότι λέγεται οικισμός Παπανδρέου...είναι κατάσταση που δεν το πιστεύεις ότι υπάρχει, έχουν τα κοτέτσια τους εκεί, σπιτάκια χωριάτικα, δρόμοι και βέβαια έχει τρομερό πλεονέκτημα έτσι, εξαιρετική θέα από εκεί...» (περιηγητής στο λόφο)⁶¹

Εδώ πρέπει να παραθέσουμε ότι πέραν από τις παραπάνω άτυπες χρήσεις, υπάρχουν και άλλες επιβλαβείς προς το περιβάλλον, που εκτείνονται κυρίως στη δυτική πλευρά. Συγκεκριμένα και στο Λόφο Κόκκου αλλά και στην περιοχή των λατομείων παρατηρείται η ρίψη σκουπιδιών, η εναπόθεση κατεστραμμένων αυτοκινήτων και αμαξιών καθώς και η χρήση των εγκαταλελειμμένων κτισμάτων ως χώρο αυτοστέγασης. Αντιθέτως, μία επιβλαβής και επικίνδυνη χρήση του λόφου από την πλευρά του Ψυχικού και της Φιλοθέης, είναι η χρήση ενός τμήματος για την προσγείωση και απογείωση ελικοπτέρων. Παρατηρούμε λοιπόν, ακόμα και εδώ το αποτύπωμα της οικονομικής ανισότητας στο λόφο.⁶²

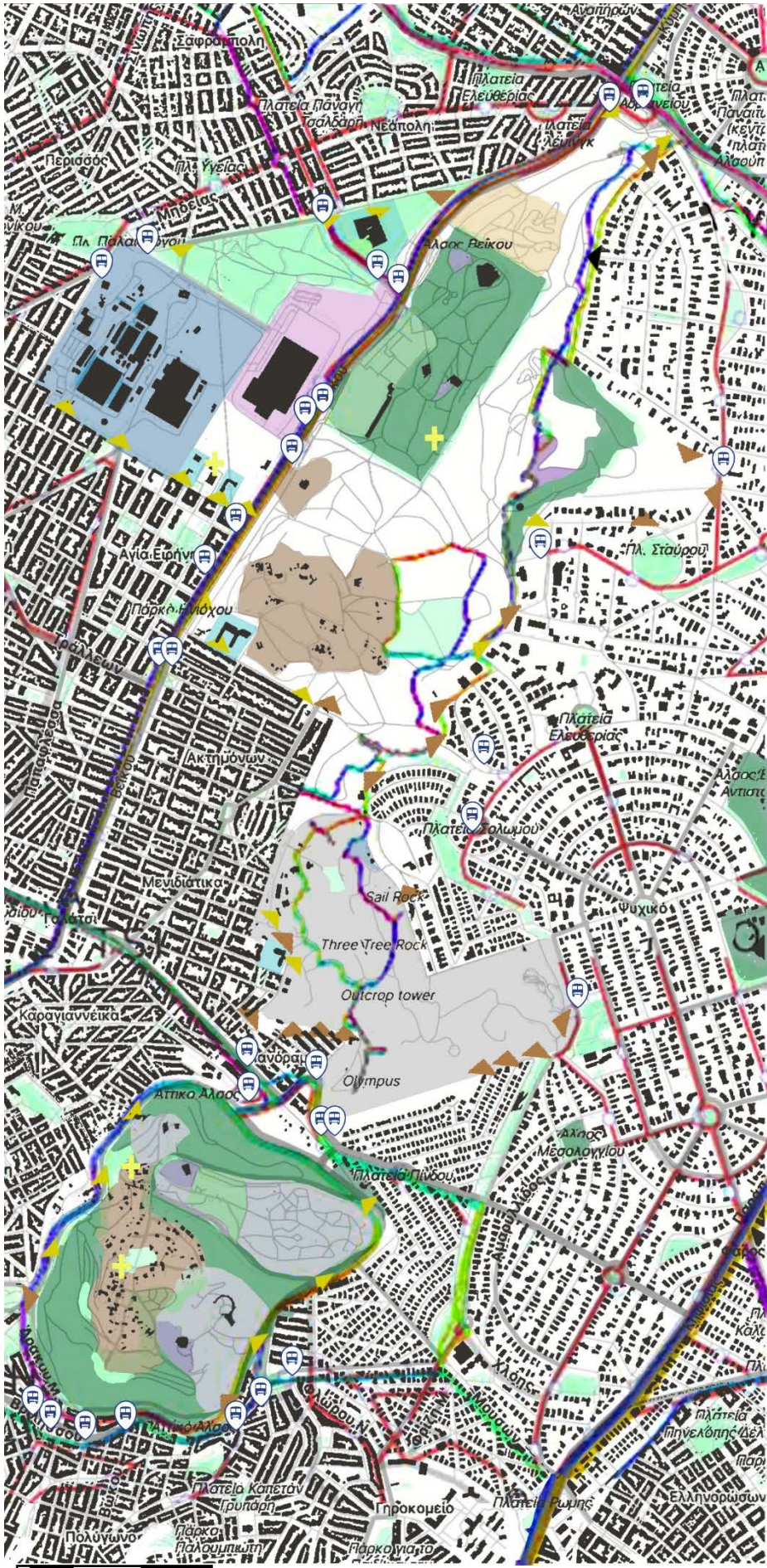
⁵⁹ https://www.pronews.gr/x-files/509032_i-mystiriodis-kykliki-domi-sta-toyrkovovonia-foto-vinteo (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)

⁶⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=Ke7eJV7v6fQ> | Ο Γιάννης Καγκιάς μιλά για τον οικισμό Γ. Παπανδρέου, Το Χωριό που βρίσκεται στο κέντρο της Αθήνας (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)

⁶¹ <https://www.youtube.com/watch?v=toFzehWf3Us> | Περιπατώντας Στα Εγκαταλελειμμένα Λατομεία Πέτρας Των Τουρκοβουνίων (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)

⁶² <https://www.youtube.com/watch?v=g1hgf5DHtms> | Απογείωση ελικοπτέρου(Λόφος Φιλοθέης) | Take off Helicopter (Filithei) (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)

↑
B

Χάρτης 20 GPS Tracks
Ιδία Επεξεργασία
| Υπόβαθρο: Cad Mapper
και Open Street Maps

50μ 200μ 500μ 1000μ

Περνώντας τώρα στο δεύτερο κομμάτι της ανάλυσης αυτό που προσπάθησε η μελέτη να κάνει είναι μέσω του openstreetmaps να πάρει τα GPS Trucks δηλαδή τον εντοπισμό του GPS χρηστών. Έτσι βλέπουμε στον χάρτη 20 να χρησιμοποιείται από τους χρήστες ένα μονοπάτι το οποίο εκτείνεται κατά μήκος του Λόφου μέχρι και το σημείο που διακόπτεται από την λεωφόρο Πρωτοπαπαδάκη. Το μονοπάτι αυτό βρίσκεται Ανατολικά του Λόφου και πλησίον του δήμου Ψυχικού-Φιλοθέης και ουσιαστικά διασχίζει όλες αυτές τις άτυπες χρήσεις που προαναφέραμε. Ξεκινώντας από το βόρειο κομμάτι του Ψυχικού και το Αδριάνειο υδραγωγείο, συνεχίζοντας στο Άλσος Φιλοθέης και στον βωμό του Διός, έπειτα στο πάρκο των υιοθετημένων δέντρων και στην πλατεία πίσω από το λόφο κόκκου όπου και εκεί παρατηρήθηκε πολύς κόσμος με περιήγηση στο χώρο αλλά και αυτόβουλη φύτευση δέντρων ή και λουλουδιών. Έπειτα το μονοπάτι συνεχίζει στο κομμάτι των λατομείων δημιουργώντας έναν δακτύλιο και κάνοντας περιήγηση στα εγκαταλελειμμένα κτίρια. Από αυτή την καταγραφή το βασικό στοιχείο που κρατάμε είναι αυτό το ήδη χαραγμένο μονοπάτι, το οποίο μας επιβεβαιώνει αυτές τις άτυπες χρήσεις και δίνει την προοπτική διασύνδεσης τους, εφόσον υπάρξει μελλοντική διαμόρφωση και σηματοδότηση ώστε να δημιουργήσει μία πορεία στο χώρο.

4.8 Κινήματα και κοινωνική δύναμη περιοχών

Σε αυτό το σημείο εισάγουμε την διερεύνηση των υπάρχοντων κινήματων και ομάδων για την αξιοποίησή του πάρκου. Εδώ παρατίθενται κινήματα και οι ομάδες κατοίκων στους δήμους που έχουν σχέση με το περιβάλλον, αλλά και τη γενικότερη αξιοποίηση των δημόσιων χώρων. Παρατηρήθηκε λοιπόν ότι υπάρχουν διαφορετικές ομάδες ανά δήμο με διαφορετικούς στόχους η καθεμία, οι οποίες θα μπορούσαν να παίξουν ένα ρόλο κλειδί ως προς την προώθηση της οικειοποίησης του πάρκου στις κοινότητες.

Αρχικά το 2007 τα Δημοτικά Συμβούλια των Δήμων Γαλατσίου, Νέας Ιωνίας, Φιλοθέης και Ψυχικού, στα διοικητικά όρια των οποίων ανήκει η περιοχή, με ψήφισμα τους αποφάσισαν να συνεργαστούν και να δημιουργήσουν το, Σύνδεσμο Προστασίας και Ανάπλασης Τουρκοβουνίων (ΣΠΑΤ).⁶³ Ο σκοπός του συνδέσμου αυτούς είναι ο συντονισμός της αντιμετώπισης του ιδιοκτησιακού, πολεοδομικού και δασικού καθεστώτος της έκτασης, η αποκατάσταση του ανάγλυφου και την ενοποίηση της έκτασης με τους υπάρχοντες ελεύθερους χώρους, ώστε να αναδειχθεί σε μητροπολιτικό χώρο πρασίνου στον οποίο θα έχουν πρόσβαση οι κάτοικοι όλου του Λεκανοπεδίου.

⁶³ <https://www.kathimerini.gr/society/561137140/toyrkovounia-paranomies-kai-paraloga/> (Τελ. Πρόσβαση 20-6-2021)

Ο ΣΠΑΤ μένει ενεργός όλα αυτά τα χρόνια, με δράσεις του αφορούν δενδροφυτεύσεις και αναδασώσεις, προστασία και ασφάλεια του χώρου (ειδικότερα τα τελευταία χρόνια τοποθετήθηκαν μπάρες σε σημεία)⁶⁴, καθώς και προστασία από πυρκαγιές, όπως αυτή που συνέβη το 2019 καθώς και φέτος (2021) με τους πολλαπλούς εμπρησμούς του καλοκαιριού.⁶⁵

Περνώντας στην Κυψέλη, συνοικία που γειτνιάζει με το Αττικό άλσος, υπάρχει η ομάδα κατοίκων «Η Κυψέλη μας», η οποία αποτελεί Ένωση πολιτών που δραστηριοποιείται από το 2012 με σκοπό την αναζωογόνηση της γειτονιάς της Κυψέλης αλλά και τη δημιουργία αλληλεπιδράσεων μεταξύ των κατοίκων.⁶⁶ Παράλληλα με αυτήν δραστηριοποιούνται ακόμη δύο ομάδες «η Φωτεινή Κυψέλη» με σκοπό την αναβάθμιση της αστικής εικόνας και της ζωής των κατοίκων,⁶⁷ καθώς και η «Κίνηση Δημοτών Κυψέλης» που δραστηριοποιείται με εκδηλώσεις ανάδειξης του φυσικού, ιστορικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της Κυψέλης.⁶⁸ Οι ομάδες αυτές συμμετέχουν στο δίκτυο «συν Αθήνα», το οποίο δημιουργήθηκε από την Αντιδημαρχία Κοινωνίας των Πολιτών και Καινοτομίας το 2013 και προωθεί και διευκολύνει τις υπάρχουσες ομάδες πολιτών που πραγματοποιούν δράσεις για τη βελτίωση ποιότητας ζωής στην πόλη.⁶⁹

Στο δήμο Φιλοθέης- Ψυχικού δραστηριοποιούνται πολλοί σύλλογοι προστασίας του περιβάλλοντος, που έχουν ως κύριο στόχο την ενδυνάμωση των σχέσεων του κοινωνικού και φυσικού κεφαλαίου, μέσω της προστασίας του περιβάλλοντος από τοπικούς συλλόγους.

⁶⁴ <http://top-nea.gr/blog/2020/07/08/allazoy-n-opsi-ta-toyrkovoy-nia/> (Τελ. Πρόσβαση 20-6-2021)

⁶⁵ <https://www.xtypos.gr/%CE%B4%CE%AE%CE%BC%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CF%84%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82/%CE%B4%CE%AE%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%BD%CE%AD%CE%B1%CF%82-%CE%B9%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1%CF%82/%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%BF%CE%B2%CE%BF%CF%8D%CE%BD%CE%B9%CE%B1-%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%88%CE%AF%CE%BB%CF%89%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%80/> (Τελ. Πρόσβαση 20-6-2021)

⁶⁶ <https://www.synathina.gr/el/%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CE%B1/team/59-kypseli2012.html> (Τελ. Πρόσβαση 20-6-2021)

⁶⁷ https://www.synathina.gr/el/%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CE%B1/team/163-foteini-kypseli_395.html (Τελ. Πρόσβαση 20-6-2021)

⁶⁸ <https://www.synathina.gr/el/%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CE%B1/team/105-kdkypselis.html> (Τελ. Πρόσβαση 20-6-2021)

⁶⁹ https://www.synathina.gr/el/%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CE%B5%CF%82/%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CE%B5%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CF%8E%CE%BD.html?search_teams=%CF%88%CF%85%CF%87%CE%B9%CE%BA%CF%8C&activities%5Bactivity_5%5D=5&activities%5Bactivity_6%5D=6#teams-results (Τελ. Πρόσβαση 20-6-2021)

Οι ομάδες αυτές δραστηριοποιούνται πολλά χρόνια στις κοινότητες αυτές και είναι οι εξής:

- Ο Μορφωτικός Εξωραϊστικός Όμιλος Νέου Ψυχικού
- ο σύλλογος προστασίας περιβάλλοντος Φιλοθέης
- ο σύλλογος για τη διατήρηση της φυσιολογίας της Φιλοθέης
- ο σύλλογος περιβαλλοντικής προστασίας Ψυχικού και
- Η ένωση ιδιοκτητών Ψυχικού.⁷⁰

Οι ομάδες αυτές θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα σημαντικό δίαυλο επικοινωνίας μεταξύ των πολιτών και των τοπικών αυτοδιοικήσεων αφού δραστηριοποιούνται ήδη στις κοινότητες της Φιλοθέης του και του Ψυχικού πολλά χρόνια και έχουν γνωστοποιήσει τη δράση τους στους κατοίκους των περιοχών αυτών.

Μία ακόμη ομάδα που εντοπίστηκε στην αναζήτηση είναι αυτή του Γαλατσίου, η ομάδα «Γείτονες», η οποία έχει οικολογικό, φιλανθρωπικό και ζωοφιλικό χαρακτήρα. Ανάμεσα στους στόχους της βρίσκεται η φύτευση δέντρων, ο καθαρισμός και καλλωπισμός των κοινόχρηστων χώρων η προώθηση της ιδέας της ανακύκλωσης και κομποστοποίησης καθώς και δράσεις για στήριξη ανθρώπων ή ομάδων. Όπως διευκρινίζει και μέλος της ομάδας:

«Η φιλοσοφία μας είναι ότι η μονάδα μπορεί να αλλιάξει τα πράγματα αυτός ο χώρος που βλέπουμε έξω τα πεζοδρόμια, τα πάρκα, οι πλατείες είναι η αυλή του σπιτιού μας ζούμε σε πολυκατοικίες και η αυλή μας είναι ο κοινός χώρος και αυτό πρέπει να το συνειδητοποιήσουμε»⁷¹

Το Γαλάτσι επίσης διαθέτει και φυσιολατρική πεζοπορική ομάδα, που ευαισθητοποιείται σε οικολογικές δραστηριότητες και περιηγήσεις στο λόφο των Τουρκοβουνίων.

Τέλος ερευνώντας τον τελευταίο δήμο που γειτνιάζει με το πάρκο, τη Νέα Ιωνία, η αναζήτηση δεν κατέληξε στην εύρεση κάποιας ομάδας πολιτών. Ωστόσο βρέθηκε ένα άλλο στοιχείο που προωθείται από τον ίδιο το δήμο: η εφαρμογή «Novonille». Η εφαρμογή αυτή αποτελεί ένα ψηφιακό εργαλείο ενεργοποίησης των πολιτών και διάδρασης ανάμεσα στο δήμο και στον κάτοικο για την επίλυση καθημερινών προβλημάτων και την απάντηση αιτημάτων.⁷²

⁷⁰ <https://www.philothei-psychiko.gov.gr/index.php/social-solidarity/volunteering2/volunteering-for-the-environment>

⁷¹ <https://www.iefimerida.gr/news/90178/ο%CE%B9-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%80%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%BD-%CF%84%CE%B1-%CE%BA%CE%B9%CE%BD%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CF%8E%CE%BD-%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%AD%CF%87%CE%BF%CF%85%CE%BD-%CE%B2%CE%BF%CE%B7%CE%B8%CE%BF%CF%8D%CE%BD>

⁷² <http://www.neaionia.gr/>

Επιπλέον, μέσα από την αναζήτηση της ομάδας «Η Κυψέλη μας» ανακαλύφθηκε το δίκτυο «συν Αθήνα», το οποίο αποτελείται από ομάδες πολιτών, σωματεία, συλλόγους, κοινωνικές επιχειρήσεις, μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς που δραστηριοποιούνται σε όλη την Αθήνα. Ακόμα και αυτή η πλατφόρμα μπορεί να παίξει ένα ρόλο διασύνδεσης των εμπλεκόμενων σε τοπικό επίπεδο αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο.⁷³

Βλέπουμε λοιπόν ότι είναι σημαντική η εμπλοκή των κατοίκων. Όταν οι κοινότητες περιμετρικά του οικειοποιηθούν, αξιοποιήσουν και ενδυναμώσουν το λόφο αυτός θα μπορέσει να εκπληρώσει και τον υπερτοπικό του ρόλο, καθώς θα έχει αναπτύξει τις δραστηριότητες του και θα είναι πιο ζωντανός. Τα επίπεδα πόλης και γειτονιάς θα λειτουργήσουν και θα αλληλοτροφοδοτηθούν προς την επίτευξη της ισορροπία του συστήματος. Οι χρονιές πιέσεις που ασκούνται στο πάρκο, κυρίως οι κοινωνικές και οι οικονομικές, είναι δύσκολο να ξεπεραστούν εξ ολοκλήρου. Ωστόσο ο μετασχηματισμός και η προσαρμοστικότητα του πάρκου σε αυτές είναι αυτό που θα ενισχύσει την ανθεκτικότητα του, και την ανθεκτικότητα των γειτονιών περιμετρικά του.

Εικόνα 21: Λογότυπο ΣΠΑΤ | Πηγή: <https://www.e-grammi.gr/anadasosi-ston-agchesmo-tourkovounia-apo-ton-spat/>

73

https://www.synathina.gr/el/%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CE%B5%CF%82/%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CE%B5%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CF%8E%CE%BD.html?search_teams=%CF%88%CF%85%CF%87%CE%B9%CE%BA%CF%8C&activities%5Bactivity_5%5D=5&activities%5Bactivity_6%5D=6#teams-results

Η περίπτωση του Μητροπολιτικού πάρκου Τουρκοβουνίων -Αττικού άλσους είναι πολυδιάστατη και διέπεται από πολυπλοκότητα τόσο στο φυσικό, όσο και στο ανθρωπογενές της περιβάλλον, καθώς και στις σχέσεις διασυνδέσεις του λόφου και της τοπικής κοινωνίας. Το σημερινό τοπίο, δημιουργεί ένα πεδίο μυστηρίου και εξερεύνησης. Ολοκληρώνοντας την μελέτη, τα συμπεράσματα συντίθενται στους 5 διαφορετικούς άξονες της υπόθεσης εργασίας αλλά και διεξάγουν νέους προβληματικούς που απαντούν στην ανάγνωση και διαχείριση μιας μητροπολιτικής κλίμακας ελεύθερου δημοσίου χώρου.

Ο λόφος ως κοινωνικό όριο

Τα μέτωπα στο λόφο και οι δρόμοι που το περιβάλλουν διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, καθώς αντιπροσωπεύουν τις μεταλλάξεις στην κουλτούρα, στην ιστορία, στην οικονομική και κοινωνική σύνθεση μιας περιοχής. Οι μεταλλάξεις αυτές αποτυπώνονται χωρικά αλλά και στην ταυτότητα του λόφου, καθώς αποτελούν αντανakλάσεις σε αυτόν της πραγματικότητας και της ζωής κάθε ξεχωριστής συνοικίας. Οι διαφοροποιήσεις αυτές μπορούν να οδηγήσουν όπως είδαμε σε «αφανείς» ή και όχι συγκρούσεις μεταξύ των περιοχών, καθώς στην έντονη παρουσίαση των μεγάλων κοινωνικών και οικονομικών τους ανισοτήτων.

Έτσι, παρατηρήθηκαν διαφορετικές χωρικές σχέσεις- συνδέσεις μεταξύ του δυτικού και ανατολικού μετώπου, καθώς η ιστορική και πολεοδομική τους εξέλιξη εκτυλίσσεται διαφορετικά, συμβαδίζοντας πάντα με το προφίλ και τα κοινωνικό-οικονομικά χαρακτηριστικά των κατοίκων.

Συγκεκριμένα, βλέπουμε ότι το κοινωνικό περιβάλλον και γίνεσθαι των Τουρκοβουνίων δεν αποτελεί παρά μια σμίκρυνση της συνολικής ανισότητας που δημιουργείται διαχρονικά μεταξύ δυτικού και ανατολικού τομέα Αθηνών. Εν συνεχεία, η θέση τους στο μητροπολιτικό κέντρο Αθηνών ενισχύει το παραπάνω επιχείρημα, καθιστώντας το λόφο ως ένα διαχωριστικό όριο διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων. Τα Τουρκοβούνια εν δυνάμει με την ανάδειξη τους και τη σύνδεση τους με Μητροπολιτικούς χώρους της Δυτικής και Ανατολικής Αθήνας θα μπορούσαν να δημιουργήσουν ένα δίαυλο επικοινωνίας σε μία προβληματική που υπάρχει διαχρονικά στο Λεκανοπέδιο της Αττικής.

Η προσπελασιμότητα στο λόφο. Σχέσεις χρήσεων, ανάγλυφου και δομημένου χώρου.

Παρατηρείται ότι ενώ ο λόφος είναι χώρος συνάθροισης των τοπικών κοινωνιών, λειτουργεί και ως διαχωριστικό όριο λόγω του έντονου ανάγλυφου του και των δρόμων ταχείας κυκλοφορίας που τον περιβάλλουν. Εδώ αναδεικνύεται η σημασία της προσπελασιμότητας και προσβασιμότητας στους δημόσιους χώρους, από τον πυρήνα της δημόσιας σφαίρας, τον ίδιο τον πεζό. Όταν οι συνδέσεις που ευνοούν την πεζή κίνηση εκλείπουν, ο λόφος λειτουργεί ως ένας δυσπρόσιτος- υπολειμματικός χώρος.

Τα έντονα ύψη των κατοικιών στα δυτικά και νότια μέτωπα του λόφου σε συνδυασμό με την απουσία λειτουργικών διαδρομών και εισόδων από τις περιμετρικές συνοικίες προς το λόφο έρχονται σε ρήξη με το φυσικό στοιχείο του λόφου δημιουργώντας ένα τείχος για τον επισκέπτη. Και ενώ τα Τουρκοβούνια είναι περίοπτα από τις γηγενείς περιοχές, καταλήγουν περισσότερο ως μία «διαφημιστική» πινακίδα, παρά ως ένας χώρος αλληλεπίδρασης και ζωής. Κρίνεται λοιπόν απαραίτητη η μετατροπή αυτού του σκληρού ορίου σε μία μεταβατική εμπειρία από την πόλη στο τοπίο και αντιστρόφως. Εδώ οι γειτονιές παίζουν πολύ μεγάλο ρόλο, καθώς ο περιβάλλων χώρος των Τουρκοβουνίων έχει τη χρήση της κατοικίας. Έτσι θα πρέπει να γίνει μία μετάβαση από την κατοικία στον κήπο, στο δρόμο, στο δημόσιο χώρο και αντιστρόφως.

Η ικανότητα διακυβέρνησης του χώρου

Η απουσία πολιτικής βούλησης και πρωτοβουλίας λόγω χρόνιων πιέσεων οδήγησε σε χρόνιες καταπατήσεις από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς στο λόφο. Άλλωστε, στον βωμό της ανάπτυξης και της ενισχύσεις των οικονομικών επενδύσεων, δημόσιοι χώροι εξαγοράζονται, εμπορευματοποιούνται και χάνουν την ιδιότητα τους ως θύλακες αναψυχής και εκτόνωσης των πολιτών. Η κουλτούρα της Ελληνικής κοινωνίας που βασίζεται στην αυθαιρεσία αντανακλάται στο λόφο, με το πλήθος των αυθαίρετων κτισμάτων και ιδίως της εγκατάστασης ενός ολόκληρου αυθαίρετου οικισμού.

Βλέπουμε λοιπόν ότι οι Δήμοι δεν μπορούν να ανταποκριθούν σε αυτές τις συγκρούσεις του χώρου, λόγω απουσίας ενίσχυσης τους οικονομικά, αλλά και σε δυναμικό που θα μπορέσει να αναγνώσει και να λύσει τέτοιου είδους ζητήματα. Αυτό οδηγεί στην κινητοποίηση των κατοίκων για τη διεκδίκηση του δικαιώματός τους στην πόλη και στους δημόσιους χώρους αλληλεπίδρασης.

Με την ανάγνωση των κινημάτων πολιτών και των συνδέσεων τους με τους Δήμους, όπως για παράδειγμα τον Σύνδεσμο Δήμων για την Προστασία και Ανάπλαση Τουρκοβουνίων, βλέπουμε ότι υπάρχουν δομές για να δημιουργηθεί ένα νέο πλαίσιο διαχείρισης του λόφου. Συγκεκριμένα, στα πλαίσια μιας μελέτης διαχείρισης των πάρκων και αλσών θα μπορούσαν να διερευνηθούν τρόποι μικτής διαχείρισης, στους οποίους να ενσωματώνονται οι παραπάνω δυναμικές της συμμετοχής των πολιτών και οι κινητοποιήσεις της πανδημίας που καταγράφονται.

Εδώ θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη διαφύλαξη του δημόσιου και ανοικτού χαρακτήρα του πάρκου από τις χρόνιες συγκρούσεις σε αυτό είτε λόγω δημόσιου συμφέροντος (δήμοι, δασαρχεία), είτε ιδιωτικού (εταιρείες, κάτοικοι, σύλλογοι). Η στρατηγική αυτή θα πρέπει να πλαισιωθεί από ανθρώπινο δυναμικό από διαφορετικά επιστημονικά πεδία, τόσο στο πεδίο του σχεδιασμού του χώρου (αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι- χωροτάκτες, αρχιτέκτονες τοπίου, γεωπόνοι) όσο και στο κομμάτι της οικονομικής και κοινωνικής διαχείρισης του (οικονομολόγοι, κοινωνιολόγοι), καθώς η πολυπλοκότητα της διαχείρισης του πάρκου χρήζει ανάγκη διεπιστημονικότητας.

Η σημασία του χώρου πρασίνου ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες μέσω της ανάγνωσης των άτυπων χρήσεων

Η κάθε περιοχή περιμετρικά ερμηνεύει διαφορετικά τη χρήση και τη λειτουργία του λόφου. Για τους κατοίκους του Γαλασίου, της Νέας Ιωνίας και της Κυψέλης ο ελεύθερος χώρος καθορίζεται ως επιτακτικός παράγοντας στην καθημερινότητα τους, ενώ για τους κατοίκους του Ψυχικού και της Φιλοθέης αποτελεί απλά μια εν δυνάμει εναλλακτική εκτόνωση.

Ωστόσο, τα όρια των παραπάνω διαφορετικών ερμηνειών χάνονται μπροστά στην κοινή απαίτηση των κοινωνιών για επαν-οικειοποίηση του λόφου, καθώς και για την περιβαλλοντική του προστασία και ανάδειξη του. Επιπλέον, από την ανάλυση των άτυπων χρήσεων παρατηρήθηκε πώς κάτοικοι από όλες τις συνοικίες συμμετέχουν σε άτυπες δραστηριότητες που αναπτύσσονται εσωτερικά του λόφου. Με αυτόν τον τρόπο, βλέπουμε πως το πλαίσιο διαχείρισης του λόφου θα πρέπει αφενός να έχει τη συνολικότητα που χρειάζεται όσον αφορά τις υποδομές του πρασίνου και του δημοσίου χώρου και αφετέρου να απαρτίζεται από μία πολύ-λειτουργικότητα από διαφορετικές χρήσεις, χωρίς απαραίτητα να είναι στην ίδια λογική, αλλά να συνυπάρχουν μεταξύ τους. Ένα δηλαδή πιο ελεύθερο πλαίσιο διαχείρισης, προσαρμοστικό στις κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις των περιμετρικών γειτονιών.

Σε αυτό το πλαίσιο εισάγεται η έννοια της συμμετοχικότητας, καθώς για να δημιουργηθεί το πλαίσιο διαχείρισης του λόφου σε επίπεδο γειτονιάς πρέπει να αναγνωριστούν οι ανάγκες των κατοίκων της, και οι διαφοροποιήσεις τους. Εκεί, ο ρόλος της δημόσιας σφαίρας και της κοινότητας είναι αυτός που θα μας δώσει τις κατευθύνσεις και θα τροφοδοτήσει το σύστημα της γειτονιάς και με τη σειρά του αυτό θα τροφοδοτήσει το σύστημα της πόλης. Η αλληλεπίδραση των κατοίκων μεταξύ τους, η ευαισθητοποίηση τους αλλά και η διαδημοτική και συστηματική συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων (φορέα πάρκου, Δήμων, Μητροπολιτικών Διακυβερνητικών φορέων, ιδιωτών, κατοίκων) θα δημιουργήσει και ένα είδος ανθεκτικότητας στο λόφο. Έτσι αντίστοιχα η λειτουργία του πάρκου θα υφίσταται σε επίπεδο πόλης, ενώ παράλληλα θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες των γειτονιών. Μιλάμε λοιπόν για μία ανθεκτικότητα από τα πάνω προς τα κάτω και αντιστρόφως.

Εικόνες και αναπαραστάσεις του λόφου εν μέσω πανδημίας

Οι κάτοικοι της Αθήνας την περίοδο όπου όλοι οι θύλακες αναψυχής, εμπορίου και εστίασης παρέμεναν κλειστοί, στράφηκαν προς το πράσινο και το δημόσιο χώρο της γειτονιάς τους. Όταν όμως αυτό δεν ήταν αρκετό για την διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων τους μέσα στην εβδομάδα επέλεξαν να ανακαλύψουν και άλλους κρυφούς τόπους, δημιούργησαν διαδρομές και εξερεύνησαν τοπία. Άλλωστε, ακόμα και τα ταξίδια ήταν απαγορευμένα εκείνη την περίοδο. Δεν είναι λοιπόν τόσο τυχαίο που τα Τουρκοβούνια έγιναν πόλος έλξης εν μέσω της Πανδημίας. Αρχικά αυτό συνέβη λόγω ότι αποτέλεσε κύριο κέντρο εκτόνωσης για τους κατοίκους των όμορων περιοχών. Έπειτα, η πυροδότηση των κατοίκων για εξερεύνηση των κρυφών διαδρομών και τόπων της Αθήνας οδήγησε στο να κάνουν το βήμα και να έλθουν σε επαφή με το δυσπρόσιτο τοπίο των Τουρκοβουνίων, να το εξερευνήσουν και να αποκτήσουν νέα βιώματα μέσα σε αυτό.

Οι πολλές και ποικίλες βιντεοσκοπήσεις εν μέσω πανδημίας των περιπατητικών διαδρομών του λόφου, του ανάγλυφου και του τοπίου, είτε ατομικά είτε μέσα σε παρέες, εν μέσω μιας καθημερινότητας ή μιας περιπέτειας, δημιουργούν μια προβολή του λόφου προς τα έξω, μέσω ενός διαφορετικού μέσου.

Με αυτόν τον τρόπο, τα Τουρκοβούνια μπορούν να αποτελέσουν ένα χώρο με κίνητρο για πειραματισμό για διαφορετικές δράσεις και αναγνώσεις του τοπίου, τόσο από τους κατοίκους όσο και τους σχεδιαστές του χώρου. Όσον αφορά την παρούσα έρευνα τα παραπάνω μέσα βοήθησαν στη διεξαγωγή παρατηρήσεων και συμπερασμάτων για τις χρήσεις του λόφου, μέσα από την ματιά των κατοίκων και των επισκεπτών και αποτέλεσαν ένα σημαντικό εργαλείο ανάγνωσης του χώρου.

Τέλος, στην ερώτηση πως μπορεί να διαχειριστεί ο σχεδιασμός ενός μητροπολιτικού πάρκου δύο κόσμους τόσο διαφορετικούς η απάντηση δεν είναι μονοδιάστατη. Από τη μία πλευρά, παρατηρήθηκε ότι οι κοινωνικές ομάδες μπορούν να συναντηθούν αρμονικά και να οικειοποιηθούν το λόφο. Από την άλλη πλευρά, τα αποτελέσματα των κοινωνικών ανισοτήτων αντανakλώνται στα μέτωπα του λόφου. Με αυτόν τον τρόπο, βλέπουμε ότι υπάρχει άλλοτε συνύπαρξη και άλλοτε σύγκρουση. Για να λειτουργήσει σωστά ο σχεδιασμός στα πλαίσια μιας δημιουργίας κοινωνικής ανθεκτικότητας του μητροπολιτικού χώρου θα πρέπει να βασιστεί και σε μέτρα κοινωνικής πολιτικής. Αυτό προκύπτει στο γεγονός ότι ζούμε σε μία εποχή όπου δίνεται μεγάλη σημασία στο ιδιωτικό κεφάλαιο και στις επενδύσεις και οι διασυνδέσεις των ευμενέστερων οικονομικά κοινοτήτων με την πολιτική εξουσία μπορούν να αλλιάξουν την κατεύθυνση του σχεδιασμού. Με βάση αυτό το επιχείρημα θα πρέπει να δοθεί βάση στην ισόνομη κατανομή και παροχή των κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών σε όλες τις περιοχές με σκοπό την αποφυγή αποκλεισμού των οικονομικά δυσμενέστερων συνοικιών.

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αντύπα Δ. (2018). Κηπουπόλεις Χθες και Σήμερα. Από το Ευρωπαϊκό Πρότυπο στην Αθήνα του Μεσοπολέμου, ερευνητική εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πολυτεχνείου Κρήτης
- Αραβαντινός Α. και Κοσμάκη Π. (1988), "Υπαίθριοι χώροι στην πόλη: θέματα ανάλυσης και πολεοδομικής οργάνωσης αστικών ελεύθερων χώρων και πρασίνου", Αθήνα Εκδόσεις Συμεών
- Βλαστός Θ. (2012): *Ελεγείο του αστικού συμπαγούς, Σχόλια ως προς τις χωρικές και κοινωνικές προϋποθέσεις για την προσπελάσιμη πόλη σε συνθήκες εντεινόμενης οικονομικής, ανισότητας, Ανάπτυπο από το «Περιβάλλον & Δίκαιο» Τεύχος 3* , εκδ ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ
- Γιαννάκου Α., Σαλάτα Δ. Κ. (2018). *Πράσινη Υποδομή: Ανασκόπηση της συμβολής στις αστικές περιοχές και διερεύνηση των προβλέψεων του ελληνικού συστήματος σχεδιασμού*, κείμενο στο επιστημονικό περιοδικό σειχώρος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας
- Γιαννοπούλου, Λιαμέτη, Ντάφα, Σπανογιαννη, Χαλάρης, Χαλδεζου, (2014): *Όψεις Οικειοποίησης Των ελεύθερων Χώρων Και χωρών Πρασίνου στο Λεκανοπέδιο*, σπουδ.εργ. Αθήνα Ε.Μ.Π. στο μάθημα «Το ζήτημα της μεθοδολογίας και της θεωρίας στο σχεδιασμό του χώρου'» του ΔΠΜΣ Πολεοδομία Χωροταξία
- Δήμος Αθηναίων (2018). *Πρόγραμμα Λυκαβηττός| Το παρόν και το μέλλον του αστικού δάσους της Αθήνας*
- ΕΜΠ, Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος και ΤΕΔΚΝΑ και Δήμοι Αλίμου, Γλυφάδας, Ελληνικού -Αργυρούπολης, *Βασικές αρχές σχεδιασμού Μητροπολιτικού Πάρκου Πρασίνου στο πρώην αεροδρόμιο Ελληνικό*, Αθήνα, 2010.
- ΕΜΠ, Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος. (2002) Ερευνητικό πρόγραμμα μητροπολιτικό Πάρκο Γουδί Ιλίσος, συνοπτική παρουσίαση, ΕΜΠ – Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας
- Μαργλάντη Μαρία 2020, *Μεθοδολογικά Εργαλεία Ανάγνωσης και Σχεδιασμού του Αστικού Τοπίου*, άρθρο διαθέσιμο στο:
<https://www.linkedin.com/pulse/%25CE%25BC%25CE%25B5%25CE%25B8%25CE%25BF%25CE%25B4%25CE%25BF%25CE%25BB%25CE%25BF%25CE%25B3%25CE%25B9%25CE%25BA%25CE%25AC-%25CE%25B5%25CF%2581%25CE%25B3%25CE%25B1%25CE%25BB%25CE%25B5%25CE%25AF%25CE%25B1-%25CE%25B1%25CE%25BD%25CE%25AC%25CE%25B3%25CE%25BD%25CF%2589%25CF%2583%25CE%25B7%25CF%2582-%25CE%25BA%25CE%25B1%25CE%25B9-%25CF%2583%25CF%2587%25CE%25B5%25CE%25B4%25CE%25B9%25CE%25B1%25CF%2583%25CE%25BC%25CE%25BF%25CF%258D-%25CF%2584%25CE%25BF%25CF%2585-archetype/?trackingId=txtN40Jxgc%2B%2BdXb4rOUS8w%3D%3D>

- Μαυρογένη Παπαγγελιοπούλου Π. (1999). *Κοινωνική διαστρωμάτωση και μορφολογία δύο γειτονικών οικισμών Ψυχικού και Νέας Ιωνίας από το 1923 και έπειτα*, Διδακτορική Διατριβή: Αθήνα: Πάντειον Πανεπιστήμιο, Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Τομέας: Νεοελληνικής Κοινωνίας
- Περιφέρεια Αττικής - Σχολή Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, Ερευνητικό Πρόγραμμα, *Διερεύνηση στρατηγικών για τη δικτύωση των αστικών παρεμβάσεων στο μητροπολιτικό κέντρο Αθηνών*, Ιανουάριος 2013
- Σκιντζής Κωνσταντίνος (2016) *Η έννοια της Ανθεκτικής Πόλης – Έμφαση στην Κοινωνική Ανθεκτικότητα*, Διπλωματική εργασία στο ΔΠΜΣ του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου Περιβάλλον και Ανάπτυξη Α κατεύθυνση
- ΥΠΕΚΑ, ΟΡΣΑ (2012). *Σχέδιο Νόμου Ρυθμιστικό σχέδιο Αθήνας/ Αττικής (ΡΣΑ) 2021*, σελ. 71-72
- Υπουργική Απόφαση 133384/6587/2015 , *Προδιαγραφές Σύνταξης των Μελετών Διαχείρισης Πάρκων και Αλσών*, ΦΕΚ 2828/Β/23-12-2015
- Χατζημιχάλης Κ.(2011). *Σύγχρονα Ελληνικά Τοπία*, Αθήνα: *ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΜΕΛΙΣΣΑ*

Διεθνής Βιβλιογραφία

- Barth D. (2020) *Parks and Recreation System Planning: A New Approach for Creating Sustainable, Resilient Communities*, εκδ. Island Press.
- Collier, Hambling, Kemaghan et al. (2013). *Urban Design and Planning, Tomorrow's cities: A framework to assess urban resilience*, εργασία στο ICE, ICE Publishing. Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/274349211_Tomorrow's_cities_A_framework_to_assess_urban_resilience (Τελ. Πρόσβαση: 1/9/2021)
- Folke Carl et al. (2002), *Resilience and Sustainable Development: Building Adaptive Capacity in a World of Transformation*, Επιστημονική Έκθεση. Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/11086054_Resilience_and_Sustainable_Development_Building_Adaptive_Capacity_in_a_World_of_Transformations (Τελ. Πρόσβαση: 1/9/2021)
- Helen J. Boon , Alison Cottrell (2011). *Bronfenbrenner's bioecological theory for modelling community resilience to natural disasters*, εργασία, εκδ Springer. Διαθέσιμο στο <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11069-011-0021-4> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- Kevin C. Desouza, Trevor H. Flanery, (2013) *Designing, planning, and managing resilient cities: A conceptual framework*, άρθρο
- Land Use Consultants (LUC) (2016). *Green Infrastructure Guidance*, εκδ Natural England

- *Simin Davoudi (2012): Resilience: A Bridging Concept or a Dead End? "άρθρο στο Planning Theory & Practice, Vol. 13, No. 2, 299–333, June 2012, εκδ Routledge 13:2. Διαθέσιμο στο: <https://www.researchgate.net/publication/235889459> Resilience A Bridging Concept or a Dead End Reframing Resilience Challenges for Planning Theory and Practice Interacting Traps Resilience Assessment of a Pasture Management System in Northern Afghanistan (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)*
- *Yanez K., Kernaghan S. (2013). Urban Design and Planning Volume 167 Issue DP3, Briefing: Visions of a resilient city, εργασία στο ICE, ICE Publishing*

Διαδικτυασκές πηγές

- <https://dirt.asla.org/2017/01/30/parks-without-borders-creating-a-seamless-public-realm/> (Τελ. Πρόσβαση 20/6/2021)
- <https://www.archisearch.gr/press/lykabettus-hill-athens-press-conference/> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://ecopress.gr/afiloxeni-i-dyo-stous-tris-apo-tous/> (Τελ. Πρόσβαση 20/6/2021)
- http://oikismosgpapandreou.blogspot.com/p/blog-page_23.html (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <http://www.palmosnews.gr/17932/palmografos/lofos-kokkou-pois-tha-asxolhthei-azi-tou-grafei-o-basilhs-giannakopoulos/> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://galatsinet.gr/tourkovounia/> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://www.kathimerini.gr/society/561137140/toyrkonovounia-paranomies-kai-paraloga/> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://filotis.itia.ntua.gr/> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://www.kathimerini.gr/life/environment/852074/i-agria-zoi-epivionei-kai-stin-athina/> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://business.gr/pos-tha-axiopoithethi-telika-to-polypatho-olympiako-kentro-galatsiou/> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- https://www.pronews.gr/x-files/509032_i-mystiriodis-kykliki-domi-sta-toyrkonovounia-foto-vinteo (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://parkotritsis.gr/foreas-diaxeirisis/> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)

Βίντεο

Γενικά

- <https://www.youtube.com/watch?v=lHOiafF4WHU&t=355s> Τίτλος: Τουρκοβούνια Νταμάρια | Μαγικά βράχια, αρχαίοι ναοί, graffiti & BMX | Άγνωστη Αθήνα (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)

Αττικό Άλσος

- <https://www.youtube.com/watch?v=4cMYVh3k6wM&t=476s> Τίτλος: Αττικό Άλσος Τουρκοβούνια από ψηλά με phantom drone Αθηνά (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://www.youtube.com/watch?v=941Sq91wvaA> Τίτλος: Αττικό Άλσος - Ένας χώρος πρασίνου και αναψυχής στο λεκανοπέδιο (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)

Οικισμός Παπανδρέου

- <https://www.youtube.com/watch?v=A2Ad3kDebCg> Τίτλος: Οικισμός Γεωργίου Παπανδρέου - Ikismos Georgiou Papandreou by drone (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://www.youtube.com/watch?v=Ke7eJV7v6fQ> Τίτλος: Ο Γιάννης Καγκιάς μιλά για τον οικισμό Γ. Παπανδρέου, το χωριό που βρίσκεται στο κέντρο της Αθήνας (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)

Λατομεία

- <https://www.youtube.com/watch?v=hOFBfeGuD7> Τίτλος: Τουρκοβούνια Λατομείο ΚΕΚΡΩΨ -ΚΕΚΡΟΨ Quarry in Turkounouia Attica (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://www.youtube.com/watch?v=toFzehWf3Us> Τίτλος : Περπατώντας Στα Εγκαταλελειμμένα Λατομεία Πέτρας Των Τουρκοβουνίων (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://www.youtube.com/watch?v=Y8noSFRUy38> Τίτλος: ΛΑΤΟ - ΚΕΚΡΩΨ: Το λατομείο φάντασμα στα Τουρκοβούνια (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://www.youtube.com/watch?v=GOLSaJlcMrA> Τίτλος: The Codex Cultus Concept | Τουρκοβούνια Λατομεία ΛΑΤΟ-ΚΕΚΡΩΨ/ Paranormal Documentary/ Codex Cultus Concept (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)

Λόφος Φιλοθέης- Άλσος Βεΐκου- Λόφος Κόκκου

- <https://www.youtube.com/watch?v=xzhCnTBf5uA> Τίτλος: Άλσος Βεΐκου, Αλσούπολη, Φιλοθέη -Drone 4K (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- https://www.youtube.com/watch?v=ugU_HCZOHOc Τίτλος: Λόφος Φιλοθέης - Filothei Hill (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://www.youtube.com/watch?v=g1hgf5DHtns> Τίτλος: Απογείωση ελικοπτέρου(Λόφος Φιλοθέης) | Take off Helicopter (Filothei)
- <https://www.youtube.com/watch?v=0LVZrmbzyw> Τίτλος: Λόφος Κόκκου

Διαδικτυακά άρθρα ιστοσελίδων για τα Τουρκοβούνια εν μέσω πανδημίας (κολλάζ σελ. 64)

1. <https://citygo.gr/psychiko-filothei/2019/02/22/mia-volta-sta-toyrkovounia/>
2. <https://urbanlife.gr/urban-city/galatsi-tourkovounia/>
3. <https://www.greece-is.com/athens-walks-tourkovounia-and-its-magical-views/>
4. <https://www.lifo.gr/tags/toyrkobounia>
5. <https://www.kathimerini.gr/society/561153073/sta-toyrkovounia-me-proorismo-ti-magiki-thea/>
6. <https://www.ribandsea.com/travels/4428-perpatontas-sta-egkatalaileimmena-latomeia-petras-ton-tourkovounion.html>

Χαρτογραφικά Εργαλεία

- <https://www.bing.com/maps> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://www.openstreetmap.org/#map=17/38.00519/23.76016&layers=TG> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://www.google.com/maps> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://cadmapper.com/> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://gis.ktimanet.gr/wms/forestsuspension/default.aspx> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://www.oasa.gr/%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CF%84%CF%85%CE%BF-%CE%BF%CE%B1%CF%83%CE%B1-2021/> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)
- <https://www1.gsis.gr/portalmaps/apps/webappviewer/index.html?id=14dfbd50efef414ba7a7a38688966204> (Τελ. Πρόσβαση 1/9/2021)

